BUL. REVOL.
3 p

БЕОГРАД, 16. МАРТ 1974. ГОДИНА XXVI БРОЈ 459 ЦЕНА 3 ДИНАРА

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

САВРЕМЕНЕ ТЕМЕ

КРИТИКА КОЈА ИМА УТИЦАЈА И ОНА ДРУГА

ОБИЧНО СЕ УЗИМА да критика која се објављује у дневним и недељним листовима, на радију и телевизији, такозвана дневна или текућа критика, јесте истовремено и критика која има највећи друштвени утицај. Критичар који пише у једном дневном листу великог тиража или преко радија обавештава публику о новим књижевним делима, а и са осталом уметничком критиком је исто тако, има пре свега неупоредиво шири круг публике од критичара који тај свој посао обави на страницама неког књижевног часописа. О телевизији као милионском гледалишту толико је много говорено да нисам уверен да о томе има још нешто битно да се каже. Дневна критика, дакле, имала би највећи друштвени утицај, па самим тим имала би и највеће друштвене одговорности. Њен утицај, међутим, прилично је споран, што ниуком случају не умањује њену друштвену одговорност. Постоји неколико видова критичке активности, које не захтевају толики јавни ангажман, а које много битније утичу на однос публике према литератури, но што то може да учини дневна критика.

Да не би било никаквих недоумица, одмах на почетку треба рећи то да и када је реч о дневној критици, као и о критици о чијем друштвеном дејству имам намеру да говорим, подразумевам неколико основних ствари. И они који се баве јавном критиком и они који се баве једном знатно утицајнијом, али у много мањој мери јавном, критиком и они који на књижевне токове утичу посредно, раде свој посао на основу својих најчистијих уверења, без икаквих ванлитерарних, у негативном смислу те речи, утицаја и побуда. Ако постоје јавни радници који свој посао раде друкчије, злоупотребљавају свој друштвени положај и интелектуално се проституишу, онда се свакако, све ово што хоћу да кажем на њих и не односи. Крста Цицварић је, на пример, био један од писменијих, паметнијих и ученијих новинара свога времена, али није остао запамћен као такав, него као новинарски најамник, који је данас могао да пише једно а сутра друго, у зависности од поруџбине његовог финансијера. Такви људи мене у овом разговору, бар када говорим о ономе о чему ћу говорити, нимало не интересују.

Претпоставља се да је један од доказа о великом утицају дневног критичара чињеница да се он јавности обраћа преко једног гласила које има велики тираж. То је несумњиво тачно. Али исто тако ван сваког спора је и то да многи читаоци дневних листова у новинама читају критику повремено или је уопште не читају. Она се чита после спољнополитичких вести и унутрашње хронике, после вести из привреде и информација о свакидашњем животу, обично је стављена испред спортске стране, али се чита после спортске стране и стрипова, тек онда када се прочитају огласи и читуље.

Као схему новина ја сам у овом случају узео схему „Политике". „Политика" је лист који се у свести нашег читаоца новина идентификовао са појмом новина. Очигледна је ствар да људи који праве „Политику" спадају међу људе који умеју да уређују листове. Место које они дају критици између осталог може да говори и о њиховој свести о томе од колико је значаја уметничка критика за лектиру њихових читалаца. И остали листови који објављују критику објављују је више као неку врсту своје друштвене обавезе него као материјал који ће у њима бити читан.

И сам водим дневну критику у једном високотиражном листу и био бих необично задовољан, ако оно што пишем, од нешто преко милион читалаца „Илустроване политике", прочита бар 30.000. Искрен да будем, не верујем да их чита толико. Овим само хоћу да кажем да тираж листа не обезбеђује сваком прилогу који је у листу објављен подједнак публицитет. Зато, наравно, нису криви ни уредници листова, па често ни писци прилога, него проблеми о којима се они баве; проблеми који захтевају друштвени третман, али који малим делом друштво, у суштини, интересују.

Наставак на 9. страни

Предраг Протић

У КУЛТУРНОМ ЦЕНТРУ БЕОГРАДА ОТВОРЕНА ЈЕ ИЗЛОЖБА „ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ У СРБИЈИ 1973". ОВА ТРАДИЦИОНАЛНА ИЗЛОЖБА ОРГАНИЗОВАНА ЈЕ ОВЕ ГОДИНЕ ДВАНАЕСТИ ПУТ. НА ЊОЈ СУ ПРИКАЗАНИ НЕ САМО ОБИМ ИЗДАВАЧКЕ ПРОИЗВОДЊЕ, НЕГО И ЊЕНА СТРУКТУРА, УСМЕРЕНОСТ И ПРОПОРЦИЈЕ. ПОСЕБНО СЕ ЗАПАЖА КОЛИКО ЈЕ НАША ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ШИРОКО ОТВОРЕНА ПРЕМА СВЕТУ И КОЛИКО ЈЕ БОГАТА НА ЈЕЗИЦИМА НАРОДНОСТИ. ПРИКАЗАНА СУ ИЗДАЊА ПРЕКО ПЕДЕСЕТ ИЗДАВАЧА, ПА И ЕВИДЕНТИРАНА ПРИВАТНА ИЗДАЊА. ИЗЛОЖБУ ЈЕ ОТВОРИО ГОЈКО МИЛЕТИЋ, РЕПУБЛИЧКИ СЕКРЕТАР ЗА КУЛТУРУ.

ОВОГОДИШЊИ ИЗДАВАЧКИ ПЛАНОВИ

Тешко би било тврдити да не постоје покушаји обједињавања, координирања и идејног усмеравања наше издавачке делатности. Све је, такође, мање стихијности у раду, стихијности која је била спомињана кад год би се говорило о проблемима наших издавача. Међутим, на основу двочасовне дискусије о предлозима издавачких програма за 1974. годину — која је 13. марта одржана у просторијама Привредне коморе Србије, а у организацији Културно-просветне заједнице Србије и Сталне конференције издавача Србије — излази да није учињено све што је требало учинити како би се у тој сфери постигли значајни резултати, значајнији од оних који ће бити видљиви ако се и остваре издавачки планови и програми са понуђеним профилом. Примећено је да неке иницијативе друштвено-политичких организација нису довољно искоришћене. Да би се добила што потпунија представа о природи и току ових разговора треба знати, пре свега, да готово половина издавачких кућа са подручја СР Србије није доставила скупу свој издавачки програм, да многи кореференти који су били пријављени нису били присутни, да нису дошли ни сви позвани представници појединих удружења.

Уводну реч дао је проф. др Димитрије Вученов, док је у дискусији било више учесника. Говорило се о многим издавачким проблемима, али су, судећи по њиховој важности за овај културни тренутак, неки били посебно значајни. Речено је да се на основу понуђених програма може стећи погрешан утисак о литератури народности. Наиме, из тих програма произлази да се у летератури на језицима народности ништа не дешава. Није речено зашто је тако али је спомињано да је, ради побољшања ситуације, потребна помоћ Удружења књижевника и Удружења књижевних преводилаца. Надовезујући се на ову мисао, представник Удружења књижевних преводилаца је, пак, изнео крајње неповољан третман књижевних преводилаца од стране издавачких кућа. Слично је интонирано и писмено упозорење Удружења композитора Србије (речено је да смо ми вероватно једина европска земља у чијим се књижарама не могу купити партитуре). Навођени су и проблеми око издавања дечје и омладинске литературе, цене књиге, њеног изгледа итд.

Вероватно је да ће о стању у нашој издавачкој делатности морати да се разговара још више пута. На овакав закључак наводе многе чињенице и, посебно, неке недоречености.

КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА УЛОГА КЊИГЕ

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ, а тиме и политика издавања, део је културе и друштвеног живота једне средине, па је зато разумљиво што заинтересованост за њу мора бити шира од оне која несумњиво постоји у свакој издавачкој организацији и њеним самоуправним и друштвеним органима. Та спштија друштвена заинтересованост јесте, и мора бити, утолико већа — што издато дело, књига, има своје трајање које је знатно дуже него једна новинска вест, вест на радију или телевизији. Књига, једном објављена, може бити присутна, могу је читати неколико генерација читалаца. Она може својом садржином утицати на формирање свести како појединца тако и знатног дела друштва.

С тим у вези било би можда — кад говоримо о издавачима — корисно поставити питање о могућностима интеграције или, ако хоћете, што потпунијег усклађивања њиховог рада. Није реч о интеграцији издавачких предузећа, него о некој врсти интеграције издавачких планова и програма, разуме се у оној мери у којој је то могућно и корисно, како би и ова врста рада добила што организованији друштвени вид. Говорити о томе поводом издавачких планова за 1974. годину може изгледати нереално, али можда ни то не би требало да буде занемарено у овим разматрањима. Ово тим више и тим пре, што нам се чини да би поред једногодишњег издавачког плана требало да се почнемо навикавати на вишегодишње, перспективне издавачке планове. Мада они не би могли имати све онако конкретне елементе какве може, и мора, имати једногодишњи издавачки план, помоћу њих би се могла формирати издавачка политика која би ипак имала знатно мање стихијног у себи, а вероватно би могла конституисати и неке елементе који се измичу једногодишњем издавачком плану.

На питање о односу између једногодишњег и вишегодишњег издавачког плана надовезује се и питање: треба ли у погледу издавачког плана остати у границама своје републике или тражити путеве, и налазити их, за међурепубличко договарање.

Износити овакве мисли овом приликом, значи и изложити се оправданој критици што се оне износе у тренутку када се планови окрећу ка својој реализацији, тј. када су они у појединим издавачким кућама не само уобличени него и у својим појединачним припремама далеко одмакли.

Наша револуција и њен преображај друштва нису нешто што може, и сме, да стоји на месту, да стагнира, јер је то супротно њеној природи, њеној суштини. Њен ток може, као све у животу, да има некад бржи, а некад спорији ритам. Ако се, сада, њен ритам убрзава свесним деловањем СК и напредних друштвених снага, онда треба да видимо да ли се то чини на свим правцима њеног развојног кретања. За наш данашњи задатак то значи да извршимо анализу како је то остварено у предвиђеној издавачкој делатности за 1974. годину.

Нас мора, поред осталог, интересовати доносе ли ови издавачки планови довољно елемената за проширење круга читалаца. Ово је свакако један од незаобилазних углова из којег се они морају посматрати. Ако сасвим брза анализа не вара — а она у свим појединостима и не мора бити тачна — издавачки планови последњих година у великој мери намењују књигу једној доста уској читалачкој публици, што има за последицу затварање њене намене у уске границе читалаца који су као такви већ формирани. Ми се морамо запитати колико су овогодишњи издавачки планови рачунали на читаоце из фабрика и са села, и у којој се то мери види из њих. Вероватно ћемо се сви сложити с тим да им је до сада у издавачким плановима посвећивана мала пажња. Културна,

Наставак на 9. страни

Димитрије Вученов

У ОВОМ БРОЈУ:

АНКЕТА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА": САВРЕМЕНИ КУЛТУРНИ ТРЕНУТАК КОСОВА — одговарају Драган Букић, Коља Битер Широка, др Идриз Ајети, Шефки Стубла и Исмаил Бајра

ПОРТРЕТ БОЖИДАРА ШУЈИЦЕ — есеј Огњена Лакићевића и нове песме Божидара Шујице

Др Хуго Клајн: АФЕРА ТЈЕГРЕТОВ

Разговор с композитором и диригентом Предрагом Милошевићем

Радојица Таутовић: ЧОВЕК МОРА БИТИ ЧОВЕК (Михаило Лалић добио НИН-ову награду)

ПОЕЗИЈА Гордане Р. Тодоровић, Србе Митића, Чеде Шуњевића и Борђа Мишковића

Димитрије Вученов: КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА УЛОГА КЊИГЕ

Раде Војводић: ЛИСТАЈУЋИ КЊИГЕ, И ОСТАЛО (IV)

ХУМОР И САТИРА: Бора Ољачић, Војислав Станојчић и Илија Марковић

ПРОЗА Чеде Вулевића

О НОВИМ КЊИГАМА Ненада Радановића, Мирка Вујачића, дра Марте Фрајнд и Владе Буњца пишу Ристо Трифковић, Никола Дреновац, Душан Михаиловић и Бранислав Петровић

НАГРАДЕ

ЧОВЕК МОРА БИТИ ЧОВЕК

Поводом додељивања НИН-ове награде Михаилу Лалићу

ОБИЧНО СЕ МИСЛИ да награда потврђује и јемчи вредност једног књижевног дела. Такво мишљење било би сувише наивно, ако се вредност саме награде не би процењивала према награђеном делу (које може награду или компромитовати или оправдати). Чини се да тако треба процењивати и вредност традиционалне НИН-ове награде.

Као што смо већ обавештени, она је ове године додељена Лалићевој „Ратној срећи". У овом случају, награђено дело је реафирмисало саму награду, која је раније побуђивала разложне сумње и приговоре, пошто је годинама мимоилазила управо Лалићев опус (док је у исто време овенчавала нека дела од много мањег значаја и нивоа). Та реафирмација је утолико важнија, што се подудара са јубилејом поменуте награде, наиме — са двадесетогодишњицом њеног трајања. И тако, у часу свог јубилеја, НИН-ова награда имала је срећу да припадне Лалићевој „Ратној срећи", то јест једном остварењу од неоспорне вредности коју сачињава, на првом месту, пишчева истрајна потрага за истином.

Ако Лалићев опус садржи истину о људској храбрости, његов аутор има храбрости да каже целу истину о човеку, не прећуткујући ни елементарни страх двоношца од самога себе, од „ближњих" и од света. Но, реч ове дубоке истине обнавља се у сваком Лалићевом новом делу, па и у „Ратној срећи". Она се подмлађује чак и у неким ауторовим „старим" делима, а то њено подмлађивање објавило се брљантном реконструкцијом „Лелејске горе" и „Раскида". На страницама „Ратне среће", овакво подмлађивање уметникове визије поентирано је визијом о човековом подмлађивању: у епилогу романа, Тадија Чемеркић појављује се као подмлађени Пејо Грујовић, као Пејово друго и ново „Ја". Овај роман, међутим, може чинити утисак извесног парадокса: романсијер доживљава стваралачко подмлађивање баш у том делу које означава пишчев најдубљи продор у историјску и митску „старину".

Линијом истог продора, Лалић је доспео не само до старијег датирања догађаја, већ и до једног другог значења повести. У његовим ранијим романима, историја је могла значити неку врсту „оптимистичке трагедије"; у „Ратној срећи", међутим, она се доживљава као објективна иронија у хегеловском смислу: овде, под притиском објективних историјских закона, одређени људски циљеви изокрећу се у сопствену негацију и карикатуру.

Било да историју доживљавају као фарсу или као трагедију, Лалићеви јунаци оличавају два глав на социјална типа: осиромашеног сељака и „недоученог ђака". Са-

Наставак на 9. страни

Радојица Таутовић

ЛЕТОПИС

Нова „Британска енциклопедија“

„БРИТАНСКА енциклопедија” се први пут појавила 1771. године, а њен издавач је било једно друштво интелектуалаца из Шкотске. Од 1943. за њу се брине универзитет у Чикагу, а 1972. права на њено издавање откупила је америчка издавачка кућа Сирс и Ребак, тако да је она сада, упркос имену, постала својина Американаца. По свом садржају, она је, међутим, од 1929. године била мало мењана. Али за најновије, петнаесто издање, које је изашло из штампе 22. фебруара, извршене су многе измене. На његовој припреми радило је 4207 научних радника и 360 редактора и потрошено је 32 милиона долара. Ново издање је потпуно изнова написано, а међу ауторима се налазе и неки светски ауторитети, као Линус Паулинг и Арнолд Тојнби. Поред тога, ново издање је обогаћено са 25.000 фотографија, цртежа и карата, а под руководством Мортимера Адлера, потпуно је ревидирана чак и архитектоника дела.

До сада је у енциклопедијама најчешће поштован азбучни ред, на основу кога је читалац добијао знања о појединим стварима и појавама, али му је остајала непозната целина. Стара „Британска енциклопедија” више се приклањала излагању већих целина. Ново издање ове енциклопедије настоји, пак, да помири делимична са целовитијим излагањима на тај начин што је њених тридесет књига подељено у три дела. У првој књизи налази се нека врста увода и регистра за десет књига („микропедија”), које садрже кратка излагања о појединим стварима и појавама по азбучном реду, као и за деветнаест књига („макропедија”), које садрже дужа и целовитија излагања, у облику мањих или већих студија, од којих је најдужа она о западним ликовним уметностима (има преко 242 стране). Дело ће бити сваке године обнављано, а ово најновије издање кошта 550 долара, само педесет долара више него претходно.

Значајни научни зборник

Друштво за румунски језик САП Војводине, чије је седиште у Зрењанину, издало је крајем прошле године 3 — 4. свеску својих Анала, посвећену десетогодишњици Друштва и његовом оснивачу и председнику у читавом овом року, дру Раду Флори, редовном професору румунског језика и књижевности на Филолошком факултету Београдског универзитета. Импозантна свеска (од преко 700 страна) обухвата, поред неколико пригодних чланака посвећених десетогодишњици Друштва и делатности професора Раду Флоре, прилоге седамдесетпеторице научних радника и истраживача на пољу романистике, балканистике и славистике из неколико земаља, а пре свега из наше земље и Румуније. Неправедно би можда било помињати само неке ауторе а не поменути друге, јер у једном оваквом зборнику разноврсност је природна врлина (а и мана), али пошто се писац ових редова првенствено бави италијанистиком, он ће свакако најпре да обрати пажњу на прилоге из те области као што су Деановићев „Dal lessico istrioto di Rovigno”, Јернејев „‚Граматика италијанскаја‘ Викентија Љуштине”, Муљачићев „О рефлексима ријечи ‚варница‘ у талијанским дијалектима”, Пелегринијев „Osservazioni sulle concordanze tra romeno e ‚italo-romanzo‘ nord-orientale” итд. Тиме не желимо да умањимо значај прилога из других области као што су — опет набрајамо према усмереностима истраживања не желећи да улазимо у вредновања што је у оваквим mélanges готово немогуће — прилог Љубомира Михаиловића „Интензивна и екстензивна лингвистика”, Душана Јовића „Неки историјски проблеми морфонематике”, затим прилози из балканистике као, нпр., онај недавно преминулог академика Миливоја Павловића „Семантички ‚qui pro quo‘ у балканистичкој миксоглотици”, Асима Пеца „Из фонетске проблематике Ђердапске говорне зоне” и Момчила Д. Савића (који је као председник редакционог комитета уложио велики труд у припремању овог двоброја Анала) „Две заједничке црте у српским и влашким говорима источне Србије”.

Двоброј Анала Друштва за румунски језик још једном указује на чињеницу да се у нашој земљи на језицима народности одвија значајна културна активност која може да окупи импозантан број домаћих и страних научника. Праћећи са једне стране активност значајног и ван наших граница познатог часописа италијанске народности у Истри и Словенском приморју „La battana” (чији је уредник Ерос Секви овде заступљен прилогом о Вердију), а са друге стране културну делатност румунске народности, можемо са задовољством да закључимо да су мостови који спајају наше народе и народности са суседима и на истоку и на западу чврсто грађени и да представљају значајну културну комуникацију и ван националних или билатералних оквира, уклапајући се у много шире оквире међународне културне сарадње.

Срђан Мусић

ДВА НОБЕЛОВЦА: АЛЕКСАНДАР СОЛЖЕЊИЦИН У ПОСЕТИ ХАЈНРИХУ БЕЛУ НА ЊЕГОВОМ ИМАЊУ У АЈФЕЛУ

Интервју Александра Солжењицина

Александар Солжењицин је 18. фебруара дописнику новинске агенције „Асошијетед Прес” Френку Керпоу дао интервју који су објавили многи листови широм света. Одговарајући на прво питање: како се осећа у изгнанству, Солжењицин је рекао да се осећа необично, али не безнадежно, јер се чак и старо дрвеће привикне кад га пресаде. На питање како су га примили на Западу велики руски писац је одговорио да су га и грађани и власти примили врло топло и пријатељски. У Немачкој су долазили ученици да га поздраве, а у Цириху су га поздрављали у мимоходу. Таквом пажњом се осећа ошамућен и непријатно му је што репортери прате сваки његов корак. Што се тиче питања када очекује долазак своје породице, Солжењицин сматра да то неће бити врло брзо, јер две жене и четворо деце не могу лако да ликвидирају многобројне везе са својом средином и могу да пођу на пут само кад сва деца буду здрава. О књижевном раду у овом часу писац „Једног дана Ивана Денисовича” вели да ће његов садашњи књижевни рад зависити од тога да ли ће му совјетска влада вратити његову архиву, на основу које сада пише историјски роман „Октобар шеснаесте”. У архиви, коју је писац сакупљао од 1956. године и у чије је сакупљање уложио велики труд, налазе се бројна документа, фотографије, илустрације и ретке књиге с његовим белешкама. Ако совјетске власти ту архиву конфискују, он ће морати да одустане од своје главне књижевне намисли: да напише историјски роман из времена револуције, јер се таква архива више не може поново створити. У том случају, уместо о историји, писаће о савременој совјетској стварности за коју му није потребна документација. Што се тиче намере где да се стално настани, Солжењицин се још није коначно одлучио. Има много позива са разних страна, на којима с благодарношћу захваљује. Одлука зависи од тога где ће за кратко време моћи да нађе тих кутак с комадом земље, где би могао да ради и да буде здрав. Желео би и да створи добре услове и за породични живот, који досад углавном није имао. На крају, на питање колико дуго мисли да ће живети ван отаџбине, Солжењицин је одговорио да је оптимиста и да има предосећање да његово изгнанство није коначно и да ће се кроз неколико година вратити у своју домовину.

Тејтум О’Нил снимаће нови филм

Главна личност најновијег филма америчког редитеља југословенског порекла Питера Богдановића „Месец од хартије” деветогодишња Тејтум О’Нил постала је преко ноћи филмска звезда првог реда. О њој се пише као о чуду од детета, упоређују је са Ширли Темпл, истиче се да је са девет година своју филмску каријеру започела и Елизабет Тејлор и проричу јој велику славу. Тејтум је у филму „Месец од хартије” играла једну малу хохштаплерку, која заједно с једним одраслим човеком на разне начине вара људе у доба велике економске кризе око 1930. године. Недавно је тим поводом у „Цајт магазину” објављен интервју који је Сара Сахер водила с малом звездом. О снимању Тејтум каже да је Богдановића омрзла због тога што је морала да устаје у пет сати и да је напорно радила у доста тешким условима. О својој улози у филму мисли да је за почетника добра. На питање о свом узору, навела је име Урсуле Андрес, коју сматра врло лепом. Говорећи о својим плановима, каже да ће Богдановић ускоро снимати један филм о коњима, у којима ће главну улогу, поред ње, играти Џон Вејн.

Метју Арнолд као критичар

Колико је Метју Арнолд жив песник и критичар с разлогом сматран једним од најзначајнијих писаца англосаксонске традиције који су собом на највишем нивоу уједињавали ове две књижевне активности показују недавно публикована три тома у којима је сабрано оно најбоље што је о Арнолду писано и оно што је сам Арнолд као критичар писао. Реч је о књигама професора Карла Досона (Dawson) „Метју Арнолд: Поезија” (издавач Рутлиц и Кеган Пол), Дејвида Ц. Делоре (Delaura): „Метју Арнолд” (издавач Прентис-Хол), и Р. Х. Сјупера (Super) „Сабрана прозна дела Метју Арнолда” (издавач Мичигенски универзитет).

Књига професора Досона, објављена у едицији „Критичко наслеђе”, почиње првим приказима првих Арнолдових песничких књига и показује развој његовог угледа код критичара током низа година, све до 1900. Међу његовим приказивачима су многа славна критичарска, и не само критичарска, пера енглеске и америчке књижевности: Чарлс Кингсли, В. М. Росети, Патмор, Џорџ Елиот, Харијет Мартино, Лесли Стивен, Свинберн, Хенри Џејмс, Џорџ Сенсбери, Оскар Вајлд, Волт Витман и други. Ови критичари и приказивачи бавили су се утврђивањем која је његова песма „драмска”, или „наративна”, „лирска” или „елегична” али су и на сложен начин говорили о томе у којој је он мери „песник наше модерности” или „говорник викторијанског подељеног ума”. Иако се у тим текстовима Арнолд третира као „фини класичар” или, пак, „модерни песник” они, у исти мах, откривају и данас значајне проблеме у вези с његовом поезијом.

О другој књизи, која је објављена у едицији „Погледи двадесетог века”, говори се да је знатно претенциознија од прве и да Арнолда настоји потчинити извесним теоријама, да уместо да испита његове ставове и веровања рефлектује његова интересовања као историчара идеја. Ову књигу чине веома познати, скраћени, текстови о Арнолду, текстови Кенета Елота, Двајта Кулера, Џефрија Тилотсона, Џона Холовеја, два есеја Т. С. Елиота и др. Ови се есеји вели критика, баве weltanschauung-ом Арнолдовим и понекад отпутују тако далеко од песама и есеја његових да се може помислити реч је о другом писцу. Ти се текстови баве њиме као „Филистинцем у филозофији и теологији”, као енглеском верзијом неких јунака Достојевског, али су најзанимљивији они који бавећи се његовим ставом *Поезија као Религија* (из „Поезија и моралност”) долазе до извесних синтеза у којима се Арнолдове критичке и филозофске идеје доводе у везу с његовом песничком праксом.

О трећој књизи, штампаној у едицији „О класичној традицији”, која доноси сабране прозне текстове Арнолдове, један критичар каже да је посао који не изазива богзнакаква узбуђења, али нас удаљује од модерне интерпретативне критике обнављајући у нама осећање о ауторовом присуству и дозвољавајући нам да пратимо нека важна кретања његове мисли и његових осећања.

Окултизам — узалудни револт

Познати есејиста, романописац и филозоф Колин Вилсон (рођен 1931. године) у своје време прославио се у Енглеској као теоретичар „младих гневних људи”. Преко интересовања за ирационалну мисао хипије и психеделичких заједница, Вилсон је дошао и до истраживања окултизма. По њему, окултизам је данас врло много распрострањен у разним друштвеним срединама, тако да се може рећи да у западном свету доживљава ренесансу. У Калифорнији окултизам иде руку под руку са сексуалном револуцијом, а у Лондону у буржоаским квартовима може се наићи на обред црне магије, где неки мајстор магије жртвује црног петла на грудима наге девице. Штавише, данас има више вештица него у средњем веку. Неке од њих су врло цењене, а Мадлен Монталбан чак путем кореспонденције води курс врачања. По Колинсу, окултизам је данас једна врста револта: покушај да се од алијениране цивилизације побегне помоћу ослобођења ирационалних снага и полне моћи и на тај начин избегне друштвена принуда.

По Колинсовом мишљењу, објављеном у његовој књизи „Окулно”, окултизам је једна релативно јединствена тенденција, која иде од Орфеја и Лао-цеа, преко кабалистичара, до госпође Блавацки и Гурџијева. У његовим бројним тенденцијама могу се, међутим, запазити три заједничке црте: елемент магичне компензације, религиозни елемент (у етимолошком смислу речи) и најзад, научни елемент. Колинс сматра да је неоправдано супротстављати магију и науку, јер су неки магови били и значајни научници, као Алберт Велики, Парацелзус, Агрипа и Месмер. У XVI веку је највише дошло до изражаја јединство магије, религије и науке, и то преко уверења да је микрокосмос у основи исти као макрокосмос. Тај принцип је најизразитије формулисао Хермес Тримегист, који је тврдио да је човек орган универзума. Магија се најдубље корени на уверењу да постоје непосредне везе између човека и универзума. Савремена магија настоји да васкрсне изгубљену моћ човека над природом коју су некада сугерисали разни пагански култови. И уколико модерна цивилизација буде више потискивала човекове ирационалне снаге, утолико ће се он више обраћати њима, а у окултизму ће видети једну врсту реванша оних својих моћи које су дубље од интелекта. У трајању окултизма кроз историју Колинс, међутим, види и резултат постојања човековог шестог чула, које он зове „способност X”. Ту способност имају сви људи, али само сваки двадесети може да буде телепат, спиритист или врачар.

КОЛИН ВИЛСОН

У Вилсону, који сматра да у окултизму треба видети могућност да се, преко негације рационализма, знања и науке, дође до измирења човека и природе, савремене вештице и магови нашли су свога историчара и теоретичара, који очигледно на сасвим погрешном путу тражи излаз из противречности савремене грађанске цивилизације: уместо у научној анализи стварности и залагању да се створи ново друштво, он излаз види у апологији окултизма као револту против цивилизације, која га, у ствари, рађа и полстиче.

БЕХАР У ШАНТИЋЕВОМ МОСТАРУ

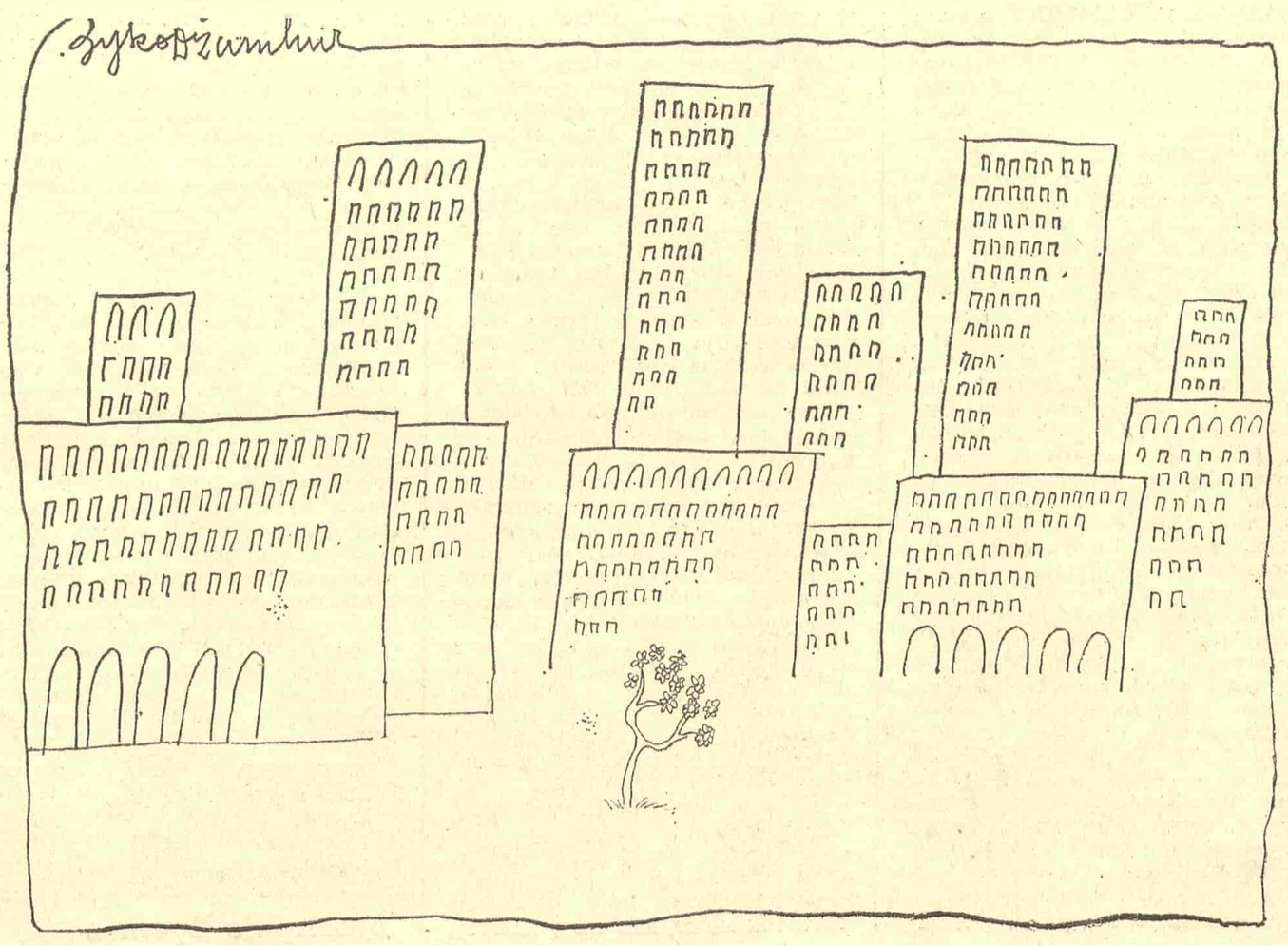

АНКЕТА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА“ (IV)

САДАШЊИ КУЛТУРНИ ТРЕНУТАК

У тежњи да осветли садашњи културни тренутак, редакција „Књижевних новина“ се обратила руководиоцима неких од најзначајнијих културних институција у СР Србији ван покрајина као и у САП Војводини с молбом да одговоре на по једно питање које се односи на рад њихове установе. У прошла три броја објавили смо одговоре који указују на актуелне проблеме Српске академије наука, Културно-просветне заједнице Србије, Београдског универзитета, Републичког секретаријата за културу СР Србије, Радио-телевизије Београд, Народног музеја, Народне библиотеке СР Србије, Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САП Војводине, Покрајинске заједнице културе, Радио-телевизије Нови Сад и Културно-просветне заједнице САП Војводине. У овом броју објављујемо одговоре који се односе на проблеме и планове културних институција САП Косова. Редакција се захваљује учесницима у анкети. Анкету је водио сарадник листа Душан Јагликин.

Покрајински секретаријат за образовање, науку и културу

Драган Ћукић, секретар Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу

ПИТАЊЕ: Које законе о културним делатностима сматрате да треба најпре донети и у којој су фази њихове припреме?

ИНТЕРЕСНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И САМОУПРАВНО ДОГОВАРАЊЕ И СПОРАЗУМЕВАЊЕ ОСНОВ СВАКОГ РАДА

ДО САДА усвојени закони, као и они који су, као предлози припремљени или се пак управо завршава њихово припремање, обезбеђују неопходну законодавно-правну основу културе у Социјалистичкој Аутономној Покрајини Косово. Кажем „неопходну основу“ пошто постоји чврсто опредељење да се све суштинске промене у културним делатностима, пре свега, заснивају на самоуправним споразумима и друштвеним договорима. Значи, чињеница да се законом утврђују само основе појединих решења, затим да се, и у досадашњој пракси израде текстова ових докумената, укључивао широк круг заинтересованих, као и да се, као што је то у уставним документима јасно утврђено, друштвено-политичке заједнице развијају и као самоуправне друштвене заједнице и, најзад, да се, сада, применом делегатског принципа, битно мења структура и начин одлучивања скупштина, потврђује да и закон, ипак, није класичан административно-етатистички акт. већ елеменат учешћа друштвено-политичке заједнице у креирању основа културне политике.

У ред основних закона, који су до сада донесени, свакако треба сврстати два врло значајна — Закон о кинематографији и Закон о издавачкој делатности. Тиме су јединственим нормативним актима регулисана заједничка питања у овим областима. То су, значи, закони којима се комплексно решавају основна питања, али, истовремено, и акта која дају велике могућности за самоуправно договарање и споразумевање. Сада се, у циљу усклађивања развоја кинематографије са друштвеним потребама, приводи крају израда Друштвеног договора о унапређењу кинематографије, схваћене као скуп делатности-производње, промета и приказивања филмова. Пошто управо и из Приштине почиње емитовање телевизијског програма, потписник овог договора биће, свакако, и Радио-телевизија Приштина. Тиме ће се, надам се, конституисати једна конзистентна политика у овој области, коју треба да карактерише производња, увоз и приказивање филмова који имају хуманистичке и идејно-естетске квалитете и који задовољавају културне, образовне, васпитне, забавне и друге потребе.

Законом о издавачкој делатности, који је недавно усвојен у Скупштини САПК, такође се комплексно решавају више питања која се односе на сложену проблематику ове делатности у Покрајини. Сматрам да је посебно значајно то што се њиме утврђује начин остварења друштвеног утицаја у организацијама удруженог рада из ове области, учешће аутора у управљању у тим организацијама, јавност рада и одговорност издавача за ову делатност од посебног друштвеног интереса. У закону се, у посебним одредбама, инсистира на дужност друштвено-политичких заједница и самоуправних интересних заједница у области културе, науке и образовања да се старају о обезбеђивању повољних услова за издавање и продају публикација. То је посебно значајно за издавачку делатност на албанском језику, која је заиста добила очевидан интензитет и ширину. У последњих пет-шест година је, на пример, издато 1.118 дела у тиражу од 7.455.000 примерака, што је знатно више него у претходном десетогодишњем периоду, у коме је издато 829 дела у тиражу од само 2.240.000 примерака. У прошлој години та динамика је знатно појачана, пошто су обезбеђена и накнадна средства за дотирање ове делатности. Број часописа се, такође, повећава, а постижу се и све значајнији успеси у публиковању резултата научних радника из овога краја. Број библиотека се такође повећава (постоје 422 народне, школске и научно-стручне библиотеке са 1,400.000 примерака књига). Примена и интенција закона — подстицање издавачке делатности, обезбеђивање повољних кредита, олакшица за коришћење кредита, пореске и друге олакшице, као и помагање издавања појединих публикација — допринеће да се ова активност интензивира и усклади са стварним друштвеним потребама. Оријентација самоуправних интересних заједница на откуп дела тиража, а не на учешће у финансирању њиховог издавања (сем учешћа у издавању појединих капиталних дела) допринеће да брзо порасте фонд књига свих врста библиотека у САПК.

ПАНОРАМА ПРИШТИНЕ

Управо је завршена израда предлога закона о самоуправним интересним заједницама културе. Нацрт овог закона, који је био урађен на основу нацрта уставних докумената, разматран је у Скупштини САПК још јула месеца прошле године и о њему су обављене широке консултације. Тај нацрт је сада усклађен са недавно усвојеним Уставом СФРЈ и Уставом САПК, те се надамо да ће се до краја априла, и предлог овог закона усвојити. Полазна основа овог закона је уставом утврђено право радних људи да на самоуправној основи образују заједнице културе и споразумно утврђују заједничке потребе и интересе у култури које ће задовољавати у тој заједници, укључујући и одређивање висине стопе доприноса, у складу са условима и специфичностима подручја за које се стопа утврђује. Предвиђа се да се општинске и међуопштинске заједнице културе, склапањем самоуправног споразума, удруже у Покрајинску заједницу културе. Тиме се обезбеђује да функције ове заједнице добију широку друштвену верификацију од свих општинских заједница културе које закључују самоуправни споразум о удруживању. Покрајинска заједница културе, значи, треба да допринесе заједничком и солидарном обезбеђивању средстава за уједначавање услова културно-уметничког рада, а нарочито ради усклађенијег и равномернијег развоја културних делатности, као и финансирање рада институција чији је оснивач Покрајина.

Покрајинска заједница културе, према томе, треба да, условно речено, представља покрајински ниво конституисања интереса радних људи изражених у обезбеђивању извршавања послова којима задовољавају заједничке потребе и интересе на територији целе Покрајине, укључујући и послове за које је, законом или на закону заснованој одлуци, утврђено да су од посебног друштвеног интереса. Сматрам да је то веома адекватан начин конституисања ових заједница, а посебно Покрајинске.

Убудуће, а и данас, средства једне заједнице неће бити и нису и једина средства за културу на одређеном подручју Покрајине. Ту сада има појава које се не могу да схвате — на пример, истицање да су средства за културу у Покрајини, односно на њеном одређеном подручју, само она средства којима располаже ова или она заједница. Ту се не урачунавају ни средства којима располажу организације удруженог рада за културне институције у њиховом саставу, као што је то случај са онима у РМЕХК „Косово“ у Обилићу, РМХК „Трепча“ у Звечану и слично.

Нема сумње да су средства, у целини узевши, која се сада издвајају за културу недовољна и да се треба, самоуправним споразумима, да повећају. Наравно, на сваком нивоу у оној мери у којој су потребна да се, заједнички конституисани интереси, успешно задовоље.

Дозволите ми да кажем да је веома значајно и то што је средином прошле године донесен Закон о оснивању Академије за ликовне уметности у Приштини. Све већи број сликара, вајара и других стваралаца у области уметности, посебно оних са уметничким факултетима, с једне, и све веће потребе за интензивније школовање нових кадрова ове врсте, са друге стране, управо су, као резултат, и као потреба, изражени у отварању ове Академије, која ће, поред обављања својих основних образовних циљева, имати и велики културни, па и научни значај. То утолико пре што ова Академија треба да има три одсека — педагошки одсек, као и одсеке за ликовну и примењену уметност.

Познато је да је ликовно стваралаштво у овом крају — чији корени досежу у далеку прошлост, а између два рата је дало само наговештај свог постојања — у изванредно повољној клими социјалистичких друштвених односа, почело истински да живи, расте, сазрева. Надошла је читава генерација млађих и најмлађих која све више тежи ка новом, савременом ликовном изразу. У правом мозаику тежњи и оријентација, израста, како су то ликовни критичари већ рекли, једно ново, врло занимљиво, модерно сликарство које својеврсним симболима жели да обележи и објасни свој однос према реалности и животу...

Тако значајни резултати свакако су плод напора радних људи овога краја, али и подстицај, разумевања и непосредне помоћи стваралаца у другим центрима и академијама у земљи. Та и таква остварења су, без сумње, допринос развоју уметности и културе сваког народа и народности у Покрајини (којој припада уметник), али и велики допринос обогаћивању уметничког и културног блага наше земље и свих народа и народности у њој.

На крају да напоменем: приводимо крају израду још неколико закона, које је, као нацрте, Скупштина САПК усвојила јула прошле године. Навешћу два: Закон о друштвеном интересу и друштвеном утицају у организацијама удруженог рада у области културе и Закон о заштити културних добара.

Првим законом се обезбеђују значајна решења о учешћу оних који издвајају средства за културу да, у организацијама у области културе од посебног интереса, заједно са културним радницима, креирају културну политику.

Сматрам да је значајан и закон о заштити културних добара који треба да омогући потпунију и ефикаснију заштиту свих врста културних добара и створи услове за рационално организовање служби заштите ових добара и обезбеди укључивање у ову делатност великог броја стручњака. Њиме се успоставља основа за јединствен положај ових добара и јединствен систем заштите.

Надам се да сам био одређен и јасан — законима се регулишу само најбитнија и најпотребнија системска питања. Пре свега она која траже јединствено решење, као и решења која треба на најадекватнији начин да утичу на остваривање најнепосреднијег утицаја радничке класе на културну политику и праксу у овој значајној области друштвеног живота, затим да обезбеде слободну размену рада радних људи из производње и других радних људи са радницима у области културе, равноправно одлучивање и равноправни положај културних радника са другим радним људима и интеграцију културних делатности са другим делатностима у друштву.

Сада нам предстоји озбиљан посао на другој, важној регулативи — регулативи путем самоуправног споразумевања и друштвеног договарања. То је, у ствари, и битан елеменат пута који води ка реализацији квалитативних друштвених промена у области културе у духу Устава и идејно-политичке платформе за припремање ставова и одлука Десетог конгреса СКЈ у области културе.

У ОВОМ БРОЈУ ВИЊЕТЕ И ЦРТЕЖИ ВЕЛИКЕ НЕМАЧКЕ УМЕТНИЦЕ КЕТЕ КОЛВИЦ (1867—1945) СА ИЗЛОЖБЕ У ГАЛЕРИЈИ СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА: НА СЛИЦИ — КЕТЕ КОЛВИЦ: „ДОБРОВОЉЦИ“ (1923)

Покрајинска заједница културе САП Косова

Шефки Стубла, секретар Покрајинске заједнице културе

ПИТАЊЕ: Да ли Покрајинска заједница културе САП Косово располаже довољним финансијским средствима за одржавање постојећих културних акција и да ли има могућности да увећа ова средства како би се покренуле и нове акције?

ЕНТУЗИЈАЗАМ — ВАЖНА КОМПОНЕНТА У РАДУ ПОКРАЈИНСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ КУЛТУРЕ

ПОСТИГНУТИ РЕЗУЛТАТИ у области културе и културног стваралаштва на Косову у поређењу са материјалном базом су много већи. Анализирајући садашње стање, већина нас мисли да је за овакав однос у великој мери заслужан ентузијазам.

Постигнути резултати и достигнућа у области културе у Покрајини још више нас обавезују иако је висина средстава још испод реално потребних. Они који воле и цене културу свесрдно су се залагали да култура добије своје адекватно место у друштву, као нераздвојна сфера целокупног њеног развоја, да се узима као фактор помоћи, а не фактор оптерећења наших буџета. Сматрам да су се доношењем уставних амандмана и, на концу, Устава, правила игре променила. О томе говори и платформа за X конгрес СКЈ. Мислим да ствари иду набоље и култура све чешће постаје „својина“ многих дневних редова. И не само њих. Хроничар би рекао: „нешто се збива“. Ја додајем да култура полако иде напред и то култура свих оних који живе, раде и стварају на Косову. Побијане су неке, нама туђе, тврдње да наша радничка класа, пошто је најмлађа, неће да разуме и прихвати културу, да она за то није дорасла итд. Међутим, пракса је то демантовала, јер не постоји такав „егоизам“ радничке класе. Она познаје и правилно цени праву културну вредност, али тражи да језик културних добара буде близак сваком. Да то не буде привилегија мање групе људи. Морао сам то да кажем у почетку. Да ли Покрајинска заједница културе има довољно финансијских средстава? Директан одговор је: не. Разлози су познати. Нећу о томе да говорим. Поготово када се ради о буџетској логици, која је (до сада) кројила неке проценте не узимајући у обзир старт и висину одакле се почело са финансирањем културе. Правилно је рећи још следеће: да се расположивим средствима у неким институцијама не постижу адекватни резултати, на пример, код музеологије, заштите и др. Реч је о томе да ми још имамо институција које се нису оријентисале на савремене методе рада. Но, овим проблемом мораћемо врло брзо да се позабавимо.

На питање да ли је садашња висина финансијских средстава довољна или не за одржавање постигнутог нивоа у култури и што за убудуће? — одговор би био да су све институције, акције, друштва, удружења и др. у нашој Покрајини новоформирани. Још су у развоју. Њихов датум рођења је после ослобођења наше земље. Питање о довољности или недовољности може се поставити свуда и свима. Међутим, одговор неће бити исти, мислим, у суштинском смислу. Јер, наша је Покрајинска заједница културе у 1973. години имала око 30,000.000 динара за финансирање културних делатности. Толико средстава знам да су имале и поједине општинске заједнице културе у нашој земљи. У томе смислу мислим да треба схватити појам довољан и недовољан. Поготову када се ради о нама, јер расположивим средствима првенствено морамо сачувати достигнути ниво и континуитет, тако рећи, покривајући дневне потребе, без обзира што су оне веома скромне. Наш стваралац мора да се задовољи да по ауторском табаку прими хонорар од 600 динара, да стан претвори у атеље или радну просторију, да своје слободно време користи за стварање, јер још нисмо створили услове да имамо слободне уметнике. Познато је да наша Покрајина има 1.300.000 становника, да по глави једног становника припада 0,41 књиге, да има једно професионално позориште, 39 биоскопских сала (од којих је већина у веома лошем стању), 0,7% запослених у култури у односу на целокупан број запослених итд. Не желим да вас замарам подацима, али да би се ово стање поправило Скупштина САП Косова и њено Извршно веће 1972. године издвојили су знатна средства за инвестиције, углавном за изградњу капиталних објеката у култури, јер од садашњих институција ниједна нема одговарајући простор. После тога стање ће се битно поправити. Футуролог би рекао да имамо добру перспективу. Ја додајем да је она светла кад имамо у виду и знамо одакле смо почели.

Сматрам да ће се, доношењем новог Устава, а поготову после X конгреса СКЈ, финансирање културних делатности коначно ослободити буџетске логике. Мислим да ће тај начин финансирања утврдити сталне и стабилне изворе финансирања на основу размене рада. Једино тада моћи ћемо да правимо реалне планове даљег развоја. Значи, увећање средстава биће на основу конкретних могућности, јер никоме не помажу програми и планови жеља. Поготову нама, неразвијенима.

АНКЕТА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА“

Културно-просветна заједница Косова

Коља Битер Широка, секретар Културно-просветне заједнице Косова

ПИТАЊЕ: Каква је улога и који су битни задаци Културно-просветне заједнице Косова у овом тренутку и како се они извршавају, односно који су успеси и са каквим се тешкоћама сусрећете?

ЗА ПРАВО МЕСТО И ВЕЋЕ ПРИСУСТВО КУЛТУРЕ У ЖИВОТУ ПОКРАЈИНЕ

ПО СВОМЕ ДУХУ и улози Културно-просветна заједница Косова слична је духу и улози Социјалистичког савеза, тј. широкој демократској организацији где се проблеми, у самоуправној пракси и иницирају и решавају, не као у неком „центру одлучивања“, већ као у центру и организацији самоуправног договарања на плану културе и њених проблема. Културно-просветна заједница Косова има своју доста дугу историју. Настала је из континуитета који је почео са културно-просветним одборима непосредно после рата и преко Савеза културно-уметничких друштава. Спектар проблема којима се бавила Културно-просветна заједница до данас је веома широк, а кретао се од најелементарнијих облика културе до врхунских облика стваралаштва.

Битан задатак Културно-просветне заједнице Косова у овом тренутку је веће ангажовање у борби за право место и улогу и за веће присуство културе у животу наше Покрајине, утолико пре што се осећају и императивно намећу захтеви сада већ код нас бројније радничке класе и све већег броја студената после оснивања Универзитета у Покрајини, све интензивнијег друштвеног развоја и пораста културних потреба свих грађана. У тој борби трајан задатак Заједнице је и утицај на унапређење свих услова за равноправан и равномеран развој култура свих њених народа и народности.

Упркос значајном друштвеном и материјалном развитку наше Покрајине, у последњих неколико година било је немогуће премостити и отклонити велике неравномерности, наслеђене у култури и просвети, као и крупне разлике између појединих развијенијих и неразвијених крајева, центара и мањих градова, градова и села итд. Та неравномерност и данас има много видова и доводи до читавог низа проблема са којима се свакодневно суочавамо. Данас, рецимо, већ можемо тврдити да нам развијенији градски центри, као на пример, Приштина, Митровица, Призрен, а приближно можда и Гњилане, Урошевац, Баковица. Пећ и други, имају — или би бар требало да имају — релативно богат културни живот и развијене културне установе, без обзира што смо свесни чињенице да су и то доста уски оквири културног живота. Међутим велики број неразвијених или мање развијених средина, нарочито велики број села, још увек живи животом у коме се могу приметити можда само мање или више елементарни облици културе, а негде чак ни они. Те разлике су, разуме се, наша неминовност.

Формирањем Покрајинске заједнице културе ситуација се у односу на финансирање културе нешто побољшала, нарочито на решавању неких акутних потреба инвестирања, али и кад је у питању основна делатност и „продукција“ културних установа и организација, затим организовање разних акција и манифестација, она обећава битан напредак.

Формирањем Заједнице културе као и преносом већих самоуправних права из центра на терен, обавезивао је Културно-просветну заједницу Косова да преструји и своју функцију и облике деловања, што је у првом периоду сналажења изазвало неке неспоразуме са Покрајинском заједницом културе, али је доцнијим усклађењем односа дошло до синхронизације у остваривању културне политике. Културно-просветна заједница Косова остала је као друштвени повезивач у неким акцијама, усклађујући и подстицањем многих облика културно-уметничке активности, покушавајући да уноси више система и стручности (стварањем културних манифестација, пружањем помоћи у формирању неких нових институција, популарисањем друштвене функције културе кроз разне трибине, организовањем акција остварења тешње везе између културе и непосредних произвођача и др.).

КЕТЕ КОЛВИЦ: „АУТОПОРТРЕТ СПРЕДА“ (1923)

Тако, на пример, Културно-просветна заједница Косова је изгубила функцију непосредног организатора неких покрајинских културно-уметничких манифестација („Акорда Косова“, сусрета аматерских позоришта Југославије „Вечери братства“ у Призрену, Сеоских свечаности у Клини и др.), које су се непосредно подвеле под реализацију најнепосреднијих организатора и друштвених тела места одржавања, али је Културно-просветна заједница задржала одговорност у стручној припреми манифестација, пружањем помоћи жиријима у селекцији и у праћењу самих манифестација. Културно-просветна заједница Косова је, као један од иницијатора у стварању многих уметничких удружења Косова (Певачког ансамбла, „Колегиум Канторум“, Удружења филмских и ТВ радника, Драмских уметника, Друштва композитора Косова, Музичке омладине Косова, итд., итд.) та удружења препустила руковођењу њихових самоуправних тела, али тиме није изгубила друштвени патронат, ни улогу помагача (посебно у издавачкој делатности) и координатора чланова удружења за заједничке друштвено корисне акције. Споменућу само неке од тих акција: „Караван уметника у Трепчи“, са више успелих наступа и у местима ван Приштине, уметничка трибина „Сусрети“, са програмима удружених песника, глумаца, музичара и друштвено-политичких радника, иницирање и формирање ансамбла озбиљне музике „Косовски трио“, са серијом концерата за омладину и радничку средину одржаних прошле 1973. године. Свакако да ова новоосвојена поља рада КПЗ треба проширити што изискује већу материјалну подршку.

Културно-просветна заједница Косова не отвара више нове сеоске библиотеке (у периоду од 6969—1971. год. отворила је 18 нових сеоских библиотека са опремом и књижним фондом од по 4.000 књига, касније је тај задатак преузела Заједница културе), али се поред популаризације књиге кроз речене облике, кроз сарадњу на песничким сусретима и фестивалима, учешћа и организовања књижевних јубилеја, допунску издавачку делатност од значаја за масовни културни рад, значајно залагала код отварања библиотека у радничким срединама. Била је такође један од учесника у стварању врло оригиналног друштвеног договора, учлањења свих радника комбината „Косово“ — Обилић у библиотеку „Миладин Поповић“ у Приштини кроз „Самоуправну дружбеницу“. Пробни облик здруженог наступа уметника и културних радника у сеоској средини, акцијом започетом 1973. године и названом „Софра“, заслужује ширу анализу и постављање на ширу друштвену основу преображаја села Косова, кроз такмичење, нове импулсе и умножавање таквих или сличних облика.

Уз сва ова и слична остварења, значајнији резултати у билансу КПЗ Косова последњих година су у померању свих друштвених субјеката ка интензификацији културног живота у Покрајини, у освајању нових простора за културу у удаљенијим и мањим срединама, а посебно у настојањима на развијању аматеризма и културног рада у фабричким срединама. Уз нађене облике стимулисања тог развоја, кроз Сеоске свечаности Косова и Сусрете другарства (у којима је најзначајнија сарадња баш КПЗ Косова), томе је допринело и налажење нових, или обновљених старих, подстицајних облика као што су „Ниједно село на Косову без телевизора“, „Годишња награда КПЗ“ и разни стваралачки конкурси (за књигу: „Најпопларнија књига године“, „Тражење најбољег читаоца у свакој средини“, наградне теме „Зашто волим књигу“, „Над делом М. Крлеже“, „Књига у НОБ-у“ и сл.), одашиљање инструктора-стручњака о трошку КПЗ Косова на терен посебно на пољу аматеризма (драмског и музичког). Периодични обиласци терена, шестодневни семинар за редитеље аматере одржан јануара месеца ове године у Брезовици, бесплатно подељени пакети свих едиција књига издатих од стране КПЗ Косова, инструктивних за све врсте делатности — све то представља значајан делокруг рада КПЗ и њен трајнији задатак. У току је активан рад на организовању већ традиционалних манифестација — XIX фестивала аматерских позоришта, V такмичења рецитатора Косова, V смотре дечјих хорова Косова које ће бити одржане априла и маја месеца.

Радио-телевизија Приштина

Исмаил Бајра, генерални директор Радио-телевизије Приштина

ПИТАЊЕ: Пошто сте се конституисали као посебан радио-телевизијски центар, молимо Вас реците нам: који су ваши проблеми и која је следећа етапа у вашем развоју? Реците нам нешто и о програмско-техничкој оријентацији РТП?

ПРОГРАМ — ОДРАЗ ДРУШТВЕНОГ И НАЦИОНАЛНОГ БИЋА КОСОВА И НАШЕ ЗЕМЉЕ

РАЗВОЈ ТЕЛЕВИЗИЈЕ на Косову није ишао у корак са укупним друштвеним развојем и са потребама друштвеног живота за овим медијем. Овом значајном средству није, дакле, поклоњена дужна пажња све до краја 1970. године. А тек маја 1973. године Покрајинска скупштина доноси Закон о настављању са радом Радио Приштине као Радио-телевизија Приштина. Крајем 1973. године уговором између РТП и РТБ решени су правно-имовински односи између ових двеју институција. По овом уговору РТП носилац је техничке радио-телевизијске мреже и корисник радио-телевизијске претплате на Косову.

Основни правац развоја ТВП је стварање техничких, кадровских и просторних могућности за почетак емитовања програма из студија ТВП 29. новембра 1974. године. У почетку дневно ће се емитовати 2,30 часа програма дневно, уз стално повећање дужине трајања дневног и недељног програма, како би се у 1980. години, емитовало 6 часова дневно.

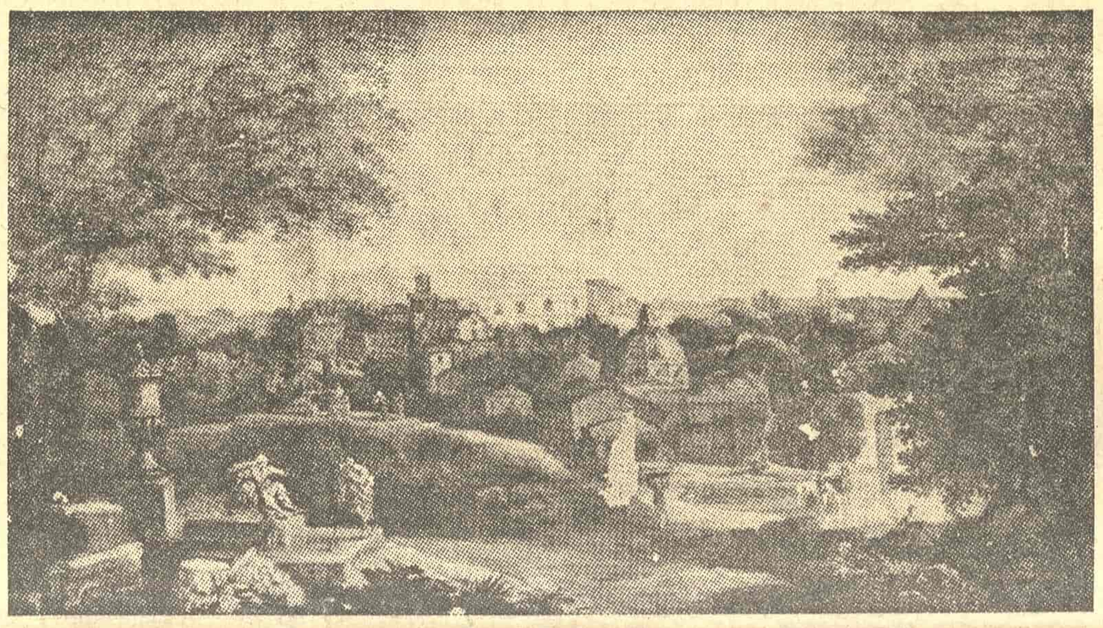

ИЗ ЗБИРКЕ ДРА БОРБА И ЛАЛЕ ЛУЧИЋ-РОКИ ИЗЛОЖЕНЕ У НАРОДНОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ — НЕПОЗНАТИ МАЈСТОР XVIII ВЕКА: РИМ

Припреме за почетак емитовања телевизијског програма из ТВ студија у Приштини теку нормално и интензивно. Испоручена је најсавременија техника у вредности од 12 милијарди старих динара. Адаптиране су одговарајуће просторије. Обезбеђују се потребни профили кадрова. Ствара се резервни програмски фонд. Проблема и тешкоћа, наравно, има доста, посебно што се тиче обезбеђења новинарског и техничког кадра. Ентузијазам и пуна подршка и помоћ Покрајинских органа и других радио-телевизијских центара у земљи, а нарочито помоћ РТБ, умногоме доприноси да се ублажавају „порођајне муке“ овог најмлађег ТВ центра у нашој земљи.

Ових дана радни колектив РТП усвојио је план средњорочног развоја ове институције за период 1974 — 1980. година. Упланирани су следећи нови захтеви: изградња новог Дома Телевизије, покривање 100% територије Косова првим и другим телевизијским програмом, шире укључивање у југословенску и светску размену ТВ програма, увођење трећег радио-програма, развој локалних радио-станица, повећавање снаге средњоталасног предајника Радио Приштине, на 1000 kW, формирање и развој музичке продукције РТП, при чему се посебна пажња посвећује формирању и развоју симфонијског и ревијалног оркестра.

Програми Радио-телевизије Приштина и даље ће одржавати друштвено и национално биће Косова и наше земље, интересе радничке класе и водећу идејно-политичку улогу СКЈ. Програми РТП намењени су средини која је и која ће бити још више у могућности да прати неколико радио и телевизијских програма, како из земље, тако и из иностранства.

Комунисти и друге социјалистичке снаге у РТП посебну пажњу посвећују даљој демократизацији и подруштвљавању радио-телевизијских програма. Реч је о изграђивању таквих облика међуутицаја који омогућују да се путем Радија и Телевизије потпуније изражава стваралачки потенцијал целог друштва — од појединаца, радне организације, ООУР, општине, Покрајине и шире друштвене заједнице — од непосредних стваралаца у материјалној производњи и културно-образовној делатности, преко културних, уметничких, научних, образовних и других организација и стваралаца до представничких и политичких тела и органа.

Конституисањем нових програмских Савета од представника свих битних и заинтересованих друштвених структура ови органи Радио-телевизије Приштина постали су активни чиниоци у конципирању и грађењу основа програмске политике.

Универзитет у Приштини

проф. др Идриз Ајети, ректор Универзитета у Приштини

ПИТАЊЕ: Већ дуго се говори о реформи Универзитета. Шта је до сада на том плану учињено, шта треба учинити и какве ће од тога користи произићи за наше друштво?

КА ПОТПУНИЈЕМ ОТВАРАЊУ ПРЕМА ДРУШТВУ

НАГЛИ РАЗВОЈ високог школства последњих година у САП Косову довео је до нагомилавања низа проблема, у првом реду кадровске и материјалне природе. Ако се томе дода и специфичност овог Универзитета на коме се настава изводи на два наставна језика (албанском и српскохрватском), може се претпоставити колико су сложени и специфични путеви његовог развоја у средини која у погледу културне и економске заосталости носи бреме прошлости.

У погледу спровођења реформе олакшавајућа је околност што ова млада високошколска установа није толико оптерећена традиционализмом, који би могао сметати њеном правилном развоју. Но, и поред тога, наш универзитет је пуно шта наследио од старијих универзитета у нашој земљи, у првом реду Београдског у чијем се окриљу и развијао. Штавише, могло би се рећи да је развитак високог школства на Косову у почетку ишао приближно путем којим се кретао и развој високог школства осталих центара наше земље. То је и разумљиво с обзиром да је највећи део наставног кадра, поготову у почетку, долазио из старих универзитетских центара и преносио њихова искуства.

Последњих година учињени су бројни захвати у реформисању Универзитета. Наиме, изналазе се, користећи се расположивом кадровском и материјалном базом, најбољи путеви његова развоја. То се огледа у првом реду у оснивању заједничких катедри за предмете који се слушају на два или више факултета. При матичним катедрама усредсређује се сав кадар и материјална основа из односних области. Таквим катедрама поверава се извођење наставе из одговарајућих предмета са целог Универзитета.

Целокупна настава страних језика на Универзитету концентрисана је на Филозофском факултету, а новооснована катедра за филозофију и социологију поменутог Факултета преузела је сву наставу из предмета непосредног марксистичког образовања, итд.

Пред сам крај прошле године (1973), у складу са слободно израженом вољом радних људи, свих шест факултета и академија ликовних уметности одлучили су да се удруже у Универзитет у Приштини потписујући на тај начин Самоуправни споразум.

У том амандманском престројавању Медицински факултет организовао се у једанаест основних организација удруженог рада од којих девет чине клинике у којима се упоредо изводи наставно-научни рад и здравствена служба, десету основну организацију удруженог рада чине институти претклиничких предмета, а једанаесту основну организацију удруженог рада образује стручна служба. Остали факултети организовали су се на принципу једне јединствене основне организације удруженог рада; додуше, Технички факултет имао је услова да се, захваљујући својој разуђености, са бројним одсецима као засебним јединицама, конституише у више основних организација удруженог рада, но, то би због слабог кадровског потенцијала његова, за сада била пука формалност.

Опште је прихваћено мишљење на Универзитету да се не може говорити о озбиљнијим реформским захватима без потпунијег отварања његова према друштву и у оквиру тога и већег повезивања и сарадње са сферама на подручју материјалне производње и друштвених служби. У том правцу су већ учињени први озбиљни кораци на тај начин што су Универзитет и Покрајинска привредна комора утврдили правце даље сарадње. Иначе, досадашња сарадња углавном се састојала у непосредној сарадњи појединих већих радних организација и факултета и завода око израде одређених студија и елабората. Сигурно је да је Универзитет у стању да преко научног потенцијала којим данас располаже знатно више доприноси разрешавању појединих технолошких и других проблема у производњи, бољем организовању и рационалнијем коришћењу производних капацитета привреде Косова.

Један од озбиљнијих захвата у реформисању Универзитета јесте обавеза свих његових структура са представницима заинтересованих организација ван њега, да прилагоде наставне планове и програме савременим захтевима привреде и друштва.

Постоје у нашој средини посебни разлози за појачану марксистичку усмереност наставе. Поред свих евидентних успеха ово је ипак средина у којој има заосталости, верског фанатизма и других терета прошлости, које само марксистички, научно-дијалектички поглед на свет младих генерација може превазићи и савладати. Нама су стога потребни смели и образовани стручњаци са напредним схватањима.

На плану међусобног упознавања припадника свих националности које на овом подручју вековима заједнички деле добро и зло, неговање братства и јединства перманентан је задатак Универзитета. Оснивање Катедре за балканологију, чији би се наставни план и програм комбиновали прожимањем узајамних културних вредности и изучавањем њихових савремених језика, одиграће у томе веома значајну улогу.

ПОДСТИЦАЈ НА ХРАБРОСТ

Мирко Вујачић: „ДЈЕДА ШТУКИНА ДРУЖИНА“, Омладински центар, Титоград, 1973.

ПРВИ УТИСАК који у читаоцу изазива најновија књига Мирка Вујачића јесте непосредност и тесна повезаност са животом. Аутор прича о оном што сâм живот казује. Карактеристика његове прозе за децу је, поред лирског штимунга и маштовитости, заснованост на реалном доживљају и истинитости, којом је проткана, рекло би се, целокупна Вујачићева литерарна делатност. Кроз уста старог рибара, деда Штуке, писац сликовито, једноставно и са много смила за узбудљиво прича о догађајима које, окружени и пригњечени Немцима, доживљавају, за време прошлог рата, деда и његови мали јунаци, пробијајући се кроз разне препреке и замке, пуне већих или мањих опасности. Деда Штука, дечак звани Трамвај, девојчица Рода, главни су актери узбудљивих збивања, која писац тако вешто и спретно заплиће и расплиће.

У нашој савременој литератури за децу ретка је особина коју има Мирко Вујачић: он уме да буде спонтан, да згусне радњу и да на неки, само њему својствен, начин учини своје јунаке блиским дечјој психи. А његови мали јунаци увек су пуни храбрости и смелости, радосног и несташног немира, увек их носи жеља за превазилажењем тешкоћа и избијањем на пут детињски чисте и лепе слободе. Могло би се рећи да згоде и незгоде које Вујачић описује у својој књизи „Дједа Штукина дружина“, спадају у област најзанимљивијих авантура за децу. Своје сликовите описе, складно и ненаметљиво, уткива у народноослободилачку борбу против фашизма, помажући, на тај начин, деци да разликују добро од зла, истину од лажи и светлост од мрака. Литерарно стваралаштво Мирка Вујачића за децу у целини има све карактеристике једне зреле и уметнички изражене прозе

Мајстор стила, богат у мотивима и радозналог духа, Вујачић у срца својих малих читалаца улива хуманост и подстиче их на храброст, а из његове привржености човеку и његовим вредностима проистиче топлина која његово приповедање чини живим и надахнутим. Вујачићева проза, најчешће, произлази из пламене вере у слободу и правду, а његов доживљај се изражава у сликовитим симболима. Слике природно извиру једна из друге, а то ствара утисак целине у којој све што чини фабулу и њен континуитет, има своје оправдање, свој узрок и своје место у књизи.

Као и у ранијим делима, тако и у овој новој књизи, Вујачић остаје доследан себи и, рекло би се, чистим поетским принципима. Мале језичке грешке, ту и тамо, не ремете садржај књиге као целине. Битно је да је интензивно проживео оно што казује и тиме осветљава и допуњује свет дечје маште, а што је нарочито значајно, не улази у оквире устаљених и приземних сваштарија, већ новим, оригиналним путем успиње се ка врховима наше литературе за децу и омладину. Цртежи Владимира Миларића прикладни и инвентивни, допуњују текст и обогаћују атмосферу књиге.

Никола Дреновац

СТУДИЈА О КОМЕДИЈИ „ЗЛАТНОГ ДОБА“

др Марта Фрајнд: „ДРАМСКА ИЛУЗИЈА У ЕНГЛЕСКОЈ РЕНЕСАНСНОЈ КОМЕДИЈИ“, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1973.

СВЕСТРАН и вишеструко радознао дух, Марта Фрајнд првом целовитом књигом излази пред јавност као поуздан и зрео научни радник велике ерудиције и изразитог смисла за кондензацију и синтезу. Сигурном руком особе која скоро суверено влада материјалом, аутор „Драмске илузије“ води и познаваоца и почетника у комплексни сплет идеја и проблема енглеске ренесансне комедије и театра и чини их тако јасним, прегледним и занимљивим, да се ова докторска дисертација (која је дословно нередигована за ово издање) чита са извесном драмском напетошћу и великим задовољством. У светлу прецизне, јасне анализе, један део драматургије и теорије драме „златног доба“ енглеског и светског позоришта подробно је осветљен, рашчлањен, проучен, преиспитан, сагледан из више аспеката, приближен у новом светлу са закључцима који извиру као логична завршница читавог низа нових налаза аутора упознатог са обимном литературом на енглеском и делимично на италијанском језику. За потпуно дело о драмској илузији прве четвртине XVII века овој књизи могли би се додати само малобројни француски, немачки и руски теоретичари и историчари енглеске ренесансне драматургије.

МИРКО ВУЈАЧИЋ

Изузимајући Шекспира, који је и на овом терену самосвојан и изузетан и далеко изван канона и теорија, Марта Фрајнд подробно испитује три главна представника енглеске ренесансне комедије поменутог периода, три Шекспирова савременика: Бена Џонсона, Томаса Декера и Томаса Мидлтона. Од првога узима 17 комедија, од другога 10, а од трећега 13. Аутор проучава само комедије, док остале драмске родове — драме, трагедије и трагикомедије истих драматичара (овога пута) изостављa. Разлози оваквог избора објашњени су у уводу. Поред увода, библиографије и регистра имена књига има три већа поглавља: „Енглеска-ренесансна комедија и спољашњи чиниоци њеног уобличавања“, „Елементи енглеске ренесансне комедије као средства стварања драмске илузије“ и закључак.

Најпре се проучавају и испитују ренесансне теорије о комедији (све могуће варијанте Аристотелових принципа, Хорацијевих, Теренцијевих и других схватања), до Сидниј евог луцидног закључка да комедија подражава „обичне грешке у нашем животу“. Затим аутор бројним написима о овом проблему додаје закључак да је специфично, пучко енглеско позориште, у коме су се „стицали сви слојеви друштва“ поставило одређене захтеве писцима, ослободило театар баласта декора, пребацивши сву илузију веродостојности, на снагу песника, речитост текста и моћ глуме у огромном распону од описа места радње и стања до психолошког ангажовања публике која је не ретко седела на самој сцени. Најзад, у одељку под насловом „Ренесансна комедија и савремена књижевност“ Марта Фрајнд проучава комедије поменутих аутора и налази, рашчлањава и анализира у њима елементе сатире (најпопуларнијег жанра енглеске ренесансне књижевности после драме у ширем смислу), моралитета и маски, пратећи њихове трансформације (моралитета, сведеног на борбу добра и зла) и, посебно, маски (драмског жанра и друштвеног обичаја тог времена), чијих је елемената у овим претежно реалистичким комедијама било најмање.

У другом поглављу аутор анализира све аспекте ових комедија до детаља који подстичу драмску илузију, што ће рећи уверљивост, препознатљивост и истинитост подражавања. Елементи радње по аутору су фабула, животни детаљи, алузије на познате личности, ишчекивање расплета и класицистичка драмска јединства са освртом на инсистирање поменутих аутора (нарочито Бена Џонсона) и опасном да је и код овог мајстора ренесансне комедиографије често „осећање важније од чињеница“, па тако строга јединства у суштини имају релативну вредност у постизању драмске илузије. Са истим циљем се даље преиспитује Џонсоново схватање „хумора“ (особених карактеристика лица), прерушавања, сатиричност, карактеристична имена личности (Неспретњаковић, Паметњаковић, Превејанко итд.) и повремено смело рушење драмске илузије да би се у завршници истакла њена веродостојност и поента.

На основу проучавања ових 40 комедија, почев од Бен Џонсовог „Алхемичара“ (универзалне сатире људске глупости) и „Волпона“, до Декерове „Честите блуднице“ или „Партије шаха“ Томаса Мидлтона — устаљеној књижевној теорији о личностима, карактерима и типовима у драми — Марта Фрајнд уводи израз „типови карактера“ и расправља о широкој лепези драматуршких нијанси ових аутора, који на сцену уводе углавном овакве „типове карактера“: ситан племић (важнији није смео бити предмет комедије), грађанин, варалица, наивко, слуга, љубавник, војник или куртизана, грађанка, подводачица, љубавница итд. Успешним истицањем њихових типолошких особина писци су знатно појачавали уверљивост својих дела до препознатљивости, а са овим и интересовање савременика па и потоњих генерација театарских посленика и гледалаца. Однос гледалаца према драмској радњи знатно је појачавао утисак илузије стварности. Ово су писци постизали и појачавањем елемената комедиографске форме: сочним језиком личности (који наш аутор назива „доличност изражавања“), анимирањем гледалишта и коришћењем „драме у драми“.

Исцрпношћу, зрелошћу и синтезом дело Марте Фрајнд служи на част и аутору, и издавачу, и комисији и руководиоцу на изради ове докторске дисертације, која знатно обогаћује теорију једног поглавља елизабетанског позоришта и драме.

Душан Михаиловић

ТРАУМАТИЗОВАНА ИСПОВИЈЕД

Ненад Радановић: „ВРЕМЕНА“, „Свјетлост“, Сарајево, 1973.

ВРИЈЕМЕ (окупација и прве поратне године) и дјетињство трауматизовано ратом, то је, рекло би се, средишњи мотив око кога је и над којим је Ненад Радановић изградио свој литерарни свијет у збирци новела „Времена“, иначе продужетак „Среће“ (1964). Да би подвукао континуитет и везаност за раније почетке Радановић је у садашњи цјеловити циклус новела унио двије-три из претходне збирке. „Времена“ згуснуто, Радановићевим већ познатим реалистичким поступком, коме је страна свака иновација, свако кретање или разбијање форме, понекад и конвенционалним, тежећи што већој увјерљивости исказаног, инклинирају роману. Фактично то и јесте роман једног муклог доба, роман атмосфере. роман-хроника о једном окупацијском дјечаштву. Радановић је и нехотице укрстио у жижи своје литературе два темељна, егзистенцијална мотива: вријеме као живу конкретну историчност, као неизбјежну збиљу, и дјетињство накомљено и руинирано свирепим ратним карневалом у коме царује грабеж, глад, насиље и смрт без суђења и некако ван судбине.

Док је у ранијој збирци Радановић кокетовао и афектирао с литературом, с лектиром једног Бруна Шулца („Продавница циметове боје“), или с Бабељом а можда и још понеким, сад се оканио тих литеаризирања а понекад и лиризирања (иако не увијек, на жалост) настојећи да каже пуну истину свог сјећања које га још мучи.

Чим заклопите књигу ви као да одушите, као да засићени, згрчени, аутоматски, спонтано, потражите нешто супротно овоме, лако, необавезујуће, некакав угоднији духовни пејзаж и амбијент. Не знам да ли је тиме чисто литерарно обављен задатак, чини се да је Радановић ипак дубљи кад слика о б ј е к т и в и з и р а н е слике из босанске сеоске стварности (која опет подсјећа на босанскохерцеговачке међуратне приповједаче, од Андрића до Кикића и надаље), но свеједно, било како било ово је поштено одужен дуг једној властитој, а затим и нашој, заједничкој, насушној бољки и опсесији. нас преживјелих, како би то казао С. Булајић.

„Времена“ (један циклус се у Вулетићевој збирци „Граматика и прогонство“ баш тако именује) за Радановића нису никаква метафизичка и литерарна играрија, опсјена, претензија, него напросто стварност, једном доживљена, давно запечаћена, коју литература својим медијем отпечаћује, поново васпоставља, крави, дакле жива историја. Времена окупације, тмурна, крикови у ноћи, покољи, погроми, кланице, угарци, лешеви, конц-логори, брутална хапшења и одвођења најближих и најдражих, стратишта, бомбардовања, гласници отпора, гласови наде, пароле, рације, немаштина, страва, одвођење Јевреја, најзад — ослобођење. Над развалинама и руинама, над кратерима, над жицама и изрованим ратиштима, над напуштеним бункерима и порушеним улицама нашег сјећања — освиће нови дан. И на слободу се ваљало привикавати. Ваљало је осјетити, увјерити се да није сан, да више не пуца, да нема Хитлера ни убијања, ни понижења. Но слобода није била ни осванула за сваког подједнако. О томе времену свједочи Радановић.

Вријеме, у битном, одређује и простор збивања у овим прозама, које се ланчано једна на другу надовезују, као гласови у ноћи. Аутор није имао шта да измишља. Он се тек потрудио да оживи доживљено, да га литерарно артикулише и смјести у простор новеле и новела. Да их заправо потврди литерарно. Стога су понекад ове прозе монотоне, суве, једнолике. Од њих не треба тражити, иза њих, испод њих, више њих, ништа друго него аутентичну слику збивања. Ако не пођете тим трагом, промашили сте. Ту нема бравура, нема артизма. Гола чињеница и вјешто низање слика, чврсто углобљено приповједање.

О чему нам, онда, непосредније говоре ове прозе? Па о Бања Луци под окупацијом и након рата. Реч је о дјетињству које, бар ми старији, добро препознајемо. По коме узнемирено лутамо. Копамо. Трагамо. Претражујемо. На крају прича о украденој наранчи, свакако најбоља у збирци, и добро је да се с њом ова тужна повијест прекида прерастајући у један други страх, не више колективни већ приватни, лични страх, који аутор вјешто одваја од оног општег, свима заједничког, неумитног и недохватног. Обичан мали дјечачки миродопски неуротични страх од украдене наранче. Сићушан детаљ, тако карактеристичан за вријеме које слиједи. Постајемо личности. Имамо право на властите недужне невине мале кривице. Ништа не мари што инспирацијски ова новела доста дугује Андрићу из приче „Књига“. Аутор се трсио да заметне траг, али то и није важно. Кроз речена штива проткива се ту и тамо и силуета партизана, сељака, побједника, друга Мркоја Марића који однекуд подсјећа на комесаре из проза Боре Ћосића. Но, то је свакако случајно.

Све у свему, мада су приче међу собом по квалитету, по изражајности, и по многокојечему неједнаке, мада на мјестима засмета чак и публицистички вербализам и тон који одудара од иначе коректне прозне реченице, мада, другим ријечима, у овој прози има и понављања, па и контрадикција, и понекад непотребног експлицирања сувишних мјеста, збирка „Времена“, којој се писац морао кад-тад вратити, и ево вратио се, улази у ред бољих не само Радановићевих остварења него и у ред бољих резултата новије босанскохерцеговачке прозе.

Ристо Трифковић

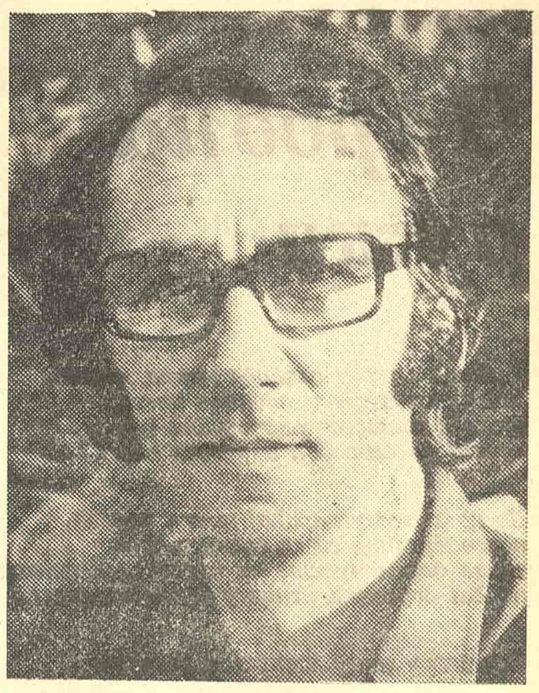

ВЛАДА БУЊАЦ

ТРАГИКОМИЧНО ВИЂЕЊЕ СВЕТА

Влада Буњац: „ИМПЕРАТОР“, Књижевна заједница „Петар Кочић“, Београд, 1974.

НАЈАВЉУЈУЋИ своје драмско првенче „Император“, Влада Буњац (писац неколико књига: „Пре смрти“, приповетке, 1966; „Цвеће долине Јозафат“, роман, 1966; „Љубави господина фон Рајаковича“, роман 1970), обраћајући се читаоцу, каже: „Пред Тобом је драма о историјским и другим глупостима које чине троје бродоломника на једном острву. Када сам писао ову њихову трагикомичну судбину, схватио сам да су се исте ствари догађале многим народима у прошлости. Жао ми је што је тако, али томе сам ја најмање крив!“ Наравно, ово није никаква коначна пишчева одредница дела, али кроз те речи је веома прецизно указано на збивања која нас у траги(комедији) „Император“ очекују.

У сажетом, али веома исцрпном предговору, под охрабрујућим насловом „Пре него што се подигне завеса“, Јован Ћирилов, указујући на могуће утицаје које је у свом драмском покушају претрпео писац, указује на шпанског писца Арабала, који у својој драми „Архитект и асирски цар“ баца два „хомо сапиенса“ на пусто острво и кроз њих поново ствара свет, али је „код Арабала та слика света садо-мазохистичка студија људске психе, поетска реконструкција на интимном плану; Буњац има веће претензије — он ствара целокупну историју цивилизације са свим реквизитима, одломцима историје, и то врло конкретним. Код Буњца фигурирају као недавна прошлост и Наполеон и Хитлер... Наш писац доводи у драму све нације, свака говори својим језиком; Буњац неће да уопштава до те мере која може да прети да све постане нестварно.“

Влада Буњац је од оне врсте писаца који читаоца не „користе“ само као особу којој треба наметнути готово дело — кроз његову „књижевну радионицу“ читаоци дефилују за све време настајања дела, и то је, по мом мишљењу, веома добро (то је укидање традиционалног аристократистичког поимања писца и књижевности којима тобоже није стало до суда читалаца па чак ни критике, који су „изнад“). Да ли ће се суд и подршка заискати од Зорана Христића, композитора, који каже: „Замислимо се пред чињеницом. У драми Владе Буњца, бесмисао нас сигурно и оберучке води ка смислу. Одлично! Запамтићемо то као шепурење да се не бисмо често налазили у чуду пред сличним ситуацијама које нам историја широкогрудо сервира“, или је то Ружица Сокић, драмска уметница неодољивог шарма, која тврди: „Једна сјајна фарсична метафора о човековој егзистенцији: духовит, врцав дијалог, сочни ликови, мислим да је то једна изузетно захвална материја за сценско извођење“ или је то Дарко Ранковић, сликар, који је овој књизи подарио лепе дарове своје руке, пишући: „Влада Буњац се у свом надахнућу ухватио у коштац са тим стварним утварама, живе их савладао, зато ОНИ тако снажно, убедљиво играју и изводе СВОЈЕ ВРАГОЛИЈЕ у његовом мрачном и комичном историјском спектаклу“, или ће то бити било ко од оних „многобројних што дефилују кроз радни кабинет писца“.

Драмско дело, само собом, не живи пуним животом. Текст писца је само путоказ у прави, потпуни живот. Недостају оне фантастичне светлости позорнице, имагинација редитеља, живо твораштво глумаца и животворно присуство гледалаца. Препоручујући ову фарсу читаоцима, уједно је (и пре свега) препоручујем посленицима позоришта, аматерима и професионалцима, убеђен да ће јој они увећати врлине и умањити евентуалне недостатке.

Бранислав Петровић

Гордана Р. Тодоровић

Чаробна ружа

Љубави, на тлу слободе никла, светла,
мој чисти жару у крунци цвета,
ружо с мирисом ко пољубац јутра,
привиј уз себе бол и радост света!...

Ко цвет малени враћај живот човеку,
пепео мртвила ти са звезда згрни,
свице бајки проспи на путеве љубавника,
не дај да сенка птице у души поцрни!...

Сву ватру своју лавиринта свемира
у зеници
на Аријаднином концу од мастила
реченице
салиј у снагу што кров дана носи
боловима и радостима у настајања роси!...

Учини да на земљи нестане сасвим зала,
смрти, неверства, глади, лажи, издајства,
мржње и заборављања малих људи.
Буди топли гроздови руку
на срца студи.

Нека једанпут људи светлост зоре
називају светлошћу зоре, а не
да смишљају сами себи
мала распећа мука,
мале сузе што застиру велике звезде.
Нека будеш, љубави, светионик за ово
бескраја море
изнад којег златни коњици маште језде,
нек светли овај дан
који је изгранао из човечности руку!...

Љубави што уместо у пољубац
што је ко латица јоргована,
у жар израсташ
што човечанство носи,
посади ружичњаке око стаза трпљења,
буди ко она ружичаста ружа,
ко звоно цветности,
завичајна, раскошна, чаробна,
ружичаста као лице девојке од снова,
крај колевке што је одњихала ко радости
све моје патње у успомена роси!...

ПЕСМА СРЦУ, ПОСУТОМ ЗВЕЗДАМА

Свуда те тражим ко ласта пролеће.
Са рамена ти гледа поље љубичица.
У тебе сва је љубав земље стала.
Лице ми је размаштано као пољско цвеће.

Ко Палчић у чизмама дива чудотворним
трчала сам с твојом љубављу
по длану дуга и коси звезда,
а сада бацам ко каменчиће речи
да ме нађу твојих очију
љубичице од снова које се крију.

Ал тебе нема, ко шарени лептир
можда још носиш небо за моје кораке
и плахи месец у оку
и у обрвама лијане из виолине облака.

Ал свака песма моја која стигне
до твојих очију, озбиљних као пут звезда,
само је љубав према теби, ко лишће
завејан животом, који ме срећеш
устрептало,

само је једна по једна звезда душе,
поклоњена теби, непоновљиво сунце,
источено из задивљених, усамљених
дланова
за твоју љубав, ко сенка мирног, цвета
док ти се ко песак по оку разлива сета.

ВЕРУЈЕМ У ЛЕПОТУ ЖИВОТА

Верујем у свет без ратова
који руше људе као цветове,
верујем у неразнизане
очи ружа од росе,
у нераскидане трепавице звезда,
у ненарушене цврчуте
што плавет мог срца носе.

верујем у слободе
све влати и зидине са срцем звезда,
верујем у могућност
да човек човеку процвета као љубав,
верујем у песме
које у праху понижења не цветају,
у лепоте живота
свакодневне и изненадне,
стварне ко ласта гнезда,
верујем у лепоту
од које је саздан човек

и из које ће
много лепота осећања ићи,
верујем да ће сваки човек
научити да верује
у човека и у човечанство
и да ће се човек
ко соко сунчаних стаза живота
из праха гмизавачких ратова за злато
дићи.

ПРОЗА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА“

Зла Греда

Чедо Вулевић

ПУКЛЕ СУ ПЛАНИНЕ пред њим, дивота, ваздух ће да га опјани, да се испава данас до миле воље, јер није одавно легао како треба, на леђа. Воде су провреле све, кипте извори на сваку страну, пљуште и пјену бацају, хука је непрекидна. Мирис јеловине га опија, али се не дâ, посрће ка језеру што је пресушило. Само рупа зинула према небу. Гроб је тамо испод јеле крај пута, једва се запажа, пропао је и зарастао у траву. Не зна се ни чији је, вуци растргли човјека и кости оставили, да их чобани покупе и закопају.

Под јелу је ушао, гране га заклониле, суво је и топло унутра, вјетар не допире ниоткуд. Свој је човјек, побјегао је од свакога, умријеће сâм, ни с ким неће у друштво, испљуваће првога који му се примакне.

Катуни су у брдима, диме се још, нијесу догорјели. И шума пламти изнад Рупе, цареву воду ће да стопли. Дјеца пиште негдје далеко, цика и јаук се чују до неба, угоне их у колибе и потпаљују бомбе, трешти на сваку страну. Рат је и овамо стигао, траје он дуго, ни сам не зна кад ће да се сврши. Почео је давно, ни то не памти кад је било, ратује се вазда с понеким, злом почиње и злом се свршава увијек.

Пушку стеже шакама, црни се колона од Бјелеге, покрај њега ће да прође, убиће га под јелом, да се не замијени. Погледује да види шта то држи међу руке, није то пушка, угарак је стиснуо, све су му шаке црне од угљена. Одбаци га од себе и пљуну, дланови су мрки од гара што га маже, брише их о јеље лежећи. Стала је колона, двоглед додају један другоме, назрели су нешто испред себе па блену: обрнули би натраг да могу од срамоте.

Пузи испод јеле на другу страну, опучио наниже ка Злој Греди, котрља се низ боровњак. Пуцају одозго ријетко, фијучу зрна високо, промашују редом. И не циљају никуд, шенлуче, страх тјерају к планини, да га одаље од себе што више, нек оде у брда с оне стране.

У јеље се заплео, ни небо не види изнад себе, поток је пред њим, жури к ријеци, не спотиче се. Бистар је и леден, сњегови се отопили, лишће је жуто обалом, претекло је од прошле године. Мирис влаге и јеловине се скупио, пријатан је и оштар, дави га и сијече под грло, прекида да почине и удахне поново. Главу је увалио у вир испод јеља, прогања, не може више но двапут. Пуцњи се не чују, прошла је колона планином и пушке понијела испод кабаница. Празне су му руке, пушке нема нити ичега чиме би се бранио од свакога.

Проклето је ово мјесто, дивљачи има много и манитих што су побјегли у Злу Греду. У пећинама живе с орловима, или испод јела што су им гране легле до земље, да их сакрију. Вршљају по Злој Греди, брзи су и зли као вукови: још их нико није видио изблиза. Не умире ниједан, манити живе довијека. Врзма се кроз јеларе да их нађе, поток прескаче на много мјеста, али манитих нема, ни траг нијесу оставили куд су прошли. Хтио би да им се придружи, да зло подијеле једнако. Камење се види, мало га има у Злој Греди, јер су га разбацали ђаволи гађајући маните да их одагнају одавде. Погледују навише, литица је над њим, врх јој штрчи изнад јела, као споменик. Орлови се мотају туда: млади су, тек су крила добили па их пробају, пропињући се навише. Скупља плоче крај потока и гађа их, али ниједнога не може да потрефи. Плоче се врћу, падају око њега, разбијају се, стрготине му сијеку ноге и главу, крв га облила по лицу. Облизује се, али крв му није слана, чини му се да млијеко пије. Зна, крв му је извјетрила, изгубила топлоту и брзину, измијешала се са водом.

И Рупа је пуста, никога нема, звоно се не чује нигдје, ни чобана нема да комакну и вукове поплаше што се мотају у чопору. Ни коњи се не виде у Лудића долу крај Зле Греде, изврхли су ливаду копитима и нестали бестрага. Вуци их поклали, или манити појахали голе и побјегли к Царевој води да се напију. Тужно је све около, без икога и да орлова нема што су се подигли високо, испаметио би се од чемера! Али, шта ће му ко, ужива овако сâм, побјегао је к планини и неће на Невид више за живу главу. И орлове ће да разагна плочама, и маните да поплаши, па да другује са Злом Гредом до вијека.

К Рупи је кренуо, магла је притисла катун, не види се. Гађају бјелегу с Пободењака, промашују, буцају земљу у брду, изнад Лудића. Облак их срета, или неки ђаво други, слабо нишане, очи им стрмле низ мушице, или су ћорави сви. Да има пушку и он би испробао око, камен би уситнио у пепео. Обрће се око себе, беспомоћан и очајан што не може да узврати ничим онима што горе, у гомили, шенлуче као на свадби. За то вријеме они га и даље гађају с Пободењака, зује зрна око њега као пчеле, гране се увијају и засипају га лишћем по глави.

Окрену се и зажди према Злој Греди. Неће навише к Рупи, да га не погоде. Умукле су пушке, магла се подигла високо, сунце је упрло у пристранак, бијеле се кровови колиба. Има их много, градили су једну испод друге и отегли доље до шуме. Бљуштура је порасла, сунце је спржило, па јој се лишће жути и нагиње, још мало па ће да легне сва. Дим се не види, ни живе душе нема, празан је катун, стоку су кренули да сагнају с планине и погубили успут.

Куд ће да обрне и шта да чини не зна, не гледа никуд, главу је потурио у шаке и посматра у јеље испред себе, не помиче се. Гладан је, офуцали га на Невиду и ћакнули овамо к планини, јер није низашта. Не зна ни како је допро овдје: море је морао да преплива и да пјешачи дуго, док стигне у Злу Греду. Обуће нема, бос је и прљав, висе обојци низ њега, скида их и баца у поток, нека их вода носи. Ништа од њега није остало, нема га, празан је унутра и ледан, сву је ватру избљувао из себе. У планину је дошао, нико му не треба, катун је празан и ако је, и они с Пободењака нека се мичу, нека пушке носе у јеље, да их сакрију. Побјегао је с Невида овдје да поманитâ, да коље што стигне и да једе месо сирово и с крвљу, док се не усићи и надује, да пукне начетворо. Дрво ће да носи са сто чворова преко рамена и да млати кога стигне. Приклаће жртву зубима под грло, нека шикља. Не вјерује више ништа и у никога, па нек се крсти са обје руке, не помаже му, јер су богове његове подавили као пилад, није се ниједан бранио, ни жив претекао. Нема више ниједнога, свијећом да га тражиш по бијелом свијету. И претке су обрнули куд не треба и од њих је побјегао с Невида, нек пале и жаре тамо до миле воље и нека га проклињу што их је проказао ни криве ни дужне. Можда ни он жив више није, дух његов је дошао овамо, у Злу Греду, да је зла и гора но што је прије била. Читав је и облик има људски, али није сигуран да је то он: пипа се по глави и наниже је кренуо да провјери има ли га до доље. Неки други му се јавља из катуна, вели и он да се тако зове, па нека дође к њему да се споје и саставе човјека, јер овако преполовљени ништа нијесу.

Зове га онај, комаче и завија, одбија му се глас од Зле Греде к Рупи и Пободењаку, нестаје преко планина, не врће се више. Зато он и не може да одреди мјесто одакле га зове: изнад катуна се пропео у јеље, неће престати ако му се не одазове. Ђаво је то, није човјек, не смије да му се јави, јер ће болест да га савлада, да легне у постељу из које се не устаје и не иде никуд, осим на зли пут без повратка. Ридјешио је да ћути, па нека зове колико хоће, јер и он не може дуже но до послије великих вечера, а онда ће да стрмне к Царевој води, или у Злу Греду, да се увуче, без рогова.

Одломак

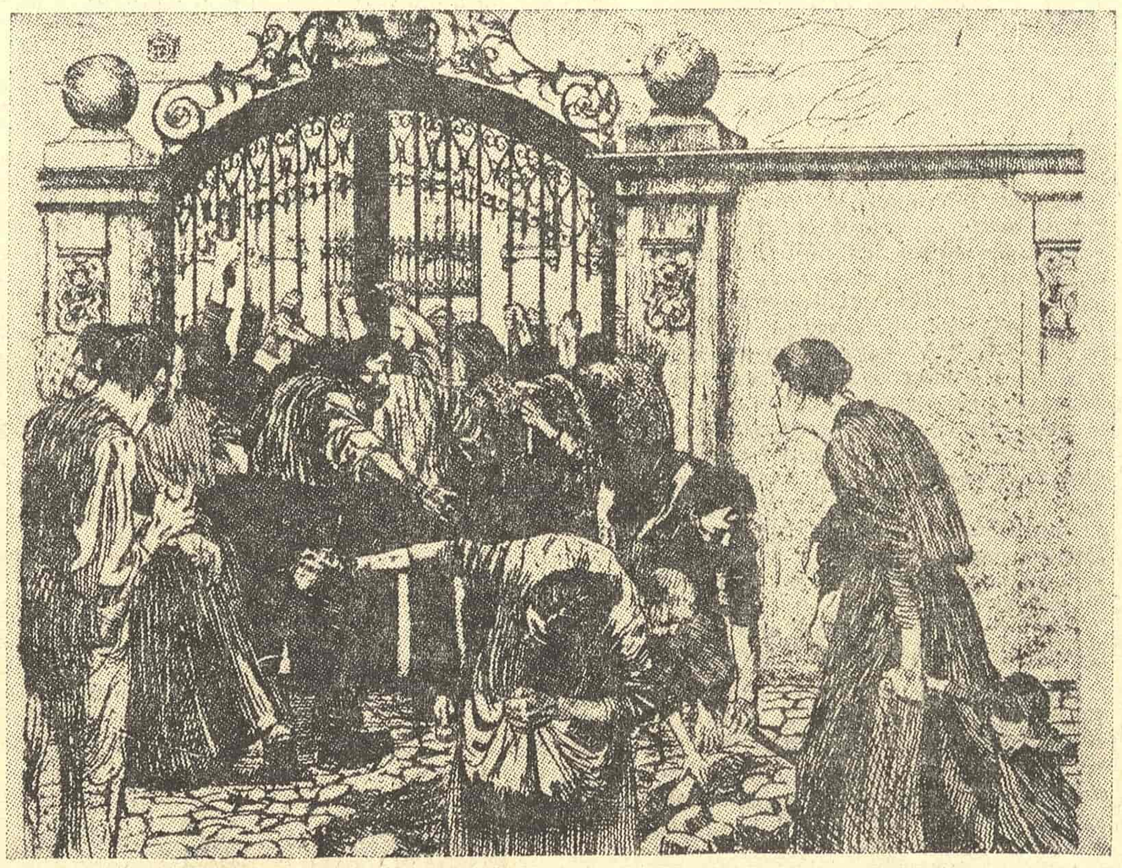

КЕТЕ КОЛВИЦ: „ЈУРИШ“ (1897)

Србољуб Митић

Песма шшиш

Дру Владети Јеротићу

I.

Од иња опаке зиме самртне брани се
Огњем песме човек
Брани се ватром што моћна је да
Речи љуто никле у
Благи уведе сан
Што уме шумом стравозборја да
Проведе надоносницу реч
Док једно око мутне гризу сузе
А друго јасни смеј вида
Јер у великом погледу онога који зна
Нада и коб отворено бију се
Па слике стравне и
Мелемне се преплићу
И само тако се из слепопућа гробног
Ишчупа костур

Док време лисно и плодно вучја глад
Неситог гробља дави вечно
Онај што пева гласом се тичијим у
Умоплет окива
Е да би земност црну за
Стопу једну душом прекорачио

Тако путујући у виду очињем и
Гласу човека који гледа
Ридање патно и
Смеј детињи додирују се
И само тако може се
Истином у истину дубљу

Плач када изластари пеленски из
Грудију човекових из
Ока дубоког
Над умном главом када се
Безнађа раље рисје љуто расклопе
И она гуја бесна отровница на
Уснама писне
Тада се догађа да се
Темељи песме најбоље саграђују

Ето се зна да није човеку дано
Само време смејно и слатко
И онај несрећник што никад до
Неба не заплака се
Онај весељу песме не приближи се
Никад

Ономе који себе гони сила велика
Дарована је на почетку
Снага му је дана предивна и
Опасна са сваке стране
И заповеђено му је камење
Главом голом да
Прокопава вечито

А када буде човеку дан као
Кужна јама зверја и
Чудовишта слутна у
Језиви север днени из
Милосне топлине сна гурну га
Те учини му се да узалудан је и
Да му спасења на свету не има
Тада се ономе који види
Знамења и слике надне укажу на
Небу на земљи на свему и
На хиљаду страна и више
Па глава у свешир да
Појури мора одједном.

II.

Од гроба што сивином трулежном
Путе златотоке снима раскива
Брани се глава улаженьем у
Јаку душу песмину
У свеумницу која је круг над кругом
Која је вечно прожимање неба
Небесима и
Времена временом у коме
Створ живи умро није никада
Зато што неугробива је сила нежности и
У свим данима који долазе
Смрти њене нигде

Од гроба што суром бојом плесни му
Ум неутажни пуни
Онај што пева штити се
Безмерним свевремјем речи
Штити се говором који је сјајнији од
Сунца и
Дубљи од сваке звезде

У зеницама онога што је решен
Слике чудесне нацртане су
Велики заносни звуци-знакови у
Круговима и линијама по лику
Великог праговора који све зна и
Све собом досеже
Као сума помножена свим сумама

Док на човека живог сива мемла гробна
Пада да отрује
У плач му чемерни срмена јека песме
Уплета се

Уплетају се гласови као нит паукова
Танани и тананији
Бескрајни да би домашили да би се
Силине старе домогао стужен човек
Еда би тада матер кривдину смрт сатро
И развластио коначно.

ПОРТРЕТ

СРДАЧНЕ СРЦБЕ БОЖИДАРА ШУЈИЦЕ

ÊTRE! UNIVERSELLE OREILLE! — једна је од основних крилатица певања Божидара Шујице без обзира што он не жели да се ослања на Валеријеву мисао о суштини и бићу. Јер, биће је суштина онога о чему Шујица пева и оно што слуша то Универзално ухо, механизам, који хвата и најтананије звуке и претвара их у песму. Он се приволео стиху као најсублимнијем валеру бића, иако је свестан да је сваки стих смртоносан таман онолико колико је смртоносан и наш привржанички однос према поезији. Шујица се предаје поезији забрињавајуће страсно. Та страст за Биће не као Универзално ухо, о коме Валери говори, његова је опсесија и он је сав окренут њој као јединому извориштy својих песничких искушења.

Шујица се, као ретко који песник, доказао већ својом првом књигом поезије „Преступне ноћи" („Нолит", 1961). Друга књига „Време и темељи" („Нолит", 1966) продубљује његов свет, још га више осамостаљује, доказујући тиме да је његова прва књига означила истински пут и открила свет који песник неће напустити ни у трећој књизи „Срцба" („Нолит", 1973). Ова његова последња књига настала је као плод већ стеченог искуства, потврђујући осебујни и несвакидашњи песнички темперамент.

Шујица је, а то најбоље потврђује његова најновија књига, све време остао доследан себи и свом свету. У његовом песничком развоју само је један песник имао пресудан утицај на њега, а тај песник је — Божидар Шујица. Он је од тог песника највише учио, њему је највише веровао и једино је њему остао доследан до краја, без остатка.

Писати овог тренутка о Шујици, значи писати о песнику који се не да оспорити. Његово досадашње поетско стварање, његове три књиге поезије, пружају нам најпоузданији повод да о њему размишљамо с вером у поезију, у њену истинску моћ и магију. Његов однос према песми је однос који импонује. Није се бавио хиперпродукцијом — није крчмио своју поезију попут многих песника који се журе да што пре објаве песму да се не би устојала. Шујица зна да сјај праве песме не тамни и он не брине за будућност својих песама.

Шујица је песник који свој таленат не злоупотребљава, већ га користи рационално, уколико уопште песник уме да своју песничку имагинацију тако користи. Ма колико био привржен песми као властитој несрећи, он се према песми понаша привржанички, иако би се могао стећи утисак да је његов однос према песми, однос човека који је свој посао обавио са великом одговорношћу, па сада песму препушта свету и бежи од песме у свој пораз и издају песме: „Врећан ћу бити од оног/ Што сам певао".

Иако су његове метафизичке студени, нека врста болести, једно остаје сасвим сигурно: песник се не клони ничега што би га могло представити као човека који није поезију узео као мерило своје вредности, већ као израз свога бића и суштине. Шујица је песник по ономе што је написао и по ономе што још није рекао и то готово подједнако. Његово веровање у поезију, пренело се у наше веровање у њега. У њему су се дивно спојили поезија и живот. Човек више не зна тачно да ли песма долази као визија живота или је живот једна чистија супстанца сна — поезије. Ово прожимање проистиче из чистог песничког флуида, из његовог додира са сном и јавом.

Трагично је сазнање да песници „место очију имају отворене ране!" и да поред тога свету нуде само љубав коју исказују песмом као јединим правим смислом људског постојања. Поезија Божидара Шујице је у својој суштини дубоко трагична, без обзира колико песник покушавао да задржи известан осмех презрења према свему ономе што је против човека и његовог спокојства. Тај трагизам који карактерише Шујицину поезију, међутим, није безнадежни и очајнички покушај да се криком уразуми свет. Његово трагично виђење света у исто време је и избављење тог света из пакла. Он верује у човека и зато пише песме. То његово веровање не своди се на метафизику, већ има чвршће тле под ногама: човек као полазна свемирска оријентација и песма као духовни наставак људског битисања. Он зна меру и цену сваког стиха и нека правила живота, па изговара бриљантно смишљени стих:

„Сувише сигурни момци под земљом леже!".

Не треба крити сву релативност једног певања, али не треба прикривати ни сву озбиљност са којом се Шујица односи према поезији. За њега је „песма биће које надахњује" и још више од тога: за њега је песма све оно што може бити живот и метафизика живота. Истински живот песме почиње онда када она престане да постоји као део песникове личности и када постане личност она сама. Тада се више нико не позива на песника, већ на песму. Бранко Миљковић је тврдио да „постоји један једини егзистенцијални критеријум за поезију: песма је добра ако је песник излишан" и још је додао да је „песма постигла пуну зрелост у оном тренутку када се окренула против песника". Без обзира на то колико ценим ову мисао покојног Бранка и без обзира на то што у њу верујем, никако је нисам могао довести у везу са поезијом Божидара Шујице. Јер, поезија Божидара Шујице није се окренула против песника, већ напротив: она не може без свог песника. Скоро да је тешко наћи у нашој савременој поезији такво нераскидиво јединство песме и песника као што је то случај са Божидаром Шујицом и његовом поезијом. Он је главни јунак своје поезије, његова поезија је главна личност његова живота.

Метафизичар по суштинском схватању поезије, Шујица је у исто време алхемичар речи: он је у стању да сваку реч претвори у најфинији састојак звука и да од речи створи музику. А та музика коју он ствара у својој поезији изазива у нама све оне чари које истинска музика може да изазове. По тим својим особинама он је изузетан и целовит. Претварајући реч у музику, Шујица је у исто време покушао да шета кроз просторе, да изједначи време и невреме, да метафизику претвори у опипљиво биће и да с е са њиме поиграва. Он не жели да именује ствари, већ ствари претвара у музику. Због тога је за њега песма „биће које надахњује", биће које све може. Он жели да чује како песма дише, да је види како парком хода, он хоће да она изазива јавни неред у свима који умеју да осећају, он жели да песма пролепшава дане. Једноставно: за њега је песма духовна и свемирска оријентација. Он тежи песми „чијом се висином управља наш сан" и тиме још једном потврђује своје високе захтеве од поезије.

„О што волим да гледам
Како живот исправља емоцију!"

Шујица, попут Алена Боскеа, жели да све ствари види у општем хаосу, како би их лакше препознао и опевао. „Ја опевам само неред", каже Боске. То значи да песник опевајући неред доводи ствари у свој поредак. Шујица воли да гледа „како живот исправља емоцију", јер на тај начин доводи општи неред у савршени поредак ствари. Гледајући како живот исправља емоцију, Шујица је научио да посматра живот изблиза па му се намах учини да „писати стихове то је срамота". Али, то је само тренутни израз револта према свету који је неповерљив према лепоти, према свету који се боји духовне лепоте и опште хармоније света. Шујица све хоће, па би чак хтео да освоји и „кап савршенства". Он би хтео да исправља природу, да учествује у њеном стварању, јер чини му се да природа не уме да постоји без његовог властитог учешћа. Његов спиритуелни свет у исто време је свет конкретних дејстава сила природе и песник се понаша као да је учествовао у стварању те природе. То је та суштина бића о коме говоримо, то је тај виши смисао, то су они неухватљиви звуци које може да чује само Универзално ухо.

Мало је песника у нашој млађој савременој поезији који су сву своју личност тако снажно концентрисали на битно у поетском говору, који су свој истраживачки напор довели до страсти, као што то чини Божидар Шујица. Код Шујице је избрисана граница између поетског исказивања и рационалног доказивања. „Поезија не сме бити само страсна, сањалачка, ћудљива експлозија, нити насилна, хладна мајсторија, она мора настати истовремено из живота и из строгог разума, из осећања и из убеђења", говорио је Хелдерлин. Поезија Божидара Шујице у потпуности испуњава високе Хелдерлинове захтеве: она настаје из живота и из строгог разума, из осећања и из убеђења. Мало је, чини се, песника који су тако снажно уронули у живот, а да су то чинили рационално, без страсти које немају своје покриће у убеђењу. Он има јаку концентрацију на битно, влада осећањима, емоција је обуздана разумом који има задатак да контролише емоционални радијус кретања.

Шујица успева „да своје личне утиске подигне до закона" и тиме оствари Велики Завет Поезије. Он није песник „с пропелерима уместо срца", већ песник који никад не зна да ли у грудима има срце или уместо срца припитомљену звер:

КЕТЕ КОЛВИЦ: „ПОМОР ДЕЦЕ" (1925)

БОЖИДАР ШУЈИЦА

Има много тога чега ми никад доста није
Не знам шта хоћу, ал' хоћу, одмах, немогуће!
Живот мој по суровости познат, с гневом паликуће,
Суров и у драгању, на искап би да испије
Туђе жеђи нетакнутих збирки радости!
Ново лишће којег си ти листања? чије младости?
Твом песнику уморио се гнев, он ти тепа
Ко облак кад ствара шум очима: прелепа!

„Срцба" је најцеловитија, најзрелија Шујицина књига не само у мисаоном контексту, већ и у синтези песниковог доживљаја света, у општем песниковом поступку да се преко синтезе дође до спознаје да песма није само могућност наше егзистенције, већ егзистенцијално питање нашег бивствовања у времену и простору.

Он је доследан и у свом настојању да истражујући не руши, већ да у рушевинама пронађе смисао поезије. Код њега нема ничег сувишног: све је свео на могућност језика, на метафору, која код Шујице није само поетска крилатица, већ мисаона формула:

„Кад се убијемо знамо ли шта је тамо?"

Код Шујице, кажем, ништа није случајно. Он зна како се кроз синтезу долази до коначног и могућност да се синтезом поетских слика увек не мора доћи до коначности. Јер, парадокс је увек иманентан, а када је реч о поезији Божидара Шујице, онда је парадокс још једна компонента на којој почива његова поезија. Оно што се многи песници не би усудили да унесу у поезију, Шујица то чини ноншалантно. Градећи тако своју поезију и на парадоксу, он је изградио своју поетику и зато за њега нема непознаница, па га авантура занима само као могући излет у непознато, али не и у неодгонетнуто.

Ма колико нам се чинило да је Шујица у свом парадоксалном исказу ведар и спокојан, ако се дубље продре у суштину његове књиге, схватићемо да је он песник дубоке трагичне спознаје. Али он своје осећање света не исказује драматично и успаничено, па би се могло учинити како је песник само хладни посматрач трагичних збивања. Међутим, то би било погрешно, јер је Шујица песник истанчаног сензибилитета, дубоко проосећане емоције високог мисаоног набоја.

Божидар Шујица је песник револта, али његов револт није револт подељеног бића, већ бића чији се Апсолут изједначује са Љубављу: песник кроз свој револт према свету исказује љубав свету. Његово горко искуство не може бити замењено лажном сликом света, нити се песник сме претворити у сањара.

Шта је песма за Божидара Шујицу? На ово питање песник има готов одговор:

„Песма је оно што песма уништи унутра и споља".

Сигурно је да ово није ни прави ни једини одговор. Највероватније, правог одговора нема. Јер ниједан песник, кад почне да пише, не зна какав ће бити крај — једино зна да нешто постоји и да то нешто треба открити. То нешто песник открива како сам зна и како најбоље уме — вођен даром Предвиђања. Шујица има „смели дар Предвиђања" — ту дивну одлику свих правих песника и он једноставно долази до открића. Можда је то само наш привид пошто песник не мистификује чин писања. Он чин писања изједначује са чином мишљења, па је стога и дошло до склада који импонује и у нама изазива изузетно естетско уживање.

Посебно место у поезији Божидара Шујице има љубав исказана према жени. Право је задовољство видети како песник ту љубав исказује без ниједне „љубавне" речи:

О, пробудите је, ја хоћу да јој поклоним бурму од
најчистијег јаука,

или

Ја ти дајем реч да ћу увек бити гробом
иза твога сјаја!

Божидар Шујица

ЗАТЕГНУТИХ МИСЛИ И ОШТРИХ ОБЛИКА

Затегнутих мисли и оштрих облика,
Ти који си тако дуго бројао амбисе,
Не своди их све на танка крилца урлика;
Не тражи предах. Бори се! Бори се!

Са твог прага нек се труње гнева не мете!
Живи са неопраном бојом свежег плика!
Не мењај муке дошљаке! Не мењај ране свете!
Ни за шта на свету не мењај душу дрзника!

ЧОВЕКОВО СТАБЛО

О човеково стабло
са много грана
снажно
да издржиш
милијарду смрти
у једном тренутку
и слабо
да увенеш
и да ишчезнеш
занавек
тако да је тешко
доцније поверовати
да си икад
и постојало!
Зато
мешајте се расе!
Само укрштавањем
вући ћеш
јачи сок
о човеково стабло
крхке гране нису зато
што је земљиште рђаво
крхке су зато што су
усамљене!
О човеково стабло
са много грана!

Из поеме „Човечанство"

Мисао се намеће сама по себи: песник је ту да нам лепоту учини још лепшом и да се лепотом одупре злу. Ништа што је изван овог круга није дејство поезије. Бескорисно је јадати се: љубав се не може изнудити. Песник то зна и он се достојанственом заклетвом бори за љубав. Истанчано осећање изазива чула. Апсолут Љубави је сада изједначен са Апсолутом Постојања. Мисаона веза никад није била ни прекинута.

Шујица нас је оштетио што је шкртарио пишући о љубави према жени, јер је нашао меру у свом исказу. Иако је „чин писања терор љубави", како песник каже, ипак би требало схватити да је то једини терор који твори љубав.

Тематски круг у коме се Шујица креће није ни разноврстан, ни нарочито импресиван. Чак би се могло рећи да је одвећ сиромашан за један песнички темперамент какав он поседује. Међутим, то нимало није осиромашило његову поезију. Напротив, када се дубље анализују његове песме, види се да богатство проблема које Шујица покреће и назначује далеко превазилази нашу претпоставку о уском тематском кругу. То је још један доказ да песник не трага за својим изразом, за рудником своје инспирације. Он је мајдан прошао и сада стрпљиво и упорно слаже „брушене дијаманте".

Куда после „Срцбе"? — питање је сад! На ово питање једино може одговорити песников Дар Предвиђања. Многи су се питали куда после „Преступних ноћи". Дошла је књига „Време и темељи" која је дала одговор. Дуго је лебдело исто питање: куда после друге књиге? Песник је знао: к трећој књизи. Тако је и било: трећа књига „Срцба" као да је заокружила тематски круг песничког виђења света. Или га је тек отворила; није на нама да судимо или да нагађамо Песник је ту и на њему је да дâ одговор.

Сигурно је једно: више се нећемо задовољити књигом која би само потврдила досадашња искуства песника. Једини прави одговор на сложено питање јесте књига сложене структуре. Такав одговор треба очекивати и надати му се. Шујица нас до сада није изневерио и треба веровати у прави, истински одговор на питање које се само по себи намеће.

Искушење је велико. Искушење које изазива радост препуно неспокојства.

Огњен Лакићевић

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

СИНТЕТИЧНОСТ ЕЛЕМЕНТА

Деса Томић Буровић: Изложба текстила и сериграфија, Музеј примењене уметности у Београду

ЈЕДНА основна, помало јеретичка мисао намеће се при посматрању ових дела Десе Томић Буровић: апсурди распона између такозване примењене и такозване чисте ликовне уметности брисани су овде као привид и вештачко разграничавање једне велике и недокучиве искључиве области духа — уметности. Остала је, дакле, уметност, потврђена као исказ лепоте, хармоније и смисла, значи истине и истинитости осећања, у материјалу који је својим видљивим структурама легао у саму суштину инспирације овог сликара.

Неколико уводних експоната, цртежа, уља и графика вероватно су имали функцију да потврде Десу Томић као сликара и класичном смислу и самим тим су погрешно усмерени: њена ликовност је шира и непосредније везана за материјал (текстил) као средство израза. Ови уводни експонати показали су тако почетке и облике интересовања овог сликара, али праве обиме и прави карактер њеног стваралаштва дочарала је значи инвентивна ликовност, оригиналног, изворног и синтетичког карактера, националног у изразу и универзалног у духу, у основној садржајној оријентацији. И баш то тројство у јединству концепције: оригиналност схватања, језичка изворност и синтетичност елемента дају свим овим радовима неку посебну актуелност и печат зреле личности.

Иконографски распони њеног израза крећу се од инспирације духом и обликом нашег средњег века до оп-арта и кинетичке уметности, у једном основном стилском усмерењу ка самосталности и лепоти знака, без обзира да ли је то мотив са стећака, стилизована ћирилица Мирослављевог јеванђеља, реченица Душановог Законика, композиција нумизматичког порекла или апстрактни геометријски лик измаштан у целину изванредног орнамента. То је у ствари оно јединство духа времена и сликарске свести која у својим дубоким слојевима чува ону сталну истину бића, као отвореност према прошлом и садашњем, историји и савременом. Коликогод чувао аутономност егзистенције на ивици визуелне феноменолошке организације дела, њен знак, као средство грађења дела, има и једну и другу и другачију естетичку функцију: он је део простора који условљава и који њега дефинише, конципиран тако да се ништа не мења његовим мултиплицирањем, па је скоро исти ефекат једне мараме и декоративног паноа или завесе чије су физичке димензије неупоредиво веће. То је остварена истинска просторна синтеза у знаку знака и довршене композиције која простору отвара нову димензију функцијом естетичког предмета.

Уметност Десе Томић Буровић, додајмо на крају, нашла је и своју друштвену функцију, јер се наметнула индустрији и архитектури о чему сведоче бројни ентеријери који су тешко замисливи без њеног дела.

ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ВИЗУЕЛНОГ

Владимир Рашић: Слике, Галерија дома омладине Београд

На првој самосталној изложби слика Владимир Рашић изложио је шеснаест уља, насталих у времену од 1969. до данас. Изложба потврђује ону већ раније запажену специфичну сензибилност овог сликара, његов однос према аксиолошкој димензији средства којим гради дело. Рашић се определио за свет фигуралног, безмало у класичном смислу речи, али са једним новим квалитетом приступа сложеној, вишеслојној експресији и симболици фигуре. Он се на известан начин дистанцира од фигуре коју обрађује као објекат реалног света али само у циљу разлагања њене функције на компоненте неке мисаоне удубљености у смисао сликања и значења слике. Његова слика окренута је сама себи, затворена у свет својих симбола, довршена неком чудном, мирном целовитошћу, али њено трајање у простору и времену иницира низ акција у гледаоцу које су превазилажење визуелног статуса дела.

Ове слике су грађене у финој оркестрацији загаситих тонова, од тамног до светлог окера, са продорима јаког плавог или зеленог, у хармонији као концентрацији на централној визији призора. Фигурална композиција носи одређени психолошки значај. Светлост прелива благи рељеф платна и густе наносе боје али не чини облике рељефним: она само открива линије немира и стрепње, контемплације и неке сетне усамљености. Тако ове Рашићеве слике, које би се на први поглед могле доживети као својеврсна варијанта нове фигурације у знаку експресионизма, одишу више неком мисаоном зрелошћу и чежњом за тајнама човека и света. И за неким недосањаним романтичарским пределима мира, снаге и лепоте.

Рашић је заиста на најбољем путу да оствари лични израз и да природне недоследности у третману материје замени јединством поступка као уласком у оне тешко докучиве просторе које називамо стилом. Битно је да овај млади сликар зна шта хоће.

Срето Бошњак

СЦЕНА ИЗ „ВИШЊЕВОГ САДА" А. П. ЧЕХОВА У ИЗВОЂЕЊУ АНСАМБЛА БЕОГРАДСКОГ ПОЗОРИШТА

ПОЗОРИШТЕ

ПОВРАТАК ЧЕХОВУ

Уз премијеру „Вишњевог сада" у Београдском позоришту

КЛАСИКА ЈЕ данас поново у моди а многи редитељи упорно трагају за некаквим својим новим виђењима. Уосталом, тако је било увек са великим писцима, с тим што они поседују унутарњу снагу која је у стању да надживи сваки егзибиционизам и субјективизам у тумачењу. Небојша Комадина таквих амбиција није имао — он се трудио да добијемо што једноставнију представу о писцу и његовом делу.

Међутим, то је управо оно најтеже. Чехов нам непрекидно казује да су речи неважне, да их никада не треба буквално схватити и да је далеко битније стање које их условљава. Све оно што се сабрало око једног таквог језгра је чист бесмисао, тренутак слабости, пражњење емоција, илузија или сам привид. Та апсурдност је чудно драматична, узбудљива у непосредности и трагична у метафоричности. Редитељ је све то знао, објаснио себи и глумцима и на томе се зауставио. Буквалност је избила на видело већ у сценографији и костимима Лилијане Јанковске, гошће из Пољске. Њена сцена је пуста, са два степеништа са стране и позадином на којој су насликане густе гране старог вишњика с тим што крошње непрекидно асоцирају на прашуму препуну портрета породице Рањевске. Од ствари и атмосфере породичног дома, толико важних за Чехова, овде нема ни трага, све је некако штуро и непријатно разголићено. Вишњик је трагедија ових људи, неминовност растанка са илузијама, смрт коју осећају и преживљавају у себи и управо им је та породична кућа толико свима драга јер представља илузију и могућност да трагедију поднесу без спољне патетике и великих гестова, тихо, готово у ропцу. То су већ суптилности које је тешко у разголићености тражити, а камо ли наћи. Зато покрети у појединим призорима, светло и унутарњи доживљај немају своје право значење па гола фабула избија у први план (вероватно зато неке сцене, као она са балом, нису ни разрађене). Ансамбл није био припремљен а и није сам у могућности да дође до оног неопходног низа стања која ће речима и догађајима дати неопходну духовну димензију и повезати их све заједно у жељену ситуацију. Представа је остала у знаку маркације основних линија збивања и школске анализе ликова.

Комадина је сасвим исправно Зорану Ранкићу објаснио да је његов Гајев доведен у једно одређено стање када му разум пројицира само апстрактне речи лишене правих значења. Све је у њему и око њега ванвременско и то се види по понашању према онима које воли па чак и у односу са стварима (песма орману је један од ретко успелих детаља у целој представи). То теоретисање збунило је глумца и навело на некакву конкретизацију ставова па смо добили барокно сновиђење, извитоперени цртеж свести уместо истинске пројекције подсвести, спољну беживотну маску којој је тешко обезбедити убедљивост. Слично се збило са ликом Шарлоте која је површно схваћена и третирана као циркуска играчица. У тој крајности Олга Станисављевић се некако сналазила, научила је неколико мађиничарских трикова и била је више физички присутна појавом него оним што она стварно јесте: биће које са дубоком иронијом сагледава свет око себе, достиже пуну отуђеност и живот прихвата као чист привид. То је она дискретна палета трулежи неопходна да би било боље истакнуто оно што се збива у првом плану. Зато је њена чувена сцена са дететом просто обезвређена и лишена свог метафоричког значења. Јер, када она нечему што држи у рукама пева успаванку илузија је толико снажна да из њеног грла избија прави плач детета, да би одмах затим дошло до експлозије емоција у којој она баца то замишљено дете о под. Доста се инсистирало на баналним контрастима — па је тако Дуњаша у игри Надежде Мирковић била ближе данашњој периферији нашег града него руском селу и кући каква је на поседу Рањевске. Слично је, мада нешто мање цивилно, донео лик младог лакеја Горан Султановић. Петра Трофимова интерпретирао је Урош Гловацки у стилу илустрације свега оног што овог студента карактерише, а нарочито са иронијом, без основне димензије коју одређује младост. Љиљана Лашић је каоАња сва у знаку исфорсиране сентименталности и емоција које су више везане за грло него срце. Бора Стојановић је играо у границама коректности Пишкина, а Душан Почек стилски уједначено свог Епиходова. У низу тих неспоразума или половичних резултата посебно на себе скреће пажњу Фирст, тај стари лакеј који је мртав на почетку комада колико и на крају, па је природно што га остављају заборављеног у празној кући, закивају у гробници где је осуђен на вечно ћутање. Он у себи садржи мир смрти и границу живота. Предраг Лаковић је био превише млад, изнутра узнемирен и поред свег труда далеко од правог Фирста.

У овој представи три глумачке интерпретације се издвајају: Тамара Милетић одмерено, строго и хладно означава Варју и испод спољне грубости са болом скрива своја осећања, дубоко потиштена и свесна да за њих нема саговорника у Лопахину; Жика Миленковић својим Лопахином испољава рустичну снагу трговца који се диже али и нешто мутно изнутра што га чини везаним за целу ову породицу и њену трагедију. Ту је најзад, Рањевска, власница вишњика и тог изгубљеног имања, сложен лик у својој једноставности, лакомислен у безазлености, превртљив у погледу новца и крајње пожртвован када је у питању љубав. Та жена воли сваког ко уме да је гане, везана је за кућу и успомене, отима им се и бежи у пропаст човеку за кога верује да га воли. Татјана Лукјанова имала је љупкости, искрености, устрепталости и једноставности, а то је управо оно што је њеној игри давало смисао и издизало је изнад осталих. Тако је било у почетку, али је у другом чину и она попустила и у оваквом току представе (померене структуре и ритма) није успела да се поново издигне и испољи ону изузетно суптилну и дубоку трагичност која Рањевску чини толико изузетном у драмској литератури.

Представа „Вишњев сад" није таква да се не може гледати. Она, споља гледано, има и некакав оквир и можда би била сасвим добра да се игра у неком малом позоришту. Београдско позориште мора да даје много више и самосвојније, а ако за то нема снага, или не уме боље, часније је било задовољити се неким лакшим делом.

Петар Волк

ЕКСПОНАТ СА ИЗЛОЖБЕ ВЛАДИМИРА РАШИЋА

ТЕЛЕВИЗИЈА

ШОУ ЗАБАВА ТВ БЕОГРАД

ГЛЕДАЈУЋИ тв-шоу емисије запажамо неколико разлога због којих се, обично, остварују: да нас упознају са новом уметничком личношћу, да бисмо пратили развој већ афирмисаних и присећали се оних које су, по свом таленту и по ономе што су учиниле, заслужиле да буду присутне у нашем сећању. Заједничке су им особине — разноврсност по садржају и динамичност по третману, а готово обавезно правило — што више рећи допадљиво, једноставно, естетски осмишљено и то у што краћем времену. Због тих особина и одређења нигде као у шоу емисијама уметник не може бити запажен или оштећен.

Имали смо недавно прилику да пратимо две историјске шоу емисије: вече са Војиславом Костићем — „Воки Токи и остали", и шоу Берта Бакарака — „Чезнем да сам с вама". Обе емисије имале су готово исти профил учесника: композитор, певач-глумац, певач, балет. Костић је у својој емисији имао врхунска имена нашег театра и естраде: Мију Алексића, Миодрага Петровића-Чкаљу, Наду Кнежевић, Олгу Јанчевецку, Бисеру Велетанлић, Бузу Стојиљковића, Бору Тодоровића, Слободана Алигрудића, трио „Иду дани" и друге. Код Берта Бакарака су гостовали певачица Шила Блек, певач, свирач и композитор Ајсак Хејс, глумац Рекс Харисон и балет.

Како често имамо обичај да недостатак маште правдамо недостатком новца одмах рецимо да је све скупо у шоу-у Берта Бакарака (иумера са коњима, коњ краљевске гарде у пензији а забавља га музика краљевске гарде) више атрактивно а мање уметничко. Оно што је вредно пажње је текст и материјал снимљен у студију. Шила Блек, Ајсак Хејс и Рекс Харисон су у шоу-у Берта Бакарака ненаметљиви, представљени разговором који је тумачио њихову уметничку спону са Бакараком али је говорио и о њима самима, њиховој прошлости, садашњости и плановима. У томе је редитељ игром крупних планова приближио њихова лица нашем осећању интимности и поштовања. У Костићевој емисији, — уз помоћ режије са статичним, дугим, умарајућим тоталима — учесници су личили на представнике аматерских дружина који аматерски имитирају оне за које се представљају. Они су били важни утолико уколико су презентирали музику Војислава Костића, али су и режијски и концепцијски доведени у стање анемичног односа према аудиторијуму који се више присећао пређашње „слушљивости" те музике него што је за време емисије у њој уживао.

Балет у Бакараковом шоу-у кореографисан је на музику Ајсака Хејса инвентивношћу редитеља који је преузео улогу кореографа. „Покрет по себи" постао је садржај и смисао, ритам је заустављен у простору и времену, „окамењен" у покрету играча. Док је ухо примало музику која узнемирује (више но што узбуђује), око је задржало „статичан покрет" као осмишљену лепоту. Војислав Костић је, међутим, превасходно причом инсистирао на својој балетској музици (тачније: музици за балет), не информишући публику о чијим је либретима реч, и о каквом садржају, а његова је прича аргументована трима доста незграпним балетским илустрацијама. Ајсак Хејс није инсистирао на својој музици за балет (она то и није) — кореограф и редитељ су се постарали да то постане.

Школски пример доброг поступка у прављењу таквих емисија имали смо у самој Костићевој, у инсерту из филма „Кабаре" са Лизом Минели у главној улози. Ритам измене планова, акцентујући двоје који играју и певају, до те је мере психолошки танано пратио покрете глумаца и садржај песме да смо имали осећање њиховог потпуног јединства. У шоу-у о коме говоримо као да су сви били у завади — писац сценарија и редитељ, главна личност емисије са осталим њеним учесницима. Најмање укусан састојак Костићеве „мешане салате" (како је сам назвао свој шоу) било је извођење песме посвећене Јелени Ћетковић „Иду дани" у извођењу истоименог трија. Изведена у неком прикладном амбијенту, јер песма везује Јелену за Београд, она би добила знатно више него у сивилу тв студија.

После ове емисије, која је имала више карактер интимног посела него забаве за милионски тв аудиторијум, остаје једно чврсто уверење: забавне и шоу емисије у Београду заиста врсно ради један редитељ — редитељ „Образа уз образ" Здравко Шотра.

Тома Јошановић

КЕТЕ КОЛВИЦ: „БРАТИМЉЕЊЕ" (1924)

САВРЕМЕНЕ ТЕМЕ

КРИТИКА КОЈА ИМА УТИЦАЈА И ОНА ДРУГА

Наставак са 1. стране

Друго, дневни критичар може само да прати литературу која настаје. Он може врло мало да утиче на њен изглед. Он говори о готовим књигама, закљученим бројевима часописа и књижевних листова са којима се суочава у оном истом тренутку када и публика којој се обраћа. Једна позитивна или негативна оцена у новинама није исто што и једна позитивна или негативна оцена пред саветом неког издавачког предузећа. Две негативне рецензије у новинама писцу дају још увек шансу да има читаоце, да чак добије понеку награду, да време демантује оне који су се о њега огрешили. И две позитивне рецензије у новинама још увек подлежу некој ревизији. Две позитивне или негативне рецензије пред издавачким саветом значе излазак или неизлазак књиге, могућност да ту оцену провери још тридесетак дневних критичара, поред публике, или да књига уопште и не доспе до њих.

Као што постоје јавни критичарски промашаји, тако могу исти ти критичарски промашаји да се дешавају и код рецензената који књиге рецензирају. Историја књижевне критике је већ прилично дуга и она нас учи да су критичарске грешке правили и мудри људи и људи слабе памети, и људи брзог рефлекса и обичне шепртље, и независни духови на које нико није могао да утиче и они који су се поводили било за јавним мнењем или за румором. Према томе грешке које се дешавају у новинама, и грешке које се дешавају у уредништвима, јесу грешке исте природе, али њихове друштвене последице нису исте. Аргуменат да праве вредности ипак избијају на површину, да велике писце никада нису сломили неразумевање редакција или издавача пре може да буде илустрација броја таквих промашаја него што може да оспори основну тезу.

Има још један вид критичке активности који је неупоредиво утицајнији него што се мисли. То је такозвана универзитетска критика. У извесним круговима о њој се говори са омаловажавањем, а она има неупоредиво већи утицај него што се мисли. Универзитетски наставници на својим предавањима и семинарским вежбањима и у личним контактима са студентима формирају на један начин поимање литературе, стварају једну хијерархију вредности, која, као резултат личне обраде сваког појединца, постаје предмет веровања читавог низа људи који ће после и на сличан начин формирати један одређени литерарни укус.

У Београду постоји један професор универзитета који је досад говорио само о једном песнику о којем не постоји већ јасно установљен вредносни суд. Утицај који је он извршио својим књигама које нису биле написане о текућој литератури и својим иступањима на јавним трибинама углавном о књижевним величинама ван спора, био је у једном тренутку неупоредиво већи него што је било кад који послератни дневни критичар успео да постигне. Он је утицао на начин мишљења, он је људе учио једном посебном приступу литератури, ми смо имали прилике да се срећемо са критичким написима младих људи који не само да су се служили његовим поступком и развијали његове идеје, него чак имали интерпункцију сличну његовој и за њега карактеристичне узречице.

Поред универзитетске критике постоји још један вид, рекло би се, административне критике, која исто тако може да утиче на јавност и да је усмерава у одређеном правцу. То су различити педагошки саветници, писци школских програма, састављачи обавезних лектира, избора школских писаца у популарним едицијама, који на тај начин усмеравају прва интересовања за литературу у једном одређеном правцу. Ми смо готово двадесет пет година говорили о аутономији литературе, о литерарном делу које је свет за себе, о томе да је битно да књижевност буде добра да би могла друштвено да лејствује а о уџбеницима је писало да књижевно дело има пелагошку намену, да оно треба да негује одређене особине и да сузбија одређене мане, да из њега треба нешто да се сазна и нешто да се научи. Направимо анкету са стотину образованих људи којима књижевност није струка и затражимо од њих да се изјасне о томе шта они мисле да је сврха књижевности. Већина њих ће се изјаснити да су у праву педагози а не дневни критичари. То, наравна ствар, неће бити некакво мерило о томе ко је у праву, али ће бити сасвим поуздана информација о томе која од две критичарске активности има већи утицај.

Утицај дневне новинске критике, дакле, био би негде на средини табеле утицаја. Ако бисмо већ наставили да говоримо спортском терминологијом, то не би била златна средина табеле него горњи део зачеља табеле. Иза ње била би свакако критика у часописима и академским публикацијама, зависно од угледа и традиције часописа, темпа излажења и, зашто крити, места излажења. Српска култура увек је била метрополизована, њена се метропола додуше понекад померала, али се српска култура, углавном, сводила на један центар. Један паметан чланак у „Делу" или „Летопису Матице српске", ипак, има веће дејство но што би га имао да је објављен, рецимо у „Браничеву". И мање но што би га имао да је објављен у „Политици". И глуп, разуме се. Дневна критика међу својим другама налази се у ситуацији оних чланица Уједињених нација за које је један политолог рекао: „Сви су чланови ОУН равноправни, али постоје они који су равноправнији од других". Она је најмање немоћна, само зато што су остали видови дневне критике немоћнији од ње.

Предраг Протић

КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА УЛОГА КЊИГЕ

Наставак са 1. стране

а тиме и друштвена улога књиге је таква, по природи ствари, да се она мора непрекидно опредељивати и за нове читаоце; нове како генерацијски, тако и друштвено. То је још пре стотину година јасно осетило католичко свештенство у Словенији, па је основало Друштво Св. Мохорја, које се систематски бавило издавањем књига за село. Сваке године, поред календара, издавало је и више књига, и цело то годишње коло, посредством свештенства, допирало је у свако словеначко село. И, у Словенији је створен читалац на селу. Зашто ми данас, у социјализму, не бисмо могли помишљати на масован круг читалаца у фабрикама и на селима? И не само помишљати, него то и остваривати?

Неко ће рећи да су књиге које се издају, објављују, продају, приступачне свакоме, односно намењене свакоме ко хоће да их чита. Међутим, да ли је то заиста тако? Или треба поћи у сусрет том потенцијалном масовном читаоцу у фабрикама и на селима у сусрет, па га увести постепено у круг читалаца? Да ли смо испитали, проверили, утврдили какви су његови захтеви, шта он очекује од књиге?

Питање је јасно, али није тако једноставно; но, несумњиво је да га није могућно заобићи, избећи. Оно је изведено из знатно ширег питања, из питања о стварној ширини културе код нас; праве културе, разуме се. Вероватно ћемо се сви сложити да стварном ширином културе код нас још не можемо бити задовољни, па зато то питање морамо поставити и постављати, јер оно има далекосежан значај, јер је оно уграђено у темеље нашег самоуправног социјалистичког друштва, што јасно произлази и из Платформе.

Постављеном питању: шта нам нуде нови издавачки планови за 1974. годину у погледу стварања нових читалаца у правцу на који је указано, — треба дати одговор. Он је: нуде нам врло мало. Издавачка делатност међутим, не би смела да остане на томе. Пре свега због своје друштвене функције, али и због саме себе. Окренута сувише уском кругу читалаца, она се неће моћи развијати ако се круг читалаца и купаца књига не буде непрестано, смишљено и систематски ширио.

Нас мора, између осталог, интересовати и то да ли издавачки планови ангажују довољно широк круг аутора који би задовољио врло разноврсне културне и друштвене потребе за књигом. Другим речима, јесу ли потребе за књигом у разним областима људског интересовања подједнако задовољене ангажовањем аутора у разним областима културног и научног стваралаштва. И посебно питање уз то: да ли је, и у којој мери, превазиђена затвореност издавача у један те исти круг аутора који, тако, и сами донекле одређују физиономију излавачке делатности. Тиме, разуме се, није

ИЗ ЗБИРКЕ ДРА БОРБА И ЛАЛЕ ЛУЧИЋ-РОКИ ИЗЛОЖЕНЕ У НАРОДНОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ — СЛИКАР ФЛАМАНСКЕ ШКОЛЕ: „СЦЕНА С ВАШАРА"

речено да поједина предузећа не би требало да око себе окупљају један број изврсних аутора. Није реч о томе, него је мисао ова: тај круг аутора не би требало да буде затворен и да се издавачка делатност врти увек у истом ауторском кругу. Некад то, вероватно, иде чак и против комерцијалних интереса предузећа. Можда и у томе леже узроци недовољне заступљености разних области које се јављају вредном писаном речи. Ово би требало поткрепити тананијом и потпунијом анализом. Овде, у уводној речи, то неће бити учињено, него ће бити указано само на један вид слабе заступљености, илустрације ради. Реч је о слабој заступљености популарно-научних дела, што је евидентно када се приспели издавачки планови за 1974. годину погледају у целини.

Свака средина која не жели да науку затвори у уски круг мора да негује научно-популарну књигу као мост између почетног, па и ширег општијег интересовања, и резултата науке. Ми као да смо се тога већ дуго година одрекли, па и у овим издавачким плановима за 1974, с малим изузецима.

На ово питање надовезује се и шире питање односа између културе и образовања и васпитања, питање каква је улога издавачких кућа у том погледу, у којој мери оне смишљено у својој издавачкој политици допуњују рад за то организованих установа, школа, које, и кад су најбоље организоване, не могу дати потпуно и коначно образовање. Увек је, поред образовања стеченог у школи, потребно још много самообразовања које се ипак може стећи пре свега путем књиге. Сем тога, у природи је човековој тежња за сазнањем у тако различитим областима и правцима да је то шире од сваког институционализованог образовања. Те тежње је неопходно потребно што више задовољити како због појединаца тако и због друштва, јер у њима леже корени напретка, што овде и не би требало доказивати.

Развијајући културу своје средине, ниједно друштво, и кад би хтело, не би данас могло остати затворено само у себе. Увек ће у њу улазити тековине других култура на овај или онај начин. За нас се поставља питање избора тога што ће ући, питање правог избора који ће стварно обогатити културу средине. Издавачка делатност има двојаку функцију: да врши избор из досадашњих остварења културе и да прими на себе задатак да афирмише нове културне, научне и друштвене вредности. Ни једно, ни друго није ни лак, ни једноставан задатак. И одговоран је. Опет се морамо запитати да ли издавачки планови за 1974. годину, они с којима смо се упознали, одговарају на тај задатак, и како? Вероватно се може рећи да, кад су у питању проверене вредности културе, они тај задатак испуњавају у приличној мери. Но кад су у питању вредности које треба афирмисати, онда треба наш одговор да буде мање сигуран. Пре свега када су у питању одговори на наш данашњи тренутак, на наш данашњи степен друштвеног развитка, на нашу савременост, на указивање на то докле смо стигли и, још више, куда идемо. Наша специфична друштвена орјентација није добила богатију, потпунију слику у овом издавачком плану за 1974. годину — ако га гледамо у целини. Ово питање укључује у себе и питање заступљености култура других народа и народности с којима живимо у социјалистичкој заједници — у предвиђеним издавачким плановима. Мада се из једног издавачког плана може уочити смишљеност издавачке политике у том правцу, ипак се у целини не би могла изрећи повољна оцена.

Питања и проблема, разуме се, има више. Оваквом тексту, међутим, не може бити намена ни да сва питања исцрпи, нити да да комплетну оцену. Циљ му је био само да отвори дискусију, да нека питања постави више као почетну скицу него да их развије у сном обиму у којем то заслужују и, још више, да се заложи за организованију сарадњу друштва и издавача ради остваривања што целисходније издавачке политике.

Димитрије Вученов

ЧОВЕК МОРА БИТИ ЧОВЕК

Наставак са 1. стране

мо, у романсијеровим претходним делима, у хоризонту другог светског рата, они су у већини инспирисани идејама пролетерске револуције, док је протагонист „Ратне среће" захваћен грађанско-демократским илузијама што су носиле црногорску интелектуалну омладину пре 1914. године. Пробијајући њихове идеолошке надградње, па и њихове друштвено-историјске детерминације, Лалићева сонда допире до стварног људског бића које је увек и свуда „крваво испод коже".

То биће је вазда ангажовано у борби између човечанских вредности и нељудских стварности (на пример, између јунаштва и претеће погибије). Тако се у самом Пеју Грујовићу боре двојица: отпадник и припадник свога племена. Укратко, историја подвргава човека вечитом искушењу које у „Лелејској гори" симболизује ђаво као митски Кушач. Представљајући место таквог искушења, историјски свет није безизлазни пакао, а још мање рај; он је највећма налик на некакав пургаторијум где се човек — пламеном и крвљу — чисти од нељудскости.

Када приказује то вековно чишћење, Лалић не може да буде патријархалан и наиван проповедник чојства; у исти мах, он неће да се задовољи очајним јеремијадама над рашчовечењем које се осилило. Његов став дао би се дефинисати као стваралачка аутокритика хуманизма. С обзиром на такав став, мото читаве Лалићеве творевине могао би да буде Његошев стих: „Шта је човјек, а мора бит' човјек". Тражећи одговор на ово његошевско питање наш револуционарни писац нашао га је у Марксовој и Лењиновој концепцији која аутокритику хуманизма доводи до човекове самопотврде. У роману „Раскид", тај одговор је изједначен са ликом одсутног Мића Биљурића, који у бестијалној тами концентрационог логора свет ли као „знак од огња".

У свом књижевном изразу, исти одговор превазилази и епску повест и лирску исповест. Као разрешење човекових сукоба са самим собом и светом, он може наћи места једино у склопу извесне драмске нарације. Са своје стране, права драматика претпоставља самосвесне и самоделатне актере који о властитом чину могу мислити погрешно, али не могу не мислити. Отуда, током Лалићеве прозе, оваква драматика слива се са једном самосвојном и ненаметљивом есејистиком која, на страницама „Ратне среће", достиже истински енциклопедијски ниво. Писац награђеног романа шири целу једну лепезу научних сазнања: физикалних, психолошких, етнолошких, и тако даље. При том, његова стваралачка поетска мисао успева да сва та сазнања организује у живу синтезу која се непрестано проширује и усавршава.

Круг ове јединствене синтезе није затворен „Ратном срећом"; сам аутор, уосталом, обележава то дело као прелудијум свог новог романескног подухвата. Уколико се оствари, исти подухват биће још један тренутак романсијеровог креативног подмлађивања. Према томе, за разлику од многих сличних признања, овогодишња НИН-ова награда није крунисала завршни потез једнога стваралаштва; она је само потврдила један нов и полетан почетак. Најзад, аутентичан стваралац је увек на почетку.

Радојица Таутовић

Чедо Шуњевић

МОЈА ПЈЕСМА

Ранама је давно узрнило
Са јауком једно моје грло
Гавраново изломљено крило
Лешинари гнијездо гдје вију
Из пушака зрна да проклију

Несрпљено класје зачајало
У расту је уклето застало
Црно јато крик је оставило
Снове мучне јутром је уснило

Непотеч вода хлади присоје
Умеђено коље заклето је
Исјечена сунца приземљила
Пјесма моја са мном се спојила
Па је она једини ми лијек
Љепотом ме куне занавијек

ПРОКЛЕТСТВО

Кажу треба у љубави
А ти у сну заче сина
Лептири те довукоше с висина
У златним кочијама
Била си божанствена и сама

Сметнух невиност с ума
У одсутности разума

О дојкиљо златна приђи
Сиротог ме не обиђи
Јер уклет сам бор на литици
Што умор узима ријеткој птици

ГНИЈЕЗДА НЕСПОКОЈА

Вас ми бол у крв удоми се
Зло предручак чемерни ми ручак
Као ратник богат сам ранама
У њима сам дугога вијека
Кад преболим лијека ми нема

Фишектари око ми уклели
А орози десницу ми руку
Што устријели орла у лијету

Болу своме јатачим незнано
Глувој шуми надошли мрамори
Свуд траг стрви олтар ми се смије
У сусрет ми усуд полетио

Неспокој се у срцу гнијезди
Боровику засмољене поре
Чворове су смрекама скресали
Мени жеље из сна отјерали
Небо чисто стријелом наболи

Огњем крв ми храни још три тјела
Под земљом је лијек мојих рана
Сва ми добра за појас задјенем
Луде жеље и неспокој дана
С пепелиштем наузнак окренем

О мучнино некадашњи боли
Све ме нехтје што може да воли
Копља бојна калпаке ризница
Окитише перјем мрким
Из рана ми излетјелих птица

Ђорђе Мишковић

НЕКИ СПОМЕНИК

Окамените и ви птицу ругалицу
у мом врту успомена
исклешите и ви споменик
сунчаних зрака
у очима ријеке
дођите у алеје врба
негдје у праскозорје
сакрите и ви своје чамце
у шибље трстика.

КАО ПОРУКА

Волите се у ноћи киша
волите се ви кишобдије
ви непогрешиви
а пустиње усамљене да и даље
траже

да и даље лутају
у ноћи маслина
у ноћи југа
над камењаром све тихо
над ноћи лутају сјене
усамљени
остају вјерни сасвим себи
вјерни гузи
жељни многих дуга
волите се у ноћи киша
волите се ви кишобдије.

ИЗ ДНЕВНИКА

ЛИСТАЈУЋИ КЊИГЕ, И ОСТАЛО (IV)

ЗА БИОГРАФИЈУ УМЕТНИКА И ПРОТИВ ЊЕ

ВИШЕ СУ МИ се свиђали они уметници, који нису скривали своје животе и који су их казивали, ако је то било потребно, онако како су и трајали. Јер су ти животи и део стварања, удео стваралачкога чина, поистовећивање неко, па и када се покуша да се ИСПИШЕ идентификација дела — помишљам, како је удео биографскога материјала, то јест удео свакидашње свести творчеве, и готово неопходан да употпуни грађевину. Осим у оних стваралаца, писаца, који много лажу у својим аутобиографијама, који мажу како им се свиђа, који молеришу и „скидају се до гола" — по потреби, онако, како се то у одређеном тренутку навијачима, или публици читалачкој, или приврженицима, свиђа. Таквих писаца има и у нас, а у последње неколике године по неко се од њих толико ИСПОВЕДА, а неубедљиво, да то постаје већ особита баналност. Као што има и оних, који се скривају, а говорећи — како је њихов живот у њиховоме делу, у стиховима, у прози, што је, исто тако, иако на изглед другачије — МАЗАЊЕ. Волим што има и оних уметника који не осећају потребу да било шта скривају из свога живота, који је, исто тако, и по унутрашњим неким перспективама, учествовао у грађењу њиховога дела.

Има у Бориса Пастернака тога, то јест да је његов живот повезан са делом, као и у свакога правога писца, и да је готово нераскидивим везама то изукрштано — дело и живот, пламен твораштва и задимљеност година. У поводу тога размишљања, а као изазов, и као увод у почетак разматрања те теме, јавља ми се ова књига: Александар Гладков: „Встречи с Пастернаком", а објављена у Паризу, 15. маја 1973. године, где већ на почетку има фотос: Пастернак, Мејерхољд и Гладков. Јер је Гладков од 1934. до 1937. радио у позоришту Мејерхољда, а после другога светскога рата, био је у логору неколико година. Познат као драмски писац, а имао је неку чудесну љубав за Бориса Леонидовича, кога је упознао у кући Мејерхољда 1936, а ближе био с њим од почетка новембра 1941, у Чистополу, па све до смрти Пастернакове, ако се изузму године логора, наравно. Ова књига од десет табака има необичних тренутака, запамтљивих, који казују многе мисли Пастернакове, многе његове дилеме, веровања, сумње, грешке и љубави. Ја бих издвојио, онако узгред, неке варијанте као покушаје тема и мотива од којих може да се зачне нека интересантна мисао, почетак дела, или бар почетак скице за дело. Оно што је дошло од Пастернака, а што би могло и да се памти, свеједно да ли се то воли или не, али је, помишљам, за уметност свакако занимљиво. Рат је увелико трајао и био посве обузео руску земљу, и совјетску, а писци су били, многи, далеко од фронта, где су радили, имали књижевне вечери, ослушкивали вести са фронтова, и били заједно и били свако са собом, били усамљеници, као Пастернак. А били су ту, и поред других, Леонов, Фењин, Асејев, Исаковскиј, Добрињин.

Ако се сад мало позабавим ослушкивањем неких реченица Бориса Леонидовича, и тенденциозно пробраних, препуштам нека његов глас води игру, и кад ми се то до краја не свиђа: Први знак даровитости је — смелост. Али не на естради, нити у редакторском кабинету, већ пред белим листом хартије. Поезија је колективно јављање, а потребно је да се више песника појави, представи, и тек да они, иако са свим својим индивидуалностима, готово припреме појаву изразите песничке индивидуалности, истинскога стваралаца то јест... За сазревање Пушкина били су нужни и Дељвиг и Тумански, и Козлов и Богданович... Потребно је тражити у свакој појави њен супротни пол, својствен свакоме, као што у свакоме постоји некакав зачетак дара поезије... Главна снага песника његова је уобразиља. Богата, бурна, устремљена увек, оно чиме се одликују Мајаковски и Јесењин и чиме се издвајају из мноштва других... Нико мени не може поклонити слободу, ако је ја не откријем сам у себи, у ономе што чиним. Ништа није лажније него спољашња слобода у односу на унутрашњу... увек треба ризиковати... Не Достојевски, ни Љесков, већ Пушкин и „Капетанова кћи" — то открива Леонова, јер је то његов супротни пол, а ми увек к њему духовно стремимо. Прва љубав Леонова био је Достојевски. Пушкин је његова унутрашња зрелост, али он је на хартији далеко од ње... У мени јесте јеврејска крв, али ми ништа није тако туђе као јеврејски национализам. Може бити, само великоруски шовинизам... Увек су тровали моје односе са Горким... Тај Фадејев, чија је душа подељена на много тајанствених одељака, као подморница. Само алкохол у њему све помирује, све неравнине изједначава... Моја сабрана дела? Молим вас, то не. Таман посла. Ја говорим искрено, ја не кокетирам, сачувај ме боже. Моји рани радови — то одбаците... У Мајаковскога је много сложеније књижевно родословље него што се то мисли. Ја њега прихватам као продужетак Достојевскога. Његове ране стихове могли би написати млади јунаци Достојевскога, млади бунтари типа Иполита, Раскољникова, и јунака „Подростка" (у нас „Младића"). Све најбоље што они говоре — речено је заувек, праволинијски и непомирљиво, као што је и са безумним замахом то бачено у лице друштву, пространству... Говорећи о Марини Цветајевој, и често, која је рано доживела свој подражавалачки период а и већ тада била редак мајстор у поезији, помишља како је и он сам крив што је она, када се вратила у СССР, после емиграције, осетила да је сама, изгубљена, и пошла у самоубиство. Криви смо сви ми, каже. Ја и други, ја и Фењин и Фадејев... Држава и ми. Она може све, а ми — ништа. Говорећи о Стаљину, код кога је и покушао да интервенише за Мандељштама, каже како је Стаљин гигант дохришћанске ере човечанства. Глатков интервенише: Можда послехришћанске? Не, каже Пастернак, него дохришћанске. Каже, како се Мајаковски био заљубио у емигранткињу Татјану Јаковљеву у Паризу и како му у јесен 1929. нису дали визу да опет пође тамо и венча се са њом. Први пут Мајаковскоме нису дали визу и то је у њему изазвало бурну реакцију. Није се с тиме мирио, а тако је и почела унутрашња драма у њему, која је водила самоубиству. Историја литературе показује како неколико поколења читалаца примају од једнога писца један период његовога стваралаштва, а не прихватају други. Сетите се Пушкина, Толстоја и Горкога... Да би се говорила истина, треба бити јеретик. Тако је било и биће у свим временима. Ја сам одавно претпостављао Љермонтова Пушкину, а Достојевскоме и чак Толстоју Чехова. Стремљење ка чистоти жанра својствено је само епигонима. Откривачи и родоначелници варварски руше разнородне стилистичке и композиционе елементе, схеме, показују се као победници, не по закону укуса већ по инстинкту осећања. И безакоње њихове победе поново постаје образац за нове гомиле подржавалаца... Стаљин једноставно је изразио сумњу зашто да се у МХАТ-у поставља „Хамлет", као што је био против „Магбета", „Бориса Годунова"... Новембра 1946, у преломним неким тренуцима по Пастернака, како се то већ пише, Борис Леонидович помишља на Мандељштама, како му он недостаје. Он ми недостаје. Само би он добро могао да схвати те ствари, јер је он изгорео на том пламену. (Пастернак је то писао у писму, о себи док ради а не зна како ће то бити, шта, и докле.) Глатков подсећа у поводу смрти Пастернакове, па у поводу Нобелове награде и гомиле страних репортера, снимаља, гужве, на речи Јесењинове, које је забележио Асејев: како без славе нема ништа, како лиричаре нико не чује, и како ће век проживети као Пастернак, то јест у тишини, и у пустоши и без читалаца, приврженика, усамљенички. А сада је цео свет уз Пастернака, пише Гладков, и како би се Јесењин, да је жив, томе зачудио... Тако, опраштајући се од Бориса Леонидовича, казујући како му је роман „Доктор Живаго" слаб, Гладков као да се опрашта од благородности и непосредности, па је и беспомоћан, и сам.

Све сам ово записивао, како бих казао, опет, да су ми писци ближи, када о њима што више знам, и са сваке стране још, па је то пуније и може до краја, поверујем, да ме уз уметника веже, или одбије, зближи и удаљи. Читао сам чини ми се, све од Пастернака, и о њему, а сада ми је још ближи, знам. Лик ми је његов чистији, иако, у неком тренутку литерарном, осећам, како ми је Пастернак сад сведенији, сажетији, оформљенији али и униформисанији, па га и мање ценим. Ближи ми је, дакле, али га можда мање поштујем, ако је то важно. Јер није осетио, верујем, на пример линију Достојевскога у свом правом значењу, као и још неке друге, а блиске су му — по творачкоме усмерењу и ватри. Све оно што Пастернак казује о песништву, о уметништву — толико лепо, и паметно, као да није посве ушло у крв и токове његових дела, која није, бар повремено, обузимао неки унутрашњи пљусак, неки неочекивани талас, које он познаје у теорији али не доживљава их у себи. Иако су ти таласи баш она права уметникова слобода.

КАКО ОЛОВКА ПИШЕ БИЗНИС

Сетих се ових дана — а било је томе већ више од две годинице, када ми је један од аутора књиге „Оловка пише срцем" био понудио тај рукопис за „Слово љубве" а ја био збуњен, јер помишљах: боже мој, па то је лепо, али како: чије је то, како то објавити, како објаснити, Па, ето, изађе књига која одушеви, која се прештампава, која као успела позоришна представа (сто извођења славила ових дана) обиђе и многе градове, па изађе недавно и књига популарнога М. Антића „Оловка не пише срцем", као противречје и као бизнис, па се о томе почело писати, већ су и неке заваде посреди, већ се пуно зарађује на томе, а један од аутора популарне „Оловке" објавио је и наставак, и зарађује и даље, издавачу је првоме тражио још већи хонорар, па ето — траје то, непрекидно, лова се згрће, пуно ловијанића, што рекао М. Капор, и чини се, да ће то потрајати. Ја помишљах на ту децу, која пишу и говоре а други то користе и зарађују, па сетих се и књиге „Поздрави неког", која је исто тако лепа и несрећна, а коју исписаше деца без родитеља, а у домовима што су, и они умешни, који то бележише — искористише своју животну шансу, објавише СВОЈЕ књиге, прославише се. Ловијанићи се размножише на све стране, то јест ти умешни, који користе шансу своју, а који то могу, јер су ВАСПИТАЧИ те деце, Боже мој, тако је то у животу, а КАД ЈЕ ВЕЋ ТАКО... Кажу, и како један млађи песник скупља писмене задатке дечурлије разне, мало их дорађује, па објављује књиге, и већ је, на простору домаћем, постао значајан песник, стваралац. Кад је већ тако, можда треба размишљати и о томе, како заштитити децу? Може почети, кад је већ тако кренуло, и на другачији начин: могу се досетити досетљиви да дечицу нашу намамљују, да их муче разним чоколадним тренуцима — како би им деца ПИСАЛА КЊИГЕ.

Ко пре деци, дакле, лова је његова.

Ако би се, можда, ишло и неким путевима психологије, деце, песништва и згртања лове — свакако би на том путу био симптоматичан и наслов књиге, која је конкуренција али и изазов, а коју је исказивала, како он тврди, ћерка песника Антића, четворогодишња — „Оловка не пише срцем".

Неко је, ипак погодио — не пише се то срцем.

Раде Војводић

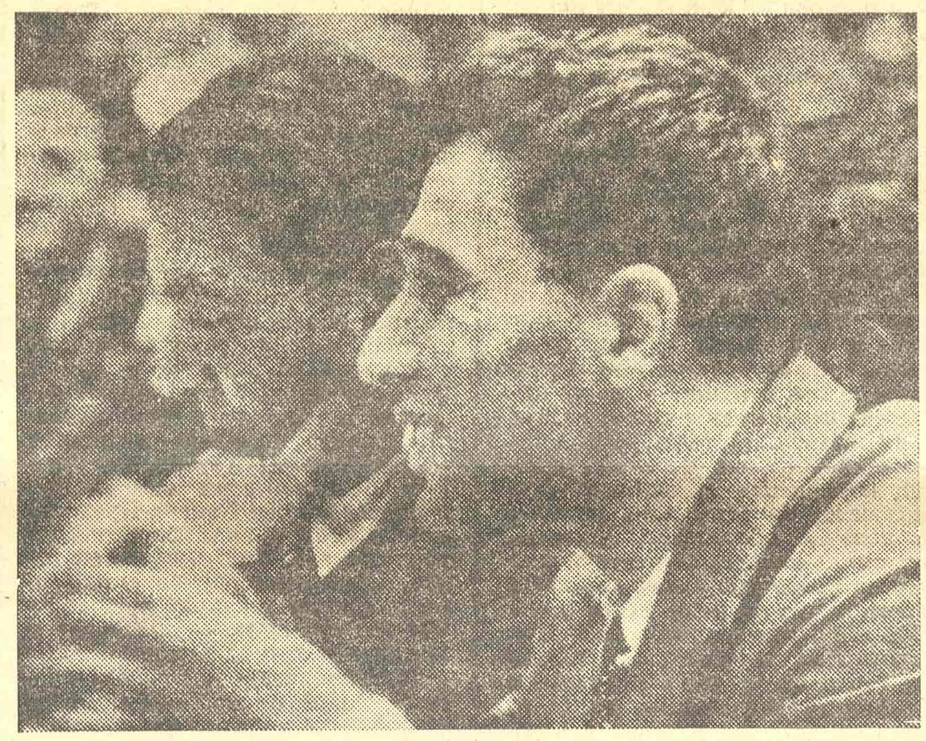

БОРИС ПАСТЕРНАК У ПАРИЗУ 1938. ГОДИНЕ

ПИСМО УРЕДНИШТВУ ПИСМО УРЕДНИШТВУ

АФЕРА ТЈЕГРЕТОВ

НЕ, НИЈЕ ПОСРЕДИ грешка у кућању. А ако мислите да је Тјегретов презиме, по оцу или породично, неког знаменитог Руса, опет се варате. Објашњење нећете наћи ни у некој енциклопедији или речнику страних речи. Тим називом хоћу напросто да означим своју муку, досад безимену. У ствари је то Вотергејт, само натрашке читан. Иако никад, ни у најлуђем сну, нисам помислио да бих могао, или желео, да постанем председник САД, ипак моја невоља има неку сличност са оном у којој се налази Ричард Никсон. Он је, после дугог одбијања, напослетку предао, делимично оштећене, траке на којима су снимљени неки његови разговори. Ја једну траку, на којој је снимљен разговор са мном, никако не успевам да добијем. Никсона оптужују да покушава прикрити оно што је рекао а што је трака забележила. Ја помоћу траке хоћу да откријем шта сам рекао.

Ево у чему је ствар. Једног поднева, као што је било договорено, у мом стану се појавио мени дотле непознат друг, новинар, који је одмах освајао својом срдачном комуникативношћу и интелигентном разговорљивошћу. Ускоро затим придружио нам се, не мање симпатичан, снимаљ са фотографским апаратом и магнетофоном. Вишекратним проверавањем утврђено је да је та справа исправна и да функционише нормално. Нешто слично могу да изјавим и за нас тројицу: за време двочасовног разговора, који је текао живо и глатко, попили смо само по шољицу кафе и, мада алко-тест није извршен, уверен сам да би се у крви све тројице једва нашао који грам алкохола. Растали смо се као пријатељи, задовољни добро обављеним послом.

Међутим, кад сам, после неколико дана, отворио један наш недељни лист, зграну сам се читајући о невероватним својим подвизима и прикљученијима. Простор ми не допушта ни да их изрећам; навешћу само два нарочито карактеристична и управо гротескна по њиховој немогућности. Најпре то да је, тобоже, са мном био „на ти" — шеф бечке неуропсихијатријске клинике и каснији нобеловац Julius Wagner, Ritter von Jauregg, „ђак и следбеник Сигмунда Фројда", с којим је он (Vagner-Jaureg) „такође био интиман", и да је он Фројду препоручио мене „као изузетног познаваоца људске душе". А у ствари сам се ја, и кад сам, касније, као лекар хоспитирао на Вагнеровој клиници, сматрао почашћеним кад би ме славни шеф и приметио; док онда кад сам, као сасвим млад студент, први пут дошао у Фројдов стан, нисам имао ничију препоруку (нити је она била потребна, јер сам само дошао по писмено одобрење да посећујем његова предавања), а најмање од Вагнера, који никад није био Фројдов „ђак и следбеник", него се с његовом психоанализом није ни слагао, чак јој се, у својим предавањима, подсмевао. Тачно је само то да су њих двојица, као вршњаци (Вагнер-Јауег се и родио и умро годину дана после Фројда), били интимни, „на ти".

Ни други пример није мање чудан. У одељку чији је поднаслов „Сигмунд и Хуго" (!) стоји да је Фројд, болујући од „рака на уснама", као психоаналитичар оповргао „правило које је сам поставио: уместо пацијента, сам је лежао на каучу, а болесника је посађивао на своју столицу, себи иза леђа". Стварно Фројдов рак није био на уснама, него на непцу у горњој вилици десно. Опоравивши се после радикалне операције, услед које му је слух с те стране био оштећен, Фројд је своју столицу морао при анализи преместити на леву страну. Да је при том сам лежао на каучу, с пацијентом иза својих леђа, дакле у положају у којем га не би боље чуо, а видео га не би никако, то је могао измислити само неко чије су везе са психоанализом и психоаналитичарима сасвим далеке и лабаве.

Такви лапсуси би се још могли донекле разумети кад аутор слободно препричава нешто што је чуо; али у дотичном чланку они су под наводницима, као дословни цитати, уз наглашавање да управо тако „каже, сећа се, вели, тврди, прича, оправдава се... доктор Хуго".

Како је дошло до толиких и тако невероватних неспоразума? Два су објашњења могућна. Прво: да се ипак нешто десило било с магнетофоном било с прекуцавањем са траке, нешто због чега се снимљени текст није могао употребити, па се писац чланка ослањао на своје памћење (док је за време разговора сматрао да га и не мора памтити јер га бележи магнетофон). То објашњење није много вероватно: за време разговора је магнетофон у неколико махова контролисан; а накнадно утврђен квар, ни мален ни безначајан, — зар аутор чланка то не би сам навео као бар делимично оправдање за велико одступање онога што је он објавио од онога што је у разговору речено? Он то није учинио. Напротив, кад сам му, чим сам чланак прочитао, затражио траку због објављених грешака, он ми је с највећом готовошћу обећао да ће је одмах сутра донети. Прекосутра се богзна како извињавао што то, због хитног путовања, још није учинио, „али сутра..." И то се тако поновило бар пет пута, али то „сутра" до данас није сунце сагледало.

У другу могућност бих још мање желео да верујем. По тој алтернативи су моји одговори прекрајани и ретуширани зато што су се мом „интервјуисачу" чинили штури, незанимљиви. Искључити такву могућности било би знак недовољне самокритичности; но зар човек који, пошто је објавио бројне, радо читане, портрете и интервјуе с познатим личностима, свакако зна како те саставе треба писати — зар он није претерано самоуверен ако за своју, и те како слободну, верзију разговора не проверава податке, не консултује ни белешке ни интервјуисаног?

Немам разлога да сумњам у добронамерност мог интервјуера: можда је био у временском шкрипцу, штампарија је чекала рукопис, број се већ слагао... Можда му је и оне, више него излишне, суперлативе (да сам, већ као бруцош, био „изузетан познавалац људске душе", да сам „стекао славу као психијатар", постао „родитељ светског гласа") диктирала његова узнемирена савест, као суперкомпензацију за олако и неодговорно преправљање мојих изјава.

Или је то преправљање, то замењивање обичног и свакодневног „изузетним" и суперлативним, произишло из сталне новинарске глади за новим, нечувеним и незабележеним? из тежње да се пошто-пото побуди и задовољи интересовање читалаца? Па кад се у самом сижеу састава не нађе ништа нарочито значајно и занимљиво, онда је тешко одолети искушењу да се оскудност садржаја надокнади раскошном амбалажом, да се истинитост подреди атрактивности (којој се, иначе, нико паметан не може противити), права културна вредност тржишној.

Да ли сам ја све то схватио сувише озбиљно? Није ли требало, као што су ми неки пријатељи саветовали, напросто прећи преко тога? Покушавао сам, узалуд. Не само зато што сам лично погођен: што ће моји бивши суседи питати шта ми би да измишљам како је, тобоже, бомба пала на зграду у којој сам до рата становао, кад су њу окупатори пред своје повлачење запалили; или што ће моје колеге по струци, кад прочитају (а неки су ми већ рекли да су прочитали) оно о болесном Фројду, или оно о Вагнеру и мени, констатовати да сам зрео за лудницу и само се двоумити да ли код мене претеже сенилна деменција или pseudologia phantastica.

Не, не стоји ми због тога ова тјегретовска афера као кост у грлу. Него због оног немог, али тако јасног, гласа који ми стално рецитује правило Бонифација VIII: Qui tacet, consentire videtur — ко не даје гласа од себе, за тога се може рећи да је сагласан; гласа који ме опомиње да сам одговоран и кад не одговарам; да, не бранећи просту истину о ономе о чему су ме питали, постајем саучесник у ширењу допадљиве лажи.

Стога још једном позивам свог интервјуера и славопевца да испуни обећање и најзад донесе ону траку не би ли се коначно утврдило шта сам ја рекао и разјаснило зашто је он онако поступио. Без тога горња разматрања остају претпоставке; не празне и без икаквог основа, али ипак претпоставке. Па ако се на тој траци и једна реченица, изговорена мојим гласом а не скрпљена од речи поваћених из другог контекста, подудара са оним што је у дотичном напису цитирано као моја изјава, а што сам ја овде демантовао — е, онда творца те траке, то свечано изјављујем, шаљем о свом трошку у Вашингтон како би онде патентирао и пласирао свој начин монтирања никад неизговорених говора: уверен сам да ће у извесним вашингтонским круговима његов изум имати фантастичан успех.

Хуго Клајн

Коментар уредника на 11. страни

ПИСМО УРЕДНИШТВУ ПИСМО УРЕДНИШТВУ

ЗА ВЕЋУ ВЕРОДОСТОЈНОСТ

Поштовани друже Клајн,

Иако на први поглед личне природе, Ваш чланак је од општијег значаја. Верујем да би се многи јавни и културни радници могли пожалити на такав или сличан поступак као што је овај који сте нам описали. Међутим, о томе они ћуте, сматрајући, ваљда, да је лош однос извесне штампе према њима као временска непогода: нешто што се не може избећи. Али, зар се заиста такве неугодности не могу избећи уз мало више људске или бар професионалне савесности? Понекад се чини да понеки новинари, желећи сензације, настоје да их сами направе, а понекад изгледа да они, просто, непажљиво примају оно што им кажете и неодговорно преносе на ступце својих новина. А у то, на жалост, читаоци обично верују, јер у човеку, чини се, постоји природно поверење у штампану реч. Ако неко и поставља питање о веродостојности онога што је у неким новинама или листовима написано, он то питање поставља у облику: „Зашто би новинар нешто измишљао?" и, природно, на такво питање се тешко може одговорити. Ништа нормалније него да човек који припада тако важном и одговорном позиву као што је новинарство мора бити разборит и честит. Па ипак, сусрећемо се с појавом да се у новинама понешто изврће и погрешно интерпретира. За погрешне политичке интерпретације новинари се позивају на политичку одговорност, али не знам да ли је досад било ко био позван на одговорност што је нетачно пренео речи или описао поступке културног и јавног радника који је, као Ви, не мало задужио нашу културу, и то вишеструко.

У своје време, већ на крају свог животног пута, Вељко Петровић ми је једном, не без извесне горчине, рекао: „Ми, јавни људи смо као јавне женске: свако се на нас може бацити блатом! А кад се на вас баце блатом, не вреди вам да се од тога перете. Ви сте окаљани и сваки покушај да се оперете уваљује вас у ново блато". У то време, признајем, још нисам сасвим добро схватао речи великог писца, али сам у међувремену, поучен неким сопственим искуствима, на жалост, схватио чему је желео да ме поучи.

А кад смо већ код личног искуства, допустите ми, драги Докторе, да изнесем и једну своју догодовштину. Не верујем да ће Вам због ње лакше пасти оно што сте доживели, али није наодмет да знате да се и такве ствари могу догодити.

Прошлог лета, као и претходних једанаест година, одржане су Струшке песничке вечери. Ако се не варам, на њима је било песника и критичара из 23 стране земље и из свих југословенских република и покрајина. Величанствен скуп писаца, о коме су писале и наше и стране новине. Али у једном листу, у средишту ове велике међународне културне манифестације нашао сам се — ја. То је, узгред буди речено, један лист који је, кад је уведен тзв. Закон о шунду, дошао под удар овог закона. (Касније је успео да се ослободи пореза по овом закону). У том листу изашао је, дакле, чланак о згодама и незгодама са XII струшких вечери поезије. У поднаслову је стајало: „Традиционални песнички фестивал, на коме је учествовало око 250 поета из наше земље и иностранства, протекао у изузетно ведром расположењу", али главни наслов је био: „Филозоф на поду", а четвртина стране била је испуњена фотографијом Охрида и моје маленкости. Од четири личности које се малтене једино помињу у чланку поводом наступања 250 писаца из готово целог света, једна сам био ја, и то главна.

А чиме сам то скренуо пажњу чланкописца? Тиме што сам на једном неофицијелном сусрету песника, у шали за песника Брану Петровића узвикнуо: „Чист геније", а томе је чланкописац додао следећи коментар: „Вероватно је кршни филозоф, иначе председник Удружења књижевника Србије инсистирао на ономе „чист" зато што је целог тог поподнева седео и лешкарио на поду у предворју хотела „Паласа". Свако коме логика није страна морао би, читајући ово, да се упита: „Како је уопште могуће да неко читаво једно пре подне „лешкари" на поду у предворју једног хотела?" Ко год ме познаје зна да не пијем, а никад нисам био ни под сумњом да сам луд, па откуда онда овај ексхибиционизам? Наравно, то је новински извештач измислио или је, вероватније, нешто начуо из треће руке, па то, не проверавајући, пренео, да би изазвао сензацију. А могао се бар питати: где су били и шта су радили портири и други службеници хотела „Палас" да такву једну ексхибицију спрече или онемогуће пред очима великог броја гостију? Али чланкописац и уредник који је тај напис са сензационалистичким насловом „пустио" у лист нису се сетили да се то питају.

А шта је истину било? Једне вечери вративши се однекуд (мислим да је то било са излета у манастир св. Наум), неколико писаца у излетничким оделима село је у холу хотела „Палас" на тепих крај једног стуба и ту, ћаскајући, преседело десетак минута, јер је напољу падала киша, а у холу је постојао само један сто са четири седишта која су била заузета. Док смо тако седели, пришао нам је познати туниски писац Камел Зебди, и ,подавијајући ноге, сео као и ми, попричао са мном и дао ми своју књигу „Лествице за будућност" с посветом. Овом лауреату Француске академије није сметало што смо седели на тепиху; штавише, придружио нам се.

Кад сам, упозорен, прочитао извештај о мом лешкарењу на поду, био сам изненађен до које мере може нешто да се искриви и извитопери, и то у нашој народној, хуманистичкој, социјалистичкој штампи. Помислио сам у први мах да треба да тражим доношење исправке онога што се у чланку односило на мене, позивајући се и на сведоке, али сам, на крају донео одлуку да то не чиним. Нисам желео да се моје име још једном помиње у том листу, нити да се упуштам у разговор започет на тако ниском нивоу.

И данас, међутим, помишљам како се може десити да једнога дана, истраживачи културног и јавног живота нашега доба — ако буду лаковерни и ослоне се на извесну врсту наше штампе — извуку сасвим погрешне закључке о многим стварима у вези са неким личностима и појавама. Верујем да они неће наседати, али се ипак поставља питање, и због данашњих читалаца, шта се може учинити да се дезинформације спрече? Један наш велики писац — Ви сигурно знате његово име — вероватно због тога никада и никоме не жели да даје интервју. Али, ево, и кад не дајете интервјуе, као што га ја нисам дао, можете се лоше провести, јер тако пожели неки новинар, јер га у томе не спречи његов уредник, јер је, најзад, штампа седма сила, а тамо где има силе, на жалост, врло често има и силеџијства. Треба се, наравно, борити против силеџијства у свим областима живота, али то не могу чинити само жртве. Њихово је да дигну глас против њега, а на другима је да се потруде да веродостојност новинарске речи, коју читају и којој верују хиљаде људи, постане већа него што је сада.

Не желећи Вам више никада доживљај ни сличан овоме који сте описали у свом писму-чланку, срдачно Вас поздрављa

Драган М. Јеремић

ЛЕТОПИС

Преписка Шарла Бодлера

У издању париског издавача Галимар, објављена је, у два тома, „Преписка" Шарла Бодлера. Клод Пишоа је скупио Бодлерова писма у два тома, од којих она од 1832. до 1860. године имају 1208, а она од 1860. до 1866. године — 1160 страна. Од писама тако занимљиве личности и тако изврсног песника и писца могло се много очекивати. Испоставило се, међутим, да је Сартр у својој студији о Бодлеру имао права кад је писао: „Његова преписка приказује нам га као мрава који се узјогунио да се попне на један зид и који сваки пут изнова почиње и сваки пут поново пада". Сва Бодлерова писма су иста по тону, без вербалног богатства и лишена привлачности коју имају писма многих других писаца. У њима нема ни анегдота, ни судова о савременицима, ни слика епохе и читалац се с чуђењем пита како је таква писма могао да пише један од песника који је револуционисао модерну поезију. Та чињеница долази отуда што Бодлер није имао пријатеље којима би се поверавао или их оба вештавао о својим мишљењима и осећањима, већ је писао готово искључиво двема особама, своју мајци и свом тутору, непрекидно их позивајући да имају милосрђа према њему и да му дају новаца. Стога његова преписка, у ствари, представља тридесетчетворогодишње мољакање за новац, како би одржао голу егзистенцију.

ХУМОР И САТИРА

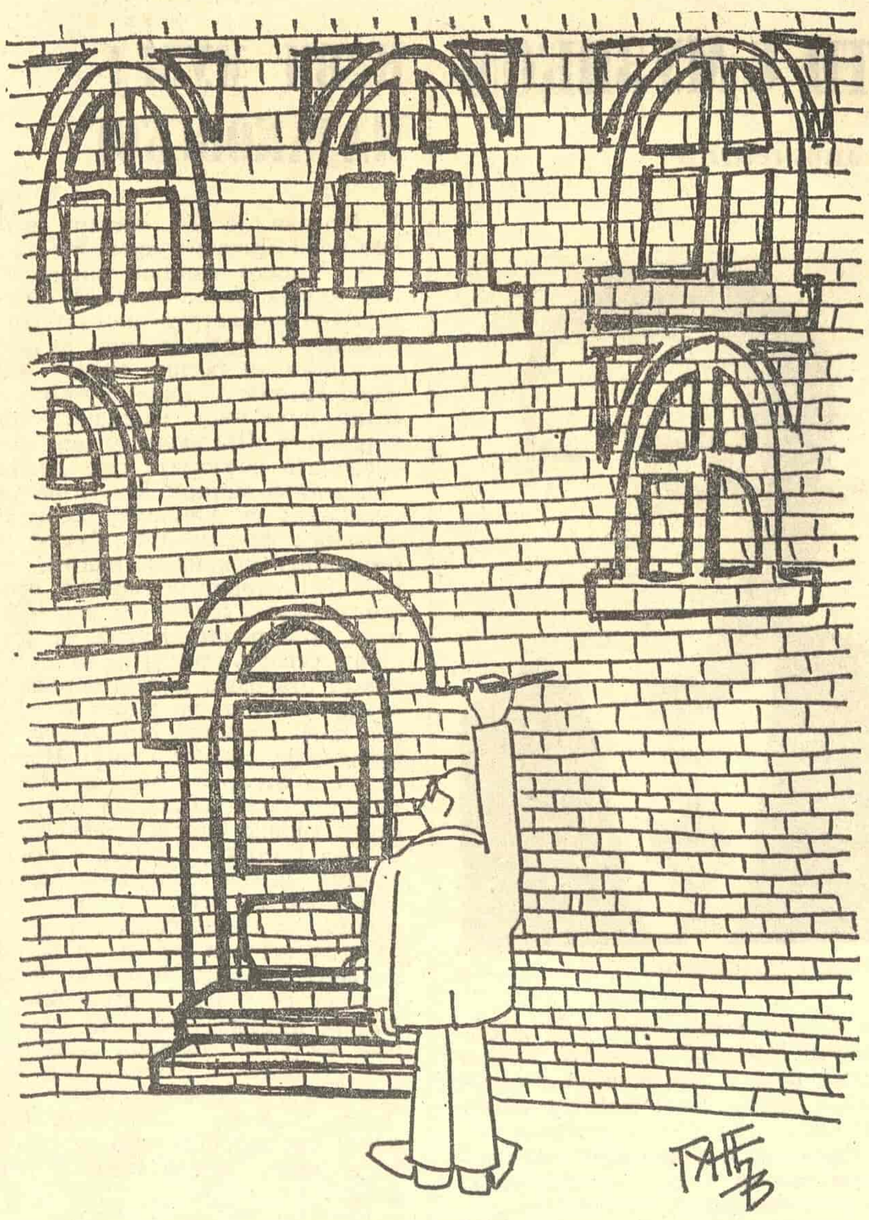

КАРИКАТУРА ДРАГОЉУБА СТАЈКОВИЋА-ГУНЕТА

Клизачи и гледачи

НА КЛИЗАВИЦИ, како би друкчије и било, људи се крећу несигурно, спотичу се и тетурају, праве безброј непредвидивих и смешних покрета, и сударају се једни с другима, да се најзад једни (сасвим занемарљив постотак, уосталом) на једвите јаде одрже на ногама, а други тресну о лед и отклизе у неповрат.

Са стране, око клизавице, увек се окупе многобројни неклизачи и са огромним интересовањем посматрају оне што искушавају своју вештину, смелост и сналажљивост на стакластој површини.

Многи клизачи (ја чак мислим — сви) клизају се без своје воље, само зато што их је неко гурнуо на лед, па им сад не преостаје ништа друго него да упру све силе да би се некако одржали на ногама.

Само, то је толико изнад њихових моћи да се на прсте једне руке броје они којима тако нешто полази за руком.

Али како нада постоји све док се нешто покушава, сви се упињу из петних жила не би ли надвладали ту подмуклу глатку површину и избегли све њене замке и лукавства. Добро знају да, кад једном изгубе равнотежу и падну, повратка више нема. Никоме још није успело да се поново подигне. И зато се управо и боре тако упорно и тако очајнички — да остану на ногама. Али кад се оно најгоре ипак догоди, онда се невероватно брзо и лако помире са судбином и ишчезну, сасвим уверени да се више ништа не може учинити.

За све то време посматрачи-неклизачи навијају за људе на леду или против њих. Они и не слуте да ће се сутра, а можда и данас или већ за који тренутак, без сопствене жеље и намере, и сами наћи на клизавици. Гурнуће их на њу далеки и непознати управљач, онај који се у древна времена називао судбина или бог, а коме данас, у доба оволиког напретка технике, та имена никако не приличе.

Неклизачи ће онда, кад се и сами нађу у улогама клизача на несавладивој површини, бити исто толико смешни, јадни, очајни и безнадежно осуђени — као и ови људи чије узалудне напоре управо посматрају са живим интересовањем, задовољством или подсмехом.

Војислав Станојчић

РЕПИГРАМИ

СВЕТЛЕ ВАРКЕ

Нису го ореоли, друже,
већ речи што изнад глава круже.

НА БРВНУ

Када се сретну две глупости,
онда се мања
већој склања.

МУЋКЕ

По ком рецепту поступити:
пре употребе промућкати
или пре мућкања употребити?

НОВ КВАЛИТЕТ

Е, то нисам знао још;
да и квалитет
може бити лош?!

ИСПОД ОКА

Не, није ово парола:
тешко је гледати истини у очи
кад је гола.

С ОНЕ СТРАНЕ

Чим дођу под сочиво лупе,
многе се ствари скупе.

МЕЛИОРАЦИЈА

Организација мора да успе:
једни копају канале,
док други праве пропусте.

(НЕ)ПОГРЕШИВ

Кажу да није крив,
обратите пажњу на њега,
он је непогрешив.

ОКРИВЉЕНИ

Шта вам пада на памет?
Нисам назадан,
само узимам залет.

ЛУПАЊЕ

Ковачи своје среће,
не лупајте којешта;
боље зграбите
чекић и клешта.

СЛАБА УТЕХА

Ако вас имало теши:
кога раде,
тај и греши.

ИСКУСТВО

Леђа не верују у приче
да батина из раја потиче.

ПРЕСЕДАН

Изневерили су очекивања,
испунили су обећања.

ПОКРИЋЕ

Наше су грешке мање,
јер за њих имамо оправдање.

Илија Марковић

ДВЕ САТИРЕТЕ

АХ, ПРОЛЕЋЕ!

Весело је звиждукао спремајући се за посао. Одједном, кроз осунчани прозор, угледа птичицу која је такође нешто звиждукала.

— Женице, погледај пролеће!

— Знам, мрзовољно се јави жена. Баш сада рачунам како да се уклопимо у пролећне цене на пијаци.

Нерасположен, изађе на улицу, али, видевши расцветало дрвеће, поново се осмехну.

— Како реума, комшија? — упита весело суседа пензионера.

— Никако! Нису ми дали да одем у бању па ћу се ускоро лечити у рајској бањи код светог Петра — одбруси љутито пензионер.

Облачак туге му поново прелети преко лица, али он се није дао. Чим је ушао у аутобус опет је био добро расположен.

— Како посао, обрати се кондуктерки? Баш дивно што сте се закитили тим стручком каранфила, цео аутобус је некако светлији и лепши!

— Остави ти мене на миру, манијаче! Знам ја вас већ годинама — дрекну кондуктерка, а шофер, за сваки случај, погледа у курблу поред себе.

Излетео је из аутобуса заплашен и тужан. Али није дуго издржао: чим је угледао старог портира Стојана добро расположење му се изнова повратило.

— Добро јутро, чика Стојане! Како посао, како живот?

— А зашто ме то питаш кад добро знаш да имам најмању плату у предузећу И ти си ми неки члан радничког савета који не мисли на своје другове!

Готово је утрчао у своју радионицу! Био је некако уморан и тужан изнад свега. Такав је остао готово до краја радног времена, али онда ипак не издржа те се обрати колеги Борђу.

— Како напредује кућица-слободица, Боко јуначино стара?

— Стоји у месту. А и зашто би напредовала кад ће ми ударити порез ако је завршим? А ти, немој да збијаш шале са људима који су поштено, на кредит, изградили дом свој!

Ово га је потпуно дотукло. Идући кући са посла стално је гледао у земљу. Сунце, пролеће, осмеси — ништа га више није ингересовало. А тако је хтео да му овај пролећни дан остане у сећању као нешто лепо, нешто нежно као љубав.

И опет није издржао! Близу куће поново је био онај стари, весели Миланче. И не само то: у сусрет му је ишао још један весељак.

— Коначно, помисли, ево једног Југословена с којим ћу моћи да разменим један љубазан осмех и, можда, поздрав. Хеј, буразеру, хоћемо ли на једну чашицу у онај бифе? Расположен сам па хоћу да частим.

Was ist das? — рече непознати и седе у мерцедес стране регистрације.

„ДОБРОВОЉАЦ"

У једну кланицу уђе стари Рићан и стаде пред пословођу.

— Дозволите ми, друже, да вам се обратим, рече Рићан уз тихо рзање.

— Изволи, коњићу, шта си хтео, одговори пословођа.

— Па, ето, хтео бих да вам се добровољно ставим на располагање.

— Какво располагање?

— Знате ви то и сами. Стално се жалите на кризу меса па сам зато одлучио да приложим себе за решење те кризе. Дуго сам живео али никад нисам учинио неко велико дело па зато и дођох до вас, јер видим да вам је тешко без основних сировина.

— Ех, јадниче мој, шта ћеш нам ти?! Знаш и сам да наш свет не воли коњетину, поготово од таквог старца!

— Тако је некад било, а сад ће се, можда, чак и обрадовати ако ме виде на трпези у виду шницле.

— Тхе, кад је већ тако, онда уђи. И хвала ти што си нам помогао.

— Ништа, ништа, него ја би да уведем још неке добровољце, који чекају пред вратима.

— Коњи?

— Не, ови су од других сорти, али такође племенита бића, јер и они су одлучили да помогну човечанству.

— Ко то?

— Три жабе, туце пужева, јато врана, гомила врабаца... а дошли и неки скакавци, који су чули да су, у последње време, постали прави гурмански специјалитет на многим трпезама света.

Бора Ољачић

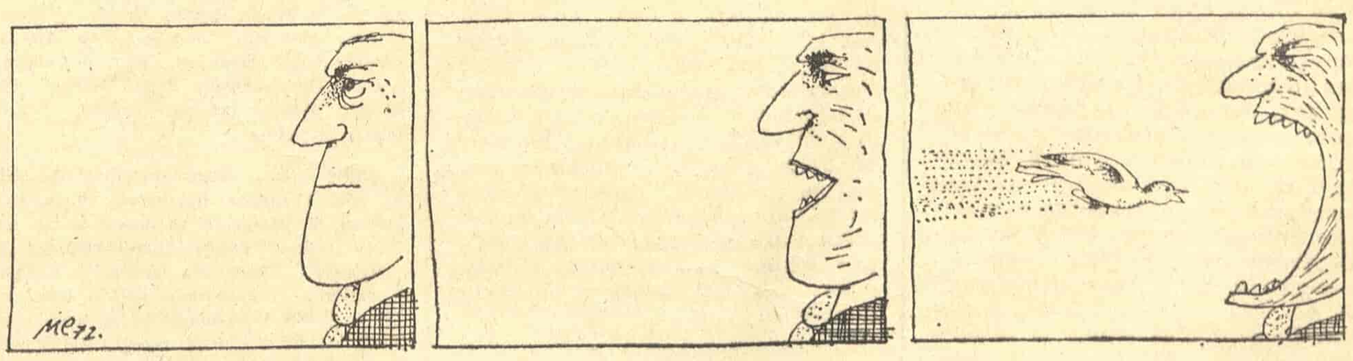

СТРИП МИОДРАГА СТОЈАНОВИЋА

СУСРЕТИ

РАДОСТ ЈЕ ЖИВЕТИ С МУЗИКОМ

Разговор са композитором и диригентом Предрагом Милошевићем

УВЕК ПОСТОЈИ бојазан да се у часовима обележавања јубилеја неке познате и заслужне личности, та личност представи кроз сувопарно набрајање његових дела, описивања радних места на којима се личност налазила, спомену стечене награде или нека друга признања, хронолошки, чак можда и сасвим савесно и педантно, проведе читалац целим путем којим је јубиларац прошао... и да то буде све! Да се то не би десило и са нашим истакнутим музичким уметником Предрагом Милошевићем, који прославља 70 година живота и 50 година уметничког рада, желели смо да уђемо у тајне његовог живота и стварања, утолико пре што нас он толико задивљује својом свежином упркос осмој деценији живота коју управо започиње.

Тешко је то схватити, рекао нам је Милошевић на почетку овог разговора, *али ја нисам никада желео себе да анализирам и објашњавам, нити пред самим собом нити пред другима. Једноставно, можда сам био за све ово време сувише заокупљен својим немирима, борбама, акцијама, својим многоструким обавезама, несведеним у један мали оквир; још увек сам чио и бодар за своје године захваљујући мојим прецима који су живели, сваки понаособ, по сто година! Са неким унутарњим осмехом и ја сам им се враћао много пута током свих ових година, од када сам као шестогодишњи дечак пошао из родног Књажевца у свет, а враћао сам им се и оне вечери с краја фебруара ове године у слављу са Вердијевим „Трубадуром".*

Предраг Милошевић је почео у београдској музичкој школи, пре више од 50 година, код Рајне Димитријевић и Милоја Милојевића, да стиче своја прва знања о теорији и историји музике и да упознаје клавир, тај инструмент којем је, као композитор и пијанист, посветио многе своје године и многе своје акорде. Коју годину касније одлази у Минхен да би тамо студирао на Академији, од 1922. до 1924. године, код Едуарда Баха али је за његов развој, ипак, најзначајнији период студирања у Прагу, где је на Државном конзерваторијуму стекао четири дипломе, што је јединствен случај са нашим музичким уметницима. Најпре је 1926. дипломирао у класи композиције код Ј. Кшишке, 1928. клавир код Прохаске а 1931. дириговање код Дедечека, да би своје усавршавање крунисао дипломом Мајсторске школе знаменитог чешког композитора Јозефа Сука, код кога су студирали многи наши савремени композитори. О том периоду свога живота Милошевић говори:

У време мојих студија у Прагу, тај град је био музичка престоница Европе у којој су били окупљени многи млади музички уметници из неколиких европских земаља, жељни да се обогате сазнањима о новим токовима музике и педагогије. Имали смо срећу да се сретнемо код Јозефа Сука чији је приступ сваком студенту био присан, обазрив и деликатан. Не сувопарно дидактичан већ стваралачки оријентисан ка формирању личности младог уметника, он ми је помогао да стекнем јасну слику о законима музичке уметности али да и сам почнем да се изграђујем као композитор и као музички педагог. Код Сука сам научио да као професор музике будем увек спреман за све оно ново што музика свакодневно нуди и открива; тако поступам и као професор Музичке академије у Београду где водим две класе, композиције и дириговања. И као што у мени постоје Сукови трагови тако, ваљда, живе и неки моји трагови у личностима Варткеса, Баронијана, Драгослава Девића, Бранке Шапер, Радомира Петровића, Рајка Максимовића, Станка Шепића или неких других мојих ученика.

Замолили смо саговорника да нас упозна и са утицајима неких других композитора из времена његовог живљења у „Златном граду" о чему нам је Предраг Милошевић казао:

— Поред Сука на мене је, као композитора, утицала читава група чешких композитора попут Леоша Јаначека, Витјеслава Новака и других. То су били композитори који су музичке идиоме свога народа обогаћивали својим особеним карактеристикама и градили свој језик у духу кретања европске музике која су за нашу србијанску средину још била непозната и недокучива. Исто тако је на мене снажно деловао и Паул Хиндемит, за чију сам музику и данас много везан а у том смислу издвајам и стваралаштво Игоре Стравинског, чије сам „Посвећење Пролећа" доживео пуним срцем баш у тим данима. Са музиком младог Беле Бартока затворио бих круг својих утицаја.

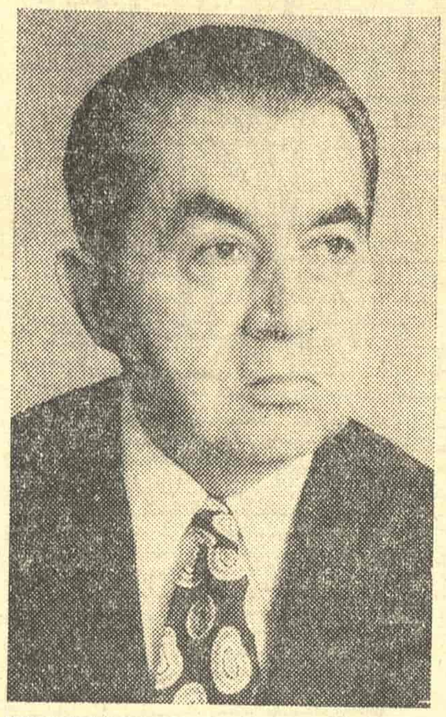

ПРЕДРАГ МИЛОШЕВИЋ

Неки наши савремени композитори говоре о делу Алојза Хабе признајући себе за Хабине наследнике. Да ли сте и Ви у тој групи?

Не, иако сам, привучен његовим „четврттонским системом" отишао да слушам нека његова предавања. Без жеље да потцењујем његове напоре, искрено говорим да ме тај његов метод није привукао!

Те „златне године" живе у опусу композитора Милошевића, у оним делима која су већ сада саставни део наше музичке историје: „Гудачки квартет", привлачан и за слушаоце и за извођаче, носилац награде „Колегијум музикум" за 1928. годину, циклус соло-песама „Траг", који је добитник награде „Цвијета Зузорић", затим „Сонатина" која, иако писана пре пола века, делује и данас својом свежином, „Симфонијета", тај оркестарски драгуљ, присутан већ 45 уметничких сезона и, најзад, читави албуми хорских и дечјих песама, сценске музике и обрада народних мелодија.

Имао сам мало времена за композиторски рад, говори нам Милошевић, али ова дела потписујем и данас врло радо.

Као диригент Предраг Милошевић је почео у Прагу диригујући радничким хором „Унион", створеним 1926. и на чијим је програмима „Интернационала" била доминантна тачка, да би, касније, почео да води најбољи прашки вокални ансамбл „Хлахол". У то време, 1931. године, усавршава се код Малка, тада познатог диригента, да би наредне, 1932. године, дошао у Београд и ту са великим радним еланом и стваралачким одушевљењем почиње рад као професор музике, диригент Опере и Мешовитог хора Београдског певачког друштва, којим се и велики Стеван Мокрањац многоструко потврдио. Наступа као пијанист, пише музичке критике и бави се књижевним преводилачким радом остајући тиме веран свом преводилачком почетку, преводу Вагнеровог дела „Ходочашће Бетовену". Априлском катастрофом 1941. прекида се његов стваралачки рад и он бива заточен у заробљеничком логору Офлагу/13 који је био, најпре, стациониран у Вартбургу, затим у Нирнбергу и, на крају, у Хамелбургу. Предраг Милошевић и тамо организује хор, оркестар и одржава наставу музике...

До сада сам дириговао око 800 пута само на оперским сценама, поверио нам је Милошевић, на крају разговора, срео наше и стране вокалне и инструменталне солисте и ансамбле, свирао или дириговао на многим меридијанима Земљине кугле, тумачио капитална дела наше и светске музике, али ако бих сада говорио о свом најбољем и најдражем хору, онда је, без сумње, баш тај заробљенички хор Офлага/13 чији ме звук, незаборавна боја, неки пригушени људски бол, у сећањима узбуђују, узнемирују и боле. Тога хора сам се сетио и оне вечери с краја фебруара када сам у оквиру своје радне свечаности дириговао Београдском опером у извођењу „Трубадура", уз сарадњу Љиљане Молнар-Талајић, Звонимира Крнетића, Владете Димитријевића, Александра Бокића, идући истим оним звучним стазама вердијевске музике, као и пре 40 година, када сам стао за пулт оперског диригента.

Разговор водио
Владислав Димитријевић

ЛЕТОПИС

НОВИ МУЗЕЈ МАЈАКОВСКОГ

У Москви је 29. јануара отворен нови државни музеј Мајаковског. Уместо ранијег, много мањег музеја, садашњи музеј је отворен у реконструисаној згради у Пролазу Сјерова, у којој је велики совјетски песник живео једанаест година. У новом музеју има седам пута више експоната него у ранијем. Изложени у пет сала, експонати заузимају око хиљаду квадратних метара. Многи од тих експоната су уникати. Међу изложеним предметима налазе се песникови рукописи, нацрти, варијанте његових остварења, цртежи, плакати, плоче с гласом песника који рецитује своје стихове, личне ствари, намештај итд. Приликом отварања музеја одржан је велики митинг, на којем је говорио први секретар Московске организације писаца Сергеј Наровчатов, а отварању музеја присуствовао је, међу осталима, први секретар управе Савеза књижевника СССР-а Георгиј Марков. У првим данима након отварања музеја посетиоци су чекали у дугим редовима да музеј посете, а многи од њих желели су да се упишу у књигу утисака. Један од првих који су се у њу уписали био је песник недавно награђен Државном наградом Михаил Луконјин, који је записао: „Учимо се од Мајаковског, дишемо његовом поезијом, живимо по његовом примеру. Срећни смо што је он започео нашу велику совјетску поезију".

КОМПОЗИТОР ПЈЕСНИКА

Бројни композитори, нарочито у прошлости, посезали су за пјесничким остварењима, да би изразили свој поглед на свијет умјетности, на свијет око себе. Временом, као да се то напуштало, тако да савремени композитори ријетко компонују соло пјесме, још мање хорске пјесме а сарелла. Бањалучки композитор, Владо Милошевић, члан Академије наука Босне и Херцеговине, један је од ријетких савремених композитора који од својих младих дана, све до данас, компонује на пјесничке текстове, било старих, било савремених пјесника.

Током свог композиторског рада, Владо Милошевић остварио је око двије стотине шездесет опуса, у којима истакнуто мјесто заузимају соло пјесме на стихове наших пјесника. Прије свега, руководећи се Мокрањчевим начелом о блискости народне ријечи, народне музике и композитора, Милошевић је обдјелао око 180 народних пјесама, било као хармонизације, обраде, стилизације, за различите хорске саставе а capella, или уз пратњу клавира, два-три инструмента, или уз мањи састав (случај са руковетима „Пјесме са Змијања").

Међу најстаријим пјесницима на чије је стихове написао музику налазе се Јефимија Мрњавчевић, Патријарх Данило, Смедеревац и Стефан Лазаревић. Код ових пјесника испољила се љубав Владе Милошевића према нашој старој музици, као ризници која није (изузевши Мокрањца и још неке композиторе) много коришћена, не одлазећи ни једног тренутка у баналност и плитко подражавање. За Владу Милошевића првенствена је поетска ријеч и њој је све подређено, он не допушта никакве „пјевности" које би одвлачиле слушаочеву пажњу од пјесме.

Лирске пјесме имају доминантно мјесто у опусу Владе Милошевића, и ту се налазе неколике које се слободно могу сврстати међу најлепше вокалне пјесме код нас. Наведимо само изузетну „Вођку послије кише" на стихове Добрише Цесарића. А изузетно остварење дао је Владо Милошевић и у пјесмама на стихове Стевана Раичковића. Риме истакнутог српског пјесника овдје су добиле музичко „оправдање", нову снагу, тако да између њих и слушаоца, сада, више нема препрека, глас пјевача (истакнимо изванредног првака сарајевске опере Миливоја Бачановића и клавирску пратњу Младена Позаића) уз суздржану пратњу клавира, који води више дијалог са пјесмом него што прати пјевача, пролази у дубину нашег бића.

Исто је и у случају „Каменог спавача" Мака Диздара, композиције за гудачки квартет и рецитатора. Овдје музика Владе Милошевића као да сеже дубоко у прошлост Босне, у вријеме јеретика, налазећи тамо своје изворе снаге, своја чворна мјеста, која потврђују ријеч пјесника, остављајући је потпуно нетакнуту, да уђе у нашу „нову" свијест обликовану снагом музике.

Између два рата у Бањој Луци објавио је плакету стихова Славко Мандић, „Звуци и јауци", да би нестао у вихору рата и отишао у заборав. Његове пјесме са социјалном тематиком изванредно је углазбио Владо Милошевић, налазећи у стиху Мандића „ми нисмо за пјесме њежне" и свој властити стваралачки став.

ВЛАДО МИЛОШЕВИЋ

„Жеље", „Са Змијања", „Из дневника", „Немири", „Молитва облаку", „Кроз ноћи и дане", а нарочито „Крајина" и „Дрвари" представљају вокална дјела изузетне снаге, у којима патос ријечи налази у Милошевићевој музици свог преданог поборника и коментатора.

На крају, наведимо још нека имена пјесника са чијим је пјесмама друговао Владо Милошевић и који су у њему имали свог најпреданијег саговорника: Бура Јакшић, Лаза Костић, Милорад Панић Суреп, Драгутин Тадијановић, Густав Крклец, Весна Парун, Јуре Граничевић Плочар, Танасије Младеновић, Хамза Хумо, Момчило Настасијевић, Драго Колак, Божидар Тимотијевић, Бранко Ћопић, Десанка Максимовић, Петар Прерадовић, Владимир Назор, Иван Горан Ковачић, Мира Алечковић, Душан Костић, Ото Шолц, Никола Шоп, итд. Многи од ових пјесника вјероватно никада нису ни чули извођење својих пјесама, а нама остаје само да жалимо што наше дискографске куће немају интересовања да потпуније прате савремене композиторе и њихов рад. Класици нас образују, али само савременици проживљавају са нама исти дух времена и њихова су свједочанства стога драгоцијена.

Ранко Рисојевић

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Уређивачки одбор: др Петар Волк, Баско Ивановић, Миодраг Илић, др Драган М. Јеремић (главни и одговорни уредник), мр Љубиша Јеремић, Вук Крњевић, Чедомир Мирковић, Богдан А. Поповић (оперативни уредник), Владимир В. Предић (секретар редакције), Владимир Стојшин, др Иван Шоп, Бранимир Шћепановић. Техничко-уметничка опрема: Драгомир Димитријевић.

Књижевни савет: др Димитрије Вученов, Предраг Делибашић, Енвер Берћеку, др Милош Илић, Душан Матић, др Војин Матић, Момчило Миланков, др Драшко Ређепи, Јара Рибникар, Душан Сковран, Алекса Челебоновић, Зуко Џумхур, Пал Шафер. Идејно решење графичке опреме Богдан Кршић.

Лист излази сваке друге суботе. Цена 3 дин. Годишња претплата 60, полугодишња 30 динара, а за иностранство двоструко. Лист издаје Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине", Београд, Француска 7. Телефони: 627-286 (редакција) и 626-020 (комерцијално одељење и администрација). Текући рачун: 60801-601-2089. Рукописи се не враћају. Штампа: „Глас", Београд, Влајковићева 8.

„СМРТ У ВЕНЕЦИЈИ" КАО ОПЕРА

Након тога што је новела „Смрт у Венецији" Томаса Мана снимљена за филм, послужила је и као основа за стварање опере. Писац те опере је један од највећих живих композитора, Британац Бенцамен Бритен. Премијера је одржана на двадесет шестом Олдборском фестивалу, а критика је запазила да је у њој композитор у мелодијском и хармонијском погледу вешто користио реминисценције из својих ранијих композиција. Главна улога, писца Густава Ашенбаха, написана је за тенора и у праизведби ту улогу је изврсно отпевао познати тенор и Бритенов пријатељ Питер Пирс. Занимљиво је да је, по вољи композитора, улога малог, прелепог Тадзиоа — нема, и да је игра један млади балетски играч.

СИРОВИ, ГЕСТУАЛНИ ФИЛМ ЛУЈА МАЛА

Луј Мал, један од истакнутијих представника „новог таласа" у француском филму, кретао се у свом стваралаштву у цик-цак линији. Најпре је био сарадник Кустоа на реализацији филма „Свет ћутања", затим је у „новом таласу" снимио криминалистички филм „Лифт за губилиште", па филм о великој љубави у „Љубавницима", лудорије „Зази у метроу" и нежну страву у „Луцкастој ватри". Доживевши с „Лоповом" само полууспех, Мал је 1968. године снимао у Калкути је дан „директан филм", да би 1971. г. опет избио у први план филмом „Шум на срцу", који је на Канском фестивалу представљао француску кинематографију. Након тога, одлучио се да у филму „Лакомб Лисјен" прикаже како је један младић од 17 година случајно ушао у Гестапо, радио у њему и гледао шта се ради, непрозиран и нејасан у свом правом опредељењу. У овом филму, чији је сценарио написао са Патриком Модијаном, Мал је, по сопственим речима, хтео мање да реконструише окупацију а више да прикаже случај који је одредио судбину једне ирационалне личности и тешкоћу да се о њој и њеним поступцима лако суди. Његов најновији филм носи, пак, ничеански наслов „Људско, сувише људско", а снимио га је за петнаестак дана у једној фабрици аутомобила, као неку врсту „сировог и гестуалног филма". Чини се, међутим, да Мал још увек тражи праву формулу за свој филмски израз и да је теза о сировом и гестуалном филму само пролазна фаза у његовм стваралаштву.

ЏЕМС БОНД — РЕАЛНА ЛИЧНОСТ?

У једном од последњих бројева Тајмсовог литерарног додатка изашао је приказ књиге која ће свакако заинтересовати широку публику, јер представља биографију личности познате скоро у целом свету: реч је о агенту 007 из узбудљивих филмова рађених према серији Флемингових романа. Све до сада могли смо веровати да је лик савршеног агента само литерарна и филмована имагинација, али ново откриће поставља једно старо питање: у коликој мери се машта одваја од реалности?

Џон Пирсон, који је већ познат као аутор биографије Јана Флеминга, успео је да уђе у траг Џемсу Бонду захваљујући помоћи Марије Кунцлер из Беча. Она је Пирсона обавестила да је Бонд као младић боравио у Флеминговој кући у Етону. Пирсон је успео да пронађе и документа о том боравку, који је трајао више од две године, отприлике између 1933. и 1935. Да ли је то исти човек, да ли је Флеминг из истинитих чињеница створио драматичне сторије или је ипак све плод маште? Марија Кунцлер је умрла пре него што је успела да прибави више информација. У њеној заоставштини пронађена је фотографија из 1938. године на којој се види Флеминг са „крупним, згодним, прнокосим момком старим око 18 година". Због трагања за правом личношћу Џемса Бонда, Пирсон је позван у Национали либерални клуб и наређено му је да престане са даљим истраживањима. Баш тада је успео да дође до изненађујуће вести: Џемс Бонд живи!

Џемс Бонд се управо опорављао на Бермудима после срчаног удара проузрокованог тешким хепатитисом. Пристао је да исприча своје доживљаје Џону Пирсону, мада се у почетку нерадо присећао прошлости. У обавештајну службу примљен је у 16. години и већ тада је његов први задатак био да убије једну жену, власницу јавне куће, јер се сумњало да је та жена одала Немачкој чеке поверљиве британске списе. У то време је, како даље прича Џемс Бонд, покушао и самоубиство. Али остао је жив и после неколико месеци осујетио је пљачку банке у Монте Карлу.

Многи догађаји, нарочито из почетног периода Бондове активности, слажу се са Флемингом описима, само зато што је Пирсон имао тежак задатак да у истоветне ситуације пажљиво уклопи и оне реалне људе и датуме о којима му је Бонд причао.

Касније се описују авантуре које је Јан Флеминг или занемарио или му их Бонд није ни открио. Занимљивост Бондових прича није на нивоу Флемингових. Наравно, то се није могло ни очекивати, али наводи на упоређење. Као биографија, књига је одлично замишљена и састављена, али као серија Бондових доживљаја, она је, према мишљењу критичара, као репродукција: недостају боја и жар оригинала. (Д. Љ.)